

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

A Study of Local Curriculum Management Guidelines Integrating Buddhist Principles From the Rocket Festival in Educational Institutions Under the Udon Thani Municipality

โดย

พระมหาอำพล ธนปญฺโญ (ชัยสารี), ดร.

พระครูอโสกภัทรวงศ์ นิรุตฺติเมธี (เกริกเกียรติ ไพศาลเจริญลาภ), ดร.

พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตฺติธมฺโม (จ่าพันธ์), ดร.

พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จำนงค์ ผมไผ), ดร.

พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ โพธิ์ชัย), ดร.

พระวรศานต์ วรธมฺโม (วัฒนวงศ์), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตหนองคาย

MCU RS 800768007

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม จากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

A Study of Local Curriculum Management Guidelines Integrating Buddhist Principles From the Rocket Festival in Educational Institutions Under the Udon Thani Municipality

โดย

พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี), ดร.

พระครูอโสกภัทรวงศ์ นิรุตฺติเมธี (เกริกเกียรติ ไพศาลเจริญลาภ), ดร.

พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตฺติธมฺโม (จ่าพันธ์), ดร.

พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จำนงค์ ผมไผ), ดร.

พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ โพธิ์ชัย), ดร.

พระวรศานต์ วรธมฺโม (วัฒนวงศ์), ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

MCU RS 800768007

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of Local Curriculum Management Guidelines Integrating Buddhist Principles From the Rocket Festival in Educational Institutions Under the Udon Thani Municipality

By

Phramaha Ampol Dhanapanyo (Chaisaree) , Dr.
Phrakruasokpattarawong Niruttimatee(Koekkiad Phaisancharoenlap), Dr.
Phrakhusamu kitphisit Kittidhammo (Jarphan), Dr.
PhrakruSutasarabandit Siriwunno (Jumnong Pompai), Dr.
Phrabhavanavajramuni (Detsak Phochai), Dr.
Phra Worasan Varadhammo (Wattanawong), Dr.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus
B.E. 2568

received research funding from
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus
MCU RS 800768007
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย: การศึกษาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี
ผู้วิจัย: พระมหาอำพล ธนปญฺโญ (ชัยสารี), ดร., พระครูอโสกภัทรวงศ์ นิรุตฺติเมธี (เกริกเกียรติ ไพศาลเจริญลาภ), ดร., พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตฺติธมฺโม (จ่าพันธ์), ดร., พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จำนงค์ ผมไผ), ดร., พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ โพธิ์ชัย), ดร., พระวรศานต์ วรธมฺโม (วัฒนวงศ์), ดร.
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน (๒) เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี (๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์แนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยมีผู้มห้ข้อมูลสำคัญและการแจกแบบสอบถาม ๒๓๕ คน ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม สุ่มได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน เป็นการวิจัยเชิงทดลอง เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลังการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมและประเพณีที่มีต่อผู้เรียน เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบทดสอบและแบบสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์โดยเชิงพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ได้แก่ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) ความกตัญญูกตเวที, (๒) ความสามัคคี, (๓) สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ, (๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา, (๕) สมาธิ, (๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และ (๗) ความมีจิตอาสา

แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยการ นำประเพณีบุญบั้งไฟ มาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๑ หน่วยการเรียน ในระดับชั้นมัธยมตอนต้นหรือตอนปลาย จัดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี โดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรและคณะกรรมการยวิพากษ์หลักสูตร ประเมินผลก่อนนำไปใช้สอนในโรงเรียน

ผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี คือ การทดสอบผู้เรียนจากเนื้อหาประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมและประเพณี คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย = ๙.๔๕ ส่วนคะแนนหลังเรียนมีค่าค่าเฉลี่ย = ๑๔.๑๕ ซึ่งผลการจัดทดสอบหลังการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

Research Title: A Study of Local Curriculum Management Guidelines Integrating Buddhist Principles From the Rocket Festival in Educational Institutions Under the Udon Thani Municipality

Researchers: Phramaha Ampol Dhanapanyo (Chaisaree) , Dr.
Phrakruasokpattarawong Niruttimatee (Koekkiad Phaisancharoenlap), Dr.
Phrakhusamu kitphisit Kittidhammo (Jarphan), Dr.
PhrakruSutasarabandit Siriwunno (Jumnong Pompai), Dr.
Phrabhavanavajramuni (Detsak Phochai), Dr.
Phra Worasan Varadhammo (Wattanawong), Dr.
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nong Khai Campas

Fiscal Year: 2025
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nong Khai Campas

Abstract

This research aimed (1) to examine the Buddhist principles reflected in the Bun Bang Fai (Rocket Festival) tradition of the Isan people; (2) to develop guidelines for administering a local curriculum that integrates Buddhist principles derived from the Bun Bang Fai tradition in educational institutions under Udonthani Municipality; and (3) to investigate the effectiveness of these guidelines for administering the local curriculum in the same institutions. The study employed a mixed-methods research design. A total of 235 participants contributed data through questionnaires, including Grade 10 students from Udonthani Municipality School 6, selected through cluster sampling. One classroom, Grade 10/3, consisting of 40 students, was randomly chosen. The experimental research compared students' learning outcomes before and after the integration of the Bun Bang Fai tradition—its principles and cultural values—into instruction. Research instruments included achievement tests and interview forms for

relevant stakeholders. Quantitative data were analyzed using mean ($\bar{x}$) and standard deviation (S.D.), while interview data were analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed that the Buddhist principles manifested in the Bun Bang Fai tradition of the Isan community comprise: (1) gratitude and gratefulness (katanyu–katavetī), (2) unity, (3) the Four Bases of Social Harmony (Saṅgahavatthu) generosity, kind speech, altruistic conduct, and impartiality, (4) the Four Iddhipāda desire, effort, attention, and investigation, (5) concentration (samādhi), (6) the Three Bases of Meritorious Action—generosity, morality, and meditation, and (7) volunteerism.

The proposed guidelines for integrating the Bun Bang Fai tradition into the local curriculum in the learning area of Social Studies, Religion, and Culture, based on the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (2008) of Udonthani Municipality School 6, involve developing a learning unit incorporating the Bun Bang Fai tradition for lower or upper secondary levels. This integration is framed as a local curriculum entitled “Bun Bang Fai Tradition: Buddhist Principles Reflected in the Ceremony.” A curriculum development committee and a curriculum evaluation committee were appointed to design, review, and assess the curriculum prior to its implementation in the school.

The effectiveness of integrating the Bun Bang Fai tradition into the local curriculum in the learning area of Social Studies, Religion, and Culture, as aligned with the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (2008), was evaluated through a pretest–posttest assessment. The results indicated that the students’ mean score prior to instruction was 9.45, while the mean score after instruction was 14.15. The post-instruction mean score was significantly higher than the pre-instruction score at the 0.01 level, demonstrating the positive impact of the integrated curriculum on students’ learning outcomes

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความเมตตานุเคราะห์ เกื้อกูลจากบุคคล และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยทั้งหลาย ตั้งแต่ช่วงเริ่มดำเนินการ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตหนองคาย นางอิงอร บุตรศรีผา ที่กรุณาตรวจรูปแบบรายงานวิจัย เจ้าหน้าที่สำนักวิชาการทุกรูป/คน ที่ให้โอกาสกับผู้วิจัยสามารถทำวิจัยได้สำเร็จ

กราบขอบพระคุณพระภาวนาวัชรมุนี,ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย และที่ปรึกษา โครงการวิจัยช่วยตรวจสอบเครื่องมือวิจัย พระมหาสมเด็จ มหาสมิทฺธิ, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เจ้าหน้าที่ห้องสมุดเจ้าหน้าที่ ทุกรูป/คน ที่สนับสนุนเวลา สถานที่ อุปกรณ์ แบ่งเบาภาระงานให้ผู้วิจัยและคณะวิจัย สามารถทำการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

กำลังแรงใจจากบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และขอความดีงามอันเกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอบูชาคุณอันยิ่งซึ่งพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า และท่านผู้มีอุปการคุณ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จงมีความสุข ความเจริญ และเป็นกุศลบารมีสู่พระนิพพาน “นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ”

พระมหาอำพล ธนปญฺโญ, ดร. และคณะ

๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	**ก**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ข**
กิตติกรรมประกาศ	**จ**
สารบัญ	**ฉ**
สารบัญตาราง	**ซ**
สารบัญแผนภาพ	**ฌ**
บทที่ ๑ บทนำ	**๑**
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามงานวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในงานวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**๗**
๒.๑ ความหมายของหลักสูตร	๗
๒.๒ แนวคิดการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น	๙
๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม	๑๓
๒.๔ ทฤษฎีการจัดการเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียน	๒๖
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสากับพัฒนาผู้เรียน	๓๓
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน	๔๔
๒.๗ แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	๔๘
๒.๘ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพื้นบ้าน	๘๓
๒.๙ ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน	๘๗
๒.๑๐ บริบทของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี	๙๕
๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๗

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย **๑๐๑**

๓.๑ ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย ๑๐๑

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ๑๐๑

๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ๑๐๒

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล ๑๐๒

๓.๕ ขั้นการบูรณาการ ๑๐๓

๓.๖ สถิติใช้วิเคราะห์ข้อมูล ๑๐๓

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล **๑๐๔**

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๑๐๔

๔.๒ ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๑๐๕

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ๑๐๕

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ **๑๑๒**

๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๑๒

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย ๑๑๓

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย ๑๑๕

๕.๔ ข้อเสนอแนะ ๑๑๕

บรรณานุกรม **๑๑๗**

ภาคผนวก **๑๒๕**

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามการวิจัย ๑๒๖

ภาคผนวก ข ตารางแสดงคุณภาพของเครื่องมือ ๑๓๐

ภาคผนวก ค คู่มือการจัดการเรียนรู้ ๑๓๕

ภาคผนวก ง ประวัติคณะผู้วิจัย ๒๑๔

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนค่าร้อยละความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟหลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียน มัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม เพศ ๑๐๕

ตารางที่ ๔.๒ จำนวนค่าร้อยละความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม อาชีพผู้ปกครอง ๑๐๖

ตารางที่ ๔.๓ แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เปรียบเทียบ ก่อนเรียนและ หลังเรียน หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ๑๑๑

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ๑๑๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ **หน้า**

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย ๑๐๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ (ตราไว้ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐) มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ[๑] “ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ ” หมายความว่า ทุกชุมชน ทุกกลุ่มชนหรือทุกสังคม มีสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู ๑.จารีต ประเพณีอันดีของท้องถิ่น ๒.ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓. ศิลปะของท้องถิ่น ๔.วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น“ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ” หมายความว่า ทั้ง ๔ ข้อนี้ รัฐต้องออกกฎหมายรองรับเพื่อให้การเหล่านี้เป็นไปได้ เป็นการบังคับว่า รัฐต้องดำเนินการให้โดยการออกกฎหมาย มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชน จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกลับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ รัฐต้องจัดการการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม รัฐต้องสนับสนุนให้เอกชน จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม รัฐต้องปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกลับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ

---

[๑] สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย, มาตรา ๓๗”, **ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๔**, (เมษายน ๒๕๖๐): ๑๐.

สังคม รัฐต้องสร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐต้องสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ รัฐต้องเร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ รัฐต้องพัฒนาวิชาชีพครู รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ[๒]

มาตรา ๒๘๙ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและตามความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา ๔๓ และมาตร ๘๑ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดการศึกษาอบรมท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย[๓] จากกฎหมายมาตราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาว่าด้วยหลักสูตรจึงสรุปได้ว่า การกำหนดหลักสูตรกฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางขึ้น ตามความในมาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ[๔]มาตรา ๒๗ วรรคสอง กำหนดผู้รับผิดชอบจัดทำหลักสูตรไว้เป็น ๒ ระดับ ระดับชาติให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง ส่วนระดับท้องถิ่นให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระหลักสูตรที่เกี่ยวกับท้องถิ่น[๕]

จากความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมองเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ว่ามีหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญบั้งไฟอะไรบ้างและกระบวนบูรณาประเพณี

---

[๒] สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. หมวด ๖ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, มาตรา ๖๙”, **ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๔**, (เมษายน ๒๕๖๐): ๑๘.

[๓] สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, “กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. หมวด ๑๔ การปกครองส่วนท้องถิ่น, มาตรา ๒๕๐”, **ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๔**, (เมษายน ๒๕๖๐): ๗๔.

[๔] กระทรวงศึกษาธิการ, “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓”, มาตรา ๒๗ วรรค ๑, **ราชกิจจานุเบกษา ๑๑๖**, (สิงหาคม ๒๕๔๒): ๘.

[๕] กระทรวงศึกษาธิการ, “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓”, มาตรา ๒๗ วรรค ๑, **ราชกิจจานุเบกษา ๑๑๖**, (สิงหาคม ๒๕๔๒): ๙.

บุญบั้งไฟใช้กับหลักสูตรท้องถิ่นตามกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สามารถส่งผลให้นักเรียนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด มีส่วนร่วมสืบสาน อนุรักษ์และเกิดความภาคภูมิใจประเพณีบุญบั้งไฟในท้องถิ่นของนักเรียนอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาการศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

๑.๒ คำถามงานวิจัย

๑.๒.๑ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การพัฒนาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ ผลสัมฤทธิ์แนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

๑.๓.๒ เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์แนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณี ความเชื่อ ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน และแนวทางการบูรณาการผลสัมฤทธิ์การบูรณการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี ของชาวอีสาน จากข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่ปราชญ์อิสานได้เรียบเรียงเป็นตำราไว้ ศึกษาการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นตามกลุ่ม สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำนวน ๒๓๕ คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่มและจับสลาก ได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่ หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ การเรียนรู้หลักธรรม ความกตัญญูกตเวที, ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔, อิทธิบาท ๔, สมาธิ, บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี จะดำเนินการวิจัย โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ตั้งแต่ กันยายน ๒๕๖๑ ถึง มกราคม ๒๕๖๒ รวมระยะเวลา ๕ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในงานวิจัย

หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที, ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔, อิทธิบาท ๔, สมาธิ, บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

ประเพณีบุญบั้งไฟ หมายถึง ประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยแล้งได้

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ในหัวข้อต่างๆ ได้แก่ สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ของผู้เรียน โดยมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่นร่วมมือกันพัฒนาขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสภาพความเป็นจริงที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นนั้นๆ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การนำประเพณีบุญบั้งไฟมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

บูรณาการ หมายถึง การประสานกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญขององค์กร การบูรณาการที่มีประสิทธิผล เป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน (Alignment) และจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายในระบบการจัดการผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หมายถึง เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นกระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งเสริมเจตคติคุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้รู้จักและเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี หมายถึง โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ ถนนอุดรดุษฎี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สังกัดกองการศึกษา เทศบาลนครอุดรธานี กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

๑.๖ ประโยชนที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

๑.๖.๒ ได้การพัฒนาแนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

๑.๖.๓ ได้ผลสัมฤทธิ์แนวทางการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นโดยบูรณาการหลักพุทธธรรมจากประเพณีบุญบั้งไฟ ในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าหนังสือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี” ผู้วิจัยจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาประกอบการทำวิจัยเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นเที่ยงตรงตามหลักระเบียบวิธีวิจัย ดังมีประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

๒.๑ ความหมายของหลักสูตร

การให้ความหมายของหลักสูตรขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องของผู้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่าเกี่ยวข้องหลักสูตรในระดับชาติ ระดับเขตการศึกษา หรือระดับสถานศึกษา ซึ่งจะมีขอบเขตของนิยามที่แตกต่างกันโดยมีนักศึกษาและนักหลักสูตร ได้ให้ความหมายของหลักสูตรดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรดังนี้[๑]

๑) รายวิชา เนื้อหาวิชาที่เรียน (Subject)

๒) จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Object)

๓) แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ที่จัดได้โดยโรงเรียน (Plam)

๔) ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่ได้จัดโดยผู้เรียน (Experience)

๕) กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน (Acitvities)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ[๒] กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสาร แนวทางการจัดการศึกษาแต่ละระดับ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวิชา ขอบข่ายเนื้อหา โครงสร้าง แนวทางการจัด

---

[๑] ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, **การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๔.

[๒] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

กิจกรรมการเรียนการสอน และรวมถึงมวลประสบการณ์ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน

องค์ประกอบของหลักสูตร

การทำให้หลักสูตรบรรลุจุดมุงหมายที่กำหนดไว้ แสดงถึงความมีคุณค่าของหลักสูตรนั้นๆ องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

Taba[๓] กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

๑) วัตถุประสงค์ทั่งไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
๒) เนื้อหาวิชาและชั่วโมงวิชา
๓) กระบวนการเรียนการสอน
๔) โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

สุมิตร คุณากร[๔] กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

๑) ความมุ่งหมาย (Objective)
๒) เนื้อหา (Control)
๓) การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation)
๔) การประเมินผล (Evalution)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ[๕] กล่าวว่า ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประกอบด้วยหลักการ จุดหมายโครงสร้าง การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ การกำกับ ติดตาม ประเมิน และรายงาน

---

[๓] Taba อ้างใน อ้างใน เกรียงศักดิ์ กลิ่นนุช และคณะ, “การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสิงห์บุรี”, **การศึกษาด้วยตนเอง การศึกษามหาบัณฑิตศึกษา**, (บัณฑิตวิยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

[๔] สุมิตร คุณากร, **หลักสูตรและการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๘๘.

[๕] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔**, หน้า ๘.

๒.๒ แนวคิดการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ โดยมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

หลักสูตร คือ กรอบหรือโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่จะนำมาสอนคนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ประกอบไปด้วย จุดประสงค์ มาตรฐาน เนื้อหา และ กรอบเวลา

๒.๒.๑ องค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น

๑) ระยะสร้างหลักสูตร

จุดประสงค์ของหลักสูตร
มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดชั้นปี
คำอธิบายรายวิชา
หน่วยการเรียนรู้/เวลาเรียน (จำนวนคาบ)

๒) ระยะพัฒนาหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้
การประเมินผลหลักสูตรหลังจากทดลองใช้แล้ว
การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร
การนำไปใช้และการเผยแพร่หลักสูตร

๒.๒.๒ ขั้นตอนการจัดทำและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การจัดตั้งคณะทำงานจัดทำหลักสูตร
การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
การกำหนดจุดประสงค์
การกำหนดเนื้อหา
การกำหนดเวลาเรียน
การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้
การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้
การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล
การตรวจสอบคุณภาพและทดลองใช้หลักสูตร
การขออนุมัติใช้หลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้

การประเมินผลและพัฒนาหลักสูตร

๒.๒.๓ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

วิชาวิถีชีวิตสังคมอิสาน ๑

วิชาวิถีชีวิตสังคมอิสาน ๒

วิชาคติความเชื่อท้องถิ่นอิสาน

วิชาระเบียบ ขนบธรรมเนียม กฎเกณฑ์ทางสังคม กฎหมายประเพณี

วิชาฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณีท้องถิ่น

วิชาคุณธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม

วิชาภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิชาประเพณีสู่ขวัญ

วิชาประเพณีผูกเสี่ยว

วิชางานดอกคูน สงกรานต์

วิชาการเสี่ยงเซียงข้อง

๒.๒.๔ ขั้นตอนการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น

๑. การเตรียมเนื้อหาวิชา

๑.๑ วิเคราะห์ท้องถิ่น เช่น พื้นฐานวิถีชีวิตของท้องถิ่น ความจำเป็นและความเหมาะสมที่จะเปิดสอนวิชานั้นๆ ผลดี หรือประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นรูปธรรม นามธรรม ผลเสีย หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้น แก้ไขได้หรือไม่

๑.๒ วิเคราะห์เนื้อหา

ความยากง่าย ลึก ระเอียด ของเนื้อหาเหมาะกับวัยผู้เรียน

การลำดับเนื้อหา ก่อน หลังตามขั้นตอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

กระบวนการ กิจกรรมการเรียนรู้ เหมาะสม เกิดการเรียนรู้ได้ดี

สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็น

๑.๓ วิเคราะห์ผู้สอน

ครูในโรงเรียน มีความรู้ มีทักษะ สอนได้

ครูในโรงเรียนและปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ

งบประมาณจ้างครูพิเศษ

๒. ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ รัฐธรรมที่ว่าด้วยการศึกษา

๒.๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

๒.๓ กฎหมายกระทรวง และประกาศที่เอื้ออำนวย

๓. ศึกษาโครงสร้างของหลักสูตร

๓.๑ ด้านเวลา จำนวนชั่วโมง ระดับ ช่วงชั้น

๓.๒ เนื้อหาวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กลุ่มสาระ แกนกลาง สาระท้องถิ่น

๓.๓ กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้

๔. ศึกษาแนวนโยบาย วิสัยทัศน์ จุดหมาย ระดับกระทรวง กรม จังหวัดและสถานศึกษา

๒.๒.๕ มาตรฐานการเรียนรู้

ในการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด โดยเลือกจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ หากไม่มีมาตรฐานใดและตัวชี้วัดใดที่ตรงกับวิชาที่เราเปิดสอน ให้ตั้งมาตรฐานและตัวชี้วัดขึ้นมาเองได้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้จำนวน ๖๗ มาตรฐานโดยจัดกลุ่มเป็นสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

๒.๒.๕ กรอบการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตร คือ กรอบหรือโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่จะนำมาสอนคนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ประกอบไปด้วย จุดประสงค์ มาตรฐาน เนื้อหา และ กรอบเวลา

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน องค์ความรู้ที่อยู่ใกล้ตน เพื่ออนุรักษ์มรดกหรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นตามเอกสารที่ยกมาแล้วนั้น นักการศึกษาทุกคน สามารถให้ความหมายได้ โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องให้เหมือนกันเสมอไป หลายคนก็หลายความคิด

มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

มาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร จะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่า เมื่อจบหลักสูตรนี้แล้ว ผู้เรียนจะมีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะระดับใด ท่าต้องการอย่างไร เช่น หลักสูตรเรื่องประเพณีในท้องถิ่น เมื่อเรียนจบแล้วผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติตัวได้ดีในท้องถิ่นของตน จะเป็นภาพรวมเมื่อผู้เรียนผ่านหลักสูตรแล้ว

ก. มาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เลือกจากมาตรฐานกลาง หากไม่ตรงกับรายวิชาที่เปิดสอนในท้องถิ่น ก็อาจจะเขียนมาตรฐานขึ้นมาใหม่อีกได้

๑..... (มาตรฐานกลาง) .....

๒..... (มาตรฐานท้องถิ่นที่เขียนขึ้น) .....

ข. มาตรฐานการเรียนรู้รายวิชา จะแคบลงมาหรือเจาะจงเฉพาะวิชานั้น คือเมื่อจบวิชานี้แล้วท่านต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะในวิชานั้นระดับใด

ค.ตัวชี้วัดชั้นปี / ตัวชี้วัดช่วงชั้น คือกิจกรรมการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่แก้ไขปัญหาได้ นำไปใช้ประโยชน์ได้จุดประสงค์ของหลักสูตร สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาหลังจากเปิดสอนหลักสูตรนี้แล้ว เขียนร่างจุดประสงค์กว้างๆ และหลากหลาย การจัดทำหลักสูตรนี้มีความมุ่งหมายอย่างไร ท่านต้องการอะไร จากนั้นจึงสรุปเอาข้อที่ตรงประเด็นที่สุด เรื่องประเพณีของท้องถิ่น จุดประสงค์ของหลักสูตรอาจจะบอกว่า เพื่อรักษาประเพณีท้องถิ่นเอาไว้มิให้สูญหายไปหรืออาจจะบอกว่า เพื่อความสามัคคีของคนในท้องถิ่น

๑.....

๒.....

จุดประสงค์ของรายวิชา จะบอกเฉพาะวิชานี้ ท่านต้องการให้ผู้เรียนรู้อะไร สามารถทำอะไรได้ สรุปจุดประสงค์ที่ตรงประเด็นกับรายวิชามากที่สุด เช่น บอกว่าให้เข้าใจประเพณีบุญบั้งไฟเป็นต้น

๑.....

๒.....

คำอธิบายรายวิชา

คำอธิบายรายวิชาเป็นหัวใจสำคัญที่จะแจกแจงออกไปสู่สาระการเรียนรู้ ท่านจะสอนเนื้อหาอะไรบ้าง ต้องเอามากล่าวไว้ในคำอธิบายรายวิชาให้หมด ควรจะกล่าวเรียงลำดับของเนื้อหาวิธีการ เราอาจจะยกหัวข้อของเนื้อหามาเขียนไว้เป็นข้อๆ ก่อนได้ จากนั้นเอาหัวข้อออกหาคำมาเชื่อมแต่ละข้อหน่วยการเรียนรู้ / เวลาเรียนวิชา หัวข้อสำคัญของเนื้อหามีกี่เรื่อง ยกมาตั้งไว้ แล้วบอกไว้ด้วยว่า เนื้อหาที่จะสอนแต่ละเรื่องนั้นใช้เวลาเท่าไร

หมายเหตุ การเขียนเนื้อหาให้เขียนหัวข้อหลักและเรื่องย่อย เขียนตามลำดับจากต้นไปจนจบ และเรียงจากเรื่องง่ายไปหาเรื่องที่ยาก เพื่อประโยชน์ในการแบ่งเนื้อหาให้เหมาะสมแต่ละระดับชั้น ส่วนเนื้อหาอย่างละเอียดจะอยู่ที่ใบความรู้ในแผนการสอนซึ่งจะจัดทำขึ้นโดยอาศัยเครือข่ายภูมิปัญญา ส่วนแบบประเมินผลการเรียนรู้ต้องดูที่จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์และใบความรู้หรือเนื้อหา

๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรม เป็นคำที่มีผู้นำมาใช้ควบคู่กันอยู่เสมอๆ แม้คำสองคำนี้จะให้ความรู้ และความหมายที่คล้ายกัน แต่มีบางสิ่งที่จำแนกให้เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในเรื่องของจริยธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้นๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี[๖]

ยนต์ ชุ่มจิต ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้องซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองต่อผู้อื่น หรือทั้งตนเองและผู้อื่น[๗]

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ความ

---

[๖] ราชบัญฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,** (กรุงเทพมหานคร: นานบีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๗.

[๗] ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๗.

ยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละอาย และความกลัวบาป ความเคารพนบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน[๘]

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้ให้ความหมายไว้เป็น ๒ ลักษณะคือ[๙]

๑. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

๒. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความพฤติและศีลธรรมกรมวิชาการ กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีในด้านกายวาจา และใจ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเกิดความสงบสุข อันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่างๆ

เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกาย วาจา ใจใดๆ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ[๑๐]

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีคนที่มีคุณธรรม หมายถึง คนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงขึ้น คนที่มีคุณธรรมนั้น นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น[๑๑]

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่า หมายถึง จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณสังคม ต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดย พ่อ-แม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมือง และองค์กรของรัฐ[๑๒]

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรมที่คุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในชั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี[๑๓]

---

[๘] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

[๙] พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, **มนุษย์สัมพันธ์,** (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘.

[๑๐] เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย,** (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

[๑๑] สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

[๑๒] ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

[๑๓] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น[๑๔]

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรักความปรารถนาดี มีใจกว้าง มีความอดทน มีความเสียสละ มีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงามและมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด[๑๕]

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวถึงคุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่า การปกครองของครูในโรงเรียนให้ได้ผลพึงปรารถนานั้น นอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำ และมีคุณสมบัติของความเป็นครูใหญ่แล้ว ยังต้องเป็นคนมีคุณธรรม นั่นก็คือ การสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นตามคุณธรรมที่ดีงามนั้น[๑๖]

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึง คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสม อยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน[๑๗]

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรมหมายถึง คุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการกระทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเกรงใจ ความยุติธรรม และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น[๑๘]

---

[๑๔] วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู,** (ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑.

[๑๕] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

[๑๖] พนัส หันนาคินทร์, **การบริหารบุคคลในโรงเรียน,** (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

[๑๗] วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร: ทองกราว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖.

[๑๘] สงวน สุทธิเลิศอรุณ, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู,** (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้และความเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริงๆ แล้วจะไม่พลาดจากการประกอบความดี จะไม่ทำความชั่ว เพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้ต้องทำความชั่ว ความเขลาเป็นความชั่วร้ายพอๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือความดีไม่มีใครตั้งใจทำความผิด ที่ทำผิดเพราะไม่รู้[๑๙]

กู๊ด (Good) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of education ว่า “คุณธรรมมีความหมาย ๒ นัย คือ นัยแรก คือ ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมาจนเป็นความเคยชิน ความหมายนัยที่ ๒ คือ คุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและหลักศีลธรรม[๒๐]

บรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า คนมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิต ที่ประกอบด้วย รูปร่างหน้าตาภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น แต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ ซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั่วไป สิ่งนั้นคือ “คุณธรรม” เพราะคุณธรรมนี้เองทำให้คนได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อันมีความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง คำว่า “คุณธรรม” จึงหมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลาย ซึ่งฝังลึกอยู่ในสำนึกของบุคคล อาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม[๒๑]

สุพล วังสินธ์ สรุปไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติภายในใดๆ ก็ตาม ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษเกิดขึ้นเพราะจิตรู้ ความจริง ความดี ความงาม[๒๒]

สมใจ เขียวสด กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงาม ความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล หรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคลเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี[๒๓]

---

[๑๙] ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (เพชรบุรี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

[๒๐] Good, C.V., **Dictionary of Education,** 3rd ed., (New York: McGraw-Hill, 1959), p.141.

[๒๑] บรรจง ชูสกุลชาติ, “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”, **วารสารมิตรครู,** ๔(๕), ๒๒, (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒): ๕.

[๒๒] สุพล วังสินธ์, “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”, **สารพัฒนาหลักสูตร,** ๑๑(๖) (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๓๔): ๗๙-๘๒.

[๒๓] สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา,** เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

เนตร์พัณณา ยาวิราช ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่มีจริยธรรมในจิตใจ มีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงข้ามกับกิเลส (vice) คุณธรรมคือความดีงามที่เกิดจากการกระทำ ความประพฤติปฏิบัติ ในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่างๆ [๒๔]

ฉลอง มาปรีดา กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีที่อยู่ในจิตใจของบุคคลได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจ ความละอาจต่อความชั่ว และความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็งกระด้าง หยาบคาย หรือก้าวร้าว ไร้มารยาทแม้จะเป็นคนฉลาด บริหารงานเก่ง แต่เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป[๒๕]

จากความหมายคุณธรรมของนักวิชาการต่างๆ พอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้อง ซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ช่วยเสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดีการวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละอาย และความกลัวบาปความเคารพนบนอบและความสุภาพอ่อนโยน เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติ โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความพร้อม ความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม

๒.๓.๑ ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับบุคคลต่างๆ ที่เสริมสร้างความสุขและความเจริญ ให้กับบุคคลและประเทศชาติเป็นส่วนรวม ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า

สมเดช สีแสง ได้สรุปไว้ว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละบุคคลประสบความสุขความเจริญในหลายๆ ทาง คือ[๒๖]

---

[๒๔] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **จริยธรรมธุรกิจ,** (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ๊กซ์เพรส, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

[๒๕] ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

[๒๖] สมเดช สีแสง, **คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

๑. คุณธรรมเป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์เรา ไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนคนไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

๒. คุณธรรมเป็นเครื่องเริ่มบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

๓. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียประโยชน์ที่ควรได้

๔. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรแล้วยังสบายใจ เพราะการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควร แล้วยังสบายใจไม่ต้องระแวงอันตรายที่จะมาอีกด้วย เพราะผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้องโอบอ้อมอารีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บุคคลที่มี ๕ คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ และความมั่นคง ปลอดภัยในการประกอบอาชีพและการดำรงอยู่

พิศิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นตัวกำหนดให้คนกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ก่อความวุ่นวายให้สังคม ถ้าคนเรามีคุณธรรมสังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น แต่ถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย แก่งแย่งชิงดีกัน ซึ่งจะก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลที่อยู่รอบข้างหรือใกล้เคียง[๒๗]

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมว่า คุณธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้คนเป็นคนดี มีความรักสามัคคี มีความคุณธรรมย่อมนำสุขมาให้บุคคลรอบข้าง ทั้งนี้เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อตอบสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น[๒๘]

ดังนั้น คุณธรรม จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่บุคคลทั่วไปควรนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนเพื่อเป็นการเสริมสร้างให้มีความรักสามัคคี มีความโอบอ้อมอารี คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละบุคคลประสบความสุขความเจริญในหลายๆ ด้าน เป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์เรา, เป็นเครื่องเริ่มบุคลิกภาพ, เป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ, เป็นเครื่องสร้างความสบายใจ, เป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ

---

[๒๗] พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, **มนุษย์สัมพันธ์,** หน้า ๖๘.

[๒๘] วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์,** หน้า ๑๐๗.

๒.๓.๑ ความหมายของจริยธรรม (Ethics)

คำว่า จริยธรรมนั้น นักการศึกษา และนักการศาสนา ต่างได้ให้คำจำกัดความอันเกี่ยวกับจริยธรรมไว้มากมายหลายความหมาย ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม[๒๙]

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ) ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ[๓๐]

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า จริยธรรมในความหมายที่แท้ คือ การดำเนินชีวิตทั้งระบบ จริยธรรมในทางตะวันตกเป็นแค่ Moralityคือแค่ศีลเท่านั้น แต่ในความหมายทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พรหมจรยะ” หรือ “จริยธรรม” ได้แก่ มรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา[๓๑]

พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า จริยธรรม **(**Moral**)** โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ **(**Ethics**)** ในทางปรัชญา (Philosophy) เป็นเรื่องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งที่ถือว่าผิด หรือชั่วไม่ควรประพฤติปฏิบัติ[๓๒]

พุทธทาสภิกขุ ได้อรรถาธิบายถึงความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แปลว่า “เป็นสิ่งที่พึงประพฤติจะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้น หมายถึง สิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ (Ethics) อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคิดต้องนึกส่วนเรื่องศีลธรรม (Morality) นี้ต้องทำอยู่จริงๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า[๓๓]

---

[๒๙] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๒๙๑.

[๓๐] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

[๓๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

[๓๒] พระยานุมานราชธน, อ้างใน ชูศรี ศิริโคจน์สถิต, “การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

[๓๓] พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส), **แนะแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของจริยธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง จริยธรรม ว่า “เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ดังนี้[๓๔]

๑.พฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อินทรีย์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

๒. จิตใจของเรา ซึ่งมีเจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตามภาวะและคุณสมบัติต่างๆ ของจิตใจนั้นๆ

๓. ปัญญา ความรู้ ซึ่งเป็นตัวชี้ทางให้ว่าเราจะสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้ผล และเป็นตัวจำกัดขอบเขตว่าเราจะสัมพันธ์กับอะไร จะใช้พฤติกรรมได้แค่ไหน เรามีปัญญา มีความรู้แค่ไหน เราก็ใช้พฤติกรรมได้ในขอบเขตนั้นๆ ถ้าเราขยายปัญญาความรู้ออกไป เราก็มีพฤติกรรมซับซ้อนและได้ผลดียิ่งขึ้น

โคลเบิร์ก (Kohlberg, L.) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมของตนเองได้นั้น สังคมจะเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด โดยในแต่ละสังคมจะมีเกณฑ์ในการตัดสินของสังคมนั้น[๓๕]

เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ[๓๖]

ปราณี วิธุรวานิชย์ ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึงความประพฤติและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม สมควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติสืบต่อกันไปและถือว่าจริยธรรมเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ[๓๗]

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย “จริย” ซึ่งแปลว่า พึงประพฤติ, พึงปฏิบัติ, พึงดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างที่

---

[๓๔] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษากรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

[๓๕] Kohlberg. L., **Development of moral character and moral ideology in moral reasoning**, Review of child development research, (Hartford: Connecticut Printers, 1984), pp. 383-432.

[๓๖] เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, หน้า ๕๘.

[๓๗] ปราณี วิธุรวานิชย์, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

หนึ่งคือ “หลักการ” ดังนั้น จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมที่พึงประพฤติปฏิบัติหรือหลักดำเนินชีวิต ของมนุษย์ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หรือหมดกิเลสทั้งปวง[๓๘]

บุญมี แท่นแก้ว ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (precept) หมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำสิ่งใดให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุขความสบายเยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผลการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้องดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างจริยธรรม[๓๙]

ทิศนา แขมมณี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม[๔๐]

บราวน์ (Brown) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมหมายถึง ระบบกฎเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์การกระทำผิดหรือถูกของบุคคล จริยธรรมเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการจากประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งบราวน์ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น ๓ มิติ คือ ๑. ความรู้ (Knowledge) ๒. ความประพฤติ (Conduct) ๓. ความรู้สึก (Feeling) [๔๑]

ประภาศรี สีหอำไพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษาอังกฤษว่า “Ethos” แปลว่าหลักความประพฤติหรือลักษณะนิสัย (Character) หมายถึงความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับคุณค่า หรือค่านิยม (Value Concepts) และจริยธรรมยังหมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมช้าให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะของจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ทำให้บุคคลมุ่งกระทำความดีละเว้น

---

[๓๘] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **หลักการครองตน**, (กรุงเทพมหานคร: สนุกอ่าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

[๓๙] บุญมี แท่นแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

[๔๐] ทิศนา แขมมณี, **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: เสริมสิน พริเพรส ซิสเท็ม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

[๔๑] Brown, Roger, **Social Psychology,** (New York : Free Press, 1965), p.411.

ความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีความถูกต้องในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยสำนึกที่จะใช้สิทธิ และหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์และได้เสนอพื้นฐานการจัดการศึกษาด้านจริยธรรมที่สำคัญไว้ ๓ ประการ คือ[๔๒]

๑. หลักจริยธรรม (Moral Principles) ประกอบด้วย

๑) อัตวินิจ (Self) เป็นการวิเคราะห์ที่ได้จากตนเองมองเห็นมาตรการและวิธีการที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง การกล่อมเกลา ขัดเกลา พื้นฐานของจิตใจให้มั่นคงในคุณธรรม เป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคมหรือ ความมีหิริโอตัปปะ

๒) การแลกเปลี่ยน (Exchange) คือ รู้จักการให้ ถ้าตนเองรู้จักการให้แลกเปลี่ยนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เติมสิ่งที่ขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ ความขาดแคลนยากไร้ก็จะลดน้อยลงการแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีสภาพที่สมบูรณ์

๓) สัมพันธภาพ (Relationship) คือความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันโดยทางเครือญาติ การติดต่อคุ้นเคยกันหรือโดยกิจกรรมทางสังคม ทำให้แนวความคิดขยายขอบเขตกว้างออกจากตนเองเผื่อแผ่ไปยังผู้อื่น

๔) ระบบสังคม (Social System) คือ ค่านิยมที่วิเคราะห์คุณค่าความถูกผิดชั่ว ดี จนเป็นหลักการ กฎเกณฑ์กำหนดแนวศีลธรรมให้ยึดถือปฏิบัติ ถ้าถึงระดับเข้มข้นก็จะเป็นลัทธิศาสนามีศาสดาเป็นผู้ชี้นำวางแนวทางความประพฤติ ก่อตัวเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ได้แก่ ชาติรวมอารยธรรม วัฒนธรรม เป็นต้น อันเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของสังคม

๕) การบำเพ็ญประโยชน์และพันธสัญญาประชาคม (Utility and Social Contract) เป็นการปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชาติ มีความสัมพันธ์เป็นมิตรไมตรี ต่างแสดงความสามารถตามบทบาทของตน ใช้สิทธิและหน้าที่ทำให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคี สามารถควบคุมการรุกรานล่วงล้ำอธิปไตยโดยมิชอบได้

๖) สากลธรรม (Universal) คือหลักมโนธรรมสากลที่ครอบคลุมหมดทั้งโลก เป็นข้อยืนยันคุณความดีของทุกศาสนาว่าล้วนมุ่งวางแนวทางให้คน หรือศาสนิกชนของตนบำเพ็ญตนอยู่ในคุณงาม

---

[๔๒] ประภาศรี สีหอำไพ, อ้างใน กรมวิชาการ, **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย,** (กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๔.

ความดีตามที่ได้สร้างสรรค์หลักธรรมไว้ มีการกล่อมเกลาจิตใจ ให้ศรัทธาแน่วแน่ในการบำเพ็ญตนให้มีสาระ มุ่งถึงเป้าหมายของความเชื่อสูงสุดที่ยึดมั่น ซึ่งล้วนเป็นสุคติหรือหนทางที่ดีงาม หลักจริยธรรมที่ขยายขอบเขตจากเล็กสุดคือเฉพาะตนไปจนถึงสากล

๒ การอธิบายค่านิยม (Value Clarification) ประกอบด้วย

๑) การเลือกคุณค่า (Choosing) คือ การดำเนินชีวิตที่มีวิถีทางให้เลือกมากมายขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุการณ์ ความเหมาะสมที่จะเลือกกระทำหรือละเว้นการกระทำสิ่งใด

๒) การกำหนดคุณค่า (Prizing) คือ กำหนดน้ำหนักชั่งดูว่าควรเลือกสิ่งที่ควรกระทำเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย สิ่งใดที่ประสงค์ หรือต้องการมากที่สุด จึงยึดถือในสิ่งนั้นการตีค่าขึ้นอยู่กับผู้กำหนดของสิ่งหนึ่งอาจมีค่าต่อคนหนึ่งมากกว่าผู้อื่น การกำหนดคุณธรรมจึงต้องเป็นสากลจึงจะเกิดความเข้าใจในแนวเดียวกัน

๓) การปฏิบัติตามคุณค่า (Acting) คือ การกระทำจากสิ่งที่เลือกแล้วกำหนดค่าไว้แล้วว่าดีที่สุด บุคคลพึงปฏิบัติตาม และอธิบายค่านิยมที่ตนยอมรับปฏิบัตินั้นให้ได้ถ้าสังคมที่กว้างขึ้น ควรมีระบบระเบียบเป็นกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน

๓ องค์ประกอบจริยธรรม (Moral Elements) ประกอบด้วย

๑) ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและบทบาทของแต่ละบุคคล

๒) สังคม (Society) เป็นการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓) อิสรเสรี (Autonomy) เป็นความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระสามารถในการดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษา ประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมที่สูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรม

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติ ไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง การแปล

ความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัดจริยศึกษา[๔๓]

สุชาติ ประสิทธิรัฐสินธ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึง ความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไร คือสิ่งที่ดีงาม อะไรคือความถูกต้องในสังคม โจร การขโมย การปล้นเพื่อความอยู่รอดถือเป็นเรื่องปกติถูกต้องในหมู่โจร แต่ในสังคมทั่วไป การขโมย การปล้นเขากิน ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นความผิดที่ต้องมีบทลงโทษ ดังนั้น สิ่งที่เป็นความดี ความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการขัดเกลาอบรมของบุคคลในสังคมนั้นๆ [๔๔]

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุผลที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลดีหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดีหากบุคคลในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกเบียดเบียนและถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียดุลยภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา[๔๕]

เมสคอน,โบวี และ ทิน (Mescon, Bovee&Thill) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานของการควบคุมพฤติกรรมและทางเลือกของบุคคลซึ่งอยู่บนพื้นฐานของกฎ ค่านิยม และความเชื่อด้านศีลธรรม[๔๖]

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายถึงจริยธรรมในลักษณะกว้างๆ ว่า “จริยธรรม คือหลักสำหรับให้คนเรายึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรมตัดสินให้เราเป็นคนดี มีความประพฤติดีละเว้นความชั่ว ในบางกรณีเราบอกได้ทันทีว่า ความประพฤติใดที่เรียกว่าดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่องดี

---

[๔๓] พัฒนาข้าราชการพลเรือน, “คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร”, **เอกสารประกอบการบรรยาย**, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒), หน้า ๕.

[๔๔] สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธ์, **จริยธรรมทางวิชาการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

[๔๕] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยา,** หน้า ๑๙๕.

[๔๖] Mescon, M. H., Bovee L. &Thill, J. V., **Bussiness Today,** 9th ed., (New Jersey: Prenticek-Hall, 1999), p. 89.

หรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินใจไม่เหมือนกัน มาตรฐานการตัดสินความดี ความชั่ว อาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านปรัชญา, และด้านศาสนา[๔๗]

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ว่าหมายถึง หลักการ ศีลธรรม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี พฤติกรรมอันดีงามที่ปลูกฝังอยู่ในตัวบุคคลสามารถใช้เป็นแนวทางให้แก่บุคคลในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในสังคมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมของบุคคลว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ควรจะทำหรือไม่ควรทำ[๔๘]

กี๊ฟฟิน และ เอบาดร์ (Greffin, & Ebert) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความเชื่อว่าสิ่งใดคือความถูกต้องและสิ่งใดคือความไม่ถูกต้องหรือพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ดี หรือพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ไม่ดี ทั้งนี้ พฤติกรรมเหล่านั้นย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลอื่น[๔๙]

พจนานุกรมลองแมน (Longman Dictionary) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม ใช้คำภาษาอังกฤษว่า “moral”แปลว่า เรื่องที่เกี่ยวกับอุปนิสัย ความประพฤติ หรือการกระทำของบุคคลซึ่งตัดสินว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด โดยถือว่า ต้องการกระทำสิ่งที่ดี ที่ถูก เพื่อให้พฤติกรรมหรือการกระทำของตนบริสุทธิ์ สิ่งใดที่เป็นจริยธรรม สิ่งนั้นควรกระทำ ควรประพฤติ[๕๐]

จากความหมายของนักวิชาการ จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม และเป็นธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี เพราะความประพฤติใดที่เรียกว่า ดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่องดีหรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินความดี ความชั่วอาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านปรัชญา, และด้านศาสนา ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม

---

[๔๗] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “สวนทางนิพพาน”, **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ,** (ฉบับวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐): ๑๔.

[๔๘] เพ็ญแข ประจนปัจจนึก และคณะ, “การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ”, **รายงานการวิจัย,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

[๔๙] Griffin, R.W. & Ebert, R.J. **Business,** 5th ed. (New Jersey: Prentice-Hall, 1999), p.64.

[๕๐] **Longman Dictionary of Contemporary English,** (Burnt Mill: Pitman, 1984), p.706.

๒.๔ ทฤษฎีการจัดการเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในหมวด ๔ มาตรา ๒๔ (๕) โดยระบุว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ ” และมาตรา ๓๐ ระบุว่า “ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา[๕๑]

เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญและจำเป็นของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน สามารถมองเห็นแนวทางในการทำวิจัย ผู้เขียนจึงได้สรุปรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยสรุปเฉพาะประเด็นสำคัญๆ และแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๔ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) ความเป็นมาของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ๒) ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ๓) ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ และ ๔) ขั้นตอนของการวัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นจากผลของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแต่สามารถสืบย้อนกลับไปพบว่ามีการเสนอแนวคิดให้ครูทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปีค.ศ.๑๙๐๘โดยนักการศึกษา John Deweyซึ่งกล่าวว่า “บุคลากรทางการศึกษาทุกคนควรจะต้องทำวิจัยแล้วต้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงงานของตน” จะเห็นว่าคำกล่าวนี้เป็นอมตะวาจาพูดมาตั้งแต่ปีค.ศ.๑๙๐๘ปัจจุบัน ค.ศ.๒๐๑๓ผ่านไปแล้ว ๑๐๐กว่าปีหน้าที่ของครูยังคงต้องทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเช่นเดิมในยุคแรกนั้น คนที่เป็นครูอาจารย์ไม่ว่าจะเป็นครูระดับใดต้องทำหน้าที่หลักคือหน้าที่สอนถ่ายทอดความรู้หน้าที่รองคือการทำวิจัยควบคู่ไปกับหน้าที่สอนแต่ต่อมา ราวปี ค.ศ. ๑๙๔๐ มีนักวิจัยกลุ่มหนึ่งพยายามแยกการวิจัยออกจากงานสอนแล้วพยายามทำให้การวิจัยเป็นเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนกลายเป็นเรื่องเฉพาะของนักวิจัยทางการศึกษาหรือเป็นเรื่องของคนที่จบปริญญาโทปริญญาเอกเท่านั้นที่จะทำได้จากเหตุการณ์นี้ทำให้ครูอาจารย์รุ่นหลังๆ ทำงานวิจัยไม่เป็นและเห็นว่างานวิจัยเป็นเรื่องไกลตัวยุ่งยากซับซ้อนและ

---

[๕๑] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒).

เพิ่มภาระงานปัจจุบันวัฏจักรได้ย้อนกลับมาใหม่วงการศึกษาได้รื้อฟื้นแนวคิดที่ว่าครูอาจารย์หรือบุคลากรทางการศึกษาทุกคนควรจะต้องทำวิจัยเป็นและต้องเอาผลการวิจัยนั้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนของตนได้สมควรที่ทุกคนต้องกลับมาให้ความสนใจในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๒.๔.๑ ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

คำว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนซึ่งเป็นการวิจัยที่ทำโดยครูผู้สอนปัจจุบันมีคำที่ใช้เรียกหลายคำเช่นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Research) การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) การวิจัยของครูหรือการวิจัยโดยครู (Teacher Research) การแสวงหาความรู้โดยตัวครู (Self-reflective inquiry) การพัฒนาวิชาชีพครู (Teacher Professional Development) การสืบค้นโดยผู้ปฏิบัติ (Fractitioner inquiry) เป็นต้นแต่ในเอกสารนี้จะใช้คำว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนซึ่งเป็นคำที่ใช้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในความหมายเดียวกันซึ่งหมายถึงการวิจัยที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนกระทำโดยครูผู้สอนมีเป้าหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนในชั้นที่ครูสอนอยู่และสามารถเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมีหลักการวิจัยเช่นเดียวกันกับการวิจัยโดยทั่วไปแต่มีบางลักษณะที่แตกต่างกันกล่าวคือเป็นการวิจัยโดยครูผู้สอนในรายวิชาที่รับผิดชอบสอน ปัญหาการวิจัยต้องเกี่ยวข้องกับงานของครูที่กำลังทำอยู่ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนและเมื่อผู้ทำวิจัยเสร็จแล้วต้องนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนางานของตนให้มีคุณภาพมีประสิทธิภาพดีมากขึ้นกว่าเดิมจากลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นว่างานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนมากที่สุดเนื่องจากสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทันทีได้ใช้ประโยชน์เต็มที่และทำให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพของครูอีกด้วยแตกต่างจากผลงานวิจัยของนักวิชาการศึกษาหรือนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งพอทำวิจัยสำเร็จแล้วส่วนมากจะถูกเก็บไว้บนชั้นในห้องสมุดอาจจะมีนักศึกษารุ่นน้องเท่านั้นที่มาอ่านและไม่ค่อยได้นำไปใช้ประโยชน์เนื่องจากไม่สอดคล้องกับบริบทของห้องเรียนที่ครูเผชิญอยู่

๒.๔.๒ ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ

หากจะวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการดังกล่าวถึงบ้างแล้วในหัวข้อข้างต้นจะพบว่า ยังมีลักษณะที่ต่างกันอีกตามประเด็นต่างๆ ของกระบวนการวิจัยสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างของการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ

รายการ	การวิจัยเชิงวิชาการ	การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
จุดมุ่งหมาย	มุ่งหาคำตอบเพื่อยืนยันทฤษฎีเดิมและสร้างทฤษฎีใหม่	มุ่งเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและค้นพบวิธีการสอนแบบใหม่
ปัญหาการวิจัย	ปัญหาการศึกษาทุกๆ ด้านโดยภาพรวม	ปัญหาการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือในชั้นเรียน
การอ้างอิง	ทฤษฎีทางการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประสบการณ์การทำงานของครูและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ขอบเขต	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	ในห้องเรียนหรือในชั้นเรียน
เครื่องมือ	เน้นคุณภาพของเครื่องมือ	เน้นประสิทธิภาพของนวัตกรรม
กลุ่มตัวอย่าง	จำนวนมากและต้องใช้ทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง	นักเรียนในชั้นเรียนทั้งหมดหรือหลายคนจึงไม่ต้องใช้ทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง
การวิเคราะห์	ใช้สถิติอ้างอิงมากกว่าการอธิบายคุณลักษณะ	ใช้การอธิบายคุณลักษณะมากกว่าสถิติ
ผลสรุป	ยืนยันทฤษฎีการศึกษา	ยืนยันผลการพัฒนา
การเขียนรายงาน	มีรูปแบบการเขียนผลการวิจัยอาจไม่ได้นำไปใช้ในการปฏิบัติงานจริงแต่มีการตีพิมพ์เผยแพร่	มุ่งตอบคำถามวิจัยโดยไม่เน้นรูปแบบรายงานผลการวิจัยนำไปใช้ปรับปรุง/พัฒนาโดยไม่สนใจการตีพิมพ์เผยแพร่

การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

ขั้นตอนของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนคล้ายคลึงกับขั้นตอนของการวิจัยทั่วๆ ไปโดยเริ่มต้นด้วยการกำหนดประเด็นปัญหาวิจัย และจบลงด้วยการเขียนรายงานการวิจัยและเผยแพร่เพียง แต่ขั้นตอนระหว่างการดำเนินการอาจแตกต่างไปบ้างตามการจำแนกของนักวิชาการแต่ละคนเท่านั้น ซึ่งในเอกสารนี้ขอแบ่งขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเป็น ๖ ขั้นตอนในลักษณะเป็นวงจรการวิจัยต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การสำรวจและกำหนดปัญหา ปัญหาที่ครูพบในการจัดการเรียนการสอนมีอยู่มากมายทุกปัญหาเป็นสิ่งที่ครูเกี่ยวข้องโดยตรงและเข้าใจสภาพพื้นฐานของปัญหาเป็นอย่างดีอันจะนำไปสู่การกำหนดหรือระบุปัญหาวิจัยที่มีความชัดเจนรัดกุมและง่ายต่อการดำเนินการวิจัยต่อไป

สภาพปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำมากำหนดเป็นปัญหาวิจัยได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้เรียนหรือนักศึกษาในด้านพุทธิพิสัยจิตพิสัยและทักษะพิสัยเช่นความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเจตคติต่อการเรียนหรือรายวิชาต่างๆ ความรับผิดชอบวินัยในการเรียนรูปแบบการเรียนความถนัดตลอดจนทักษะในการทำงานต่างๆ เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้สอน เช่น ความพร้อมในการสอน ความรู้ความสามารถในเนื้อหาวิชาเทคนิคการสอนทักษะการใช้เทคโนโลยีในการสอน การทดลองนวัตกรรมหรือรูปแบบการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นต้น และปัญหาเกี่ยวกับบริบทของห้องเรียน เช่นการจัดการชั้นเรียนขนาดของชั้นเรียน ความพร้อมของอุปกรณ์ประกอบการสอนเป็นต้นสิ่งสำคัญที่ครูผู้วิจัยควรตระหนักในขั้นตอนนี้ก็คือปัญหาต่างๆ ที่จะกำหนดเพื่อทำการศึกษานั้นจะต้องเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงไม่ใช่เป็นปัญหาที่ผู้ที่ครูผู้วิจัยรู้สึกว่าเป็นปัญหานั่นคือต้องมีหลักฐานที่แสดงถึงปัญหาเช่นผลการวิเคราะห์คะแนนการสอบย่อยหรือสอบปลายภาคบันทึกจากการสังเกตพฤติกรรมระหว่างเรียนผลการสำรวจรูปแบบการเรียนของผู้เรียนเป็นต้น

ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์ปัญหา จากจุดเริ่มต้นของปัญหาที่ครูพบในชั้นเรียนปัญหามักจะยังคลุมเครือ ยากแก่การวางแนวทางการวิจัย ครูผู้วิจัยควรทำการวิเคราะห์ปัญหาให้กระจ่างทั้งรายละเอียดของปัญหาและสาเหตุของปัญหาซึ่งภาษาวิจัยเรียกว่าการนิยามปัญหา (Defining the problem) ยิ่งปัญหามีความซับซ้อนมากเพียงไร ครูผู้วิจัยต้องแยกแยะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ เพื่อให้เห็นองค์ประกอบและภาพรวมของปัญหาทุกแง่ทุกมุมเมื่อวิเคราะห์ปัญหาหรือนิยามปัญหาได้ชัดเจนแล้วลำดับสุดท้ายของขั้นตอนนี้ก็คือการเลือกประเด็นที่จะศึกษาว่าจะศึกษาองค์ประกอบใดหรือปัจจัยใดที่ครูผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและเหมาะสมตลอดจนอยู่ในวิสัยที่จะทำการวิจัยได้ในขณะนั้นมากที่สุดซึ่งครูผู้วิจัยอาจต้องเลือกศึกษาในหลายประเด็นก็ได้เมื่อเลือกประเด็นได้แล้วจึงเขียนเป็นคำถามหรือโจทย์การวิจัยที่ชัดเจนสิ่งที่ได้ก็คือปัญหาวิจัยนั่นเองปัญหาวิจัย (Research problem) คือคำถามหรือโจทย์ปัญหาคำถามหรือโจทย์ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อต้องการตอบคำถามที่เชื่อถือได้และการได้มาซึ่งคำตอบจะต้องอาศัยกระบวนการที่มีระบบหรือกระบวนการวิจัยดังนั้นปัญหาที่ครูจะกำหนดเป็นปัญหาวิจัยจะต้องเป็นโจทย์ที่มีความลึกซึ้งไม่ใช่เป็นเพียงคำถามผิวเผินที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการวิจัยเช่นปัญหาเป็นปัญหาที่ครูสามารถได้รับคำตอบจากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครู/อาจารย์ผู้มีประสบการณ์หรือผู้รู้ในวงการศึกษาโดยไม่ต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าตามระบบระเบียบวิธีวิจัยปัญหาลักษณะนี้ไม่จัดว่าเป็นปัญหาวิจัย

ขั้นที่ ๓ การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา เมื่อครูผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาที่จะแก้ไขหรือพัฒนาพร้อมทั้งได้วิเคราะห์รายละเอียดและสาเหตุของปัญหาแล้วขั้นตอนต่อไปครูควรได้มีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเช่นวารสารบทความหลักสูตรผลงานวิจัยตำราคู่มือแนวคิดทฤษฎีต่างๆ หรือพูดคุยสนทนา

ขอคำปรึกษาจากผู้รู้ผสมผสานกับประสบการณ์ของครูเองเพื่อที่จะกำหนดวิธีการแก้ปัญหาวิจัยที่เหมาะสมวิธีการกิจกรรมหรือสื่อที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนส่วนมากเรามักเรียกว่านวัตกรรม (Innovation) ซึ่งนวัตกรรมที่จะใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเนื่องจากจะส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาการเรียนการสอนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการวิจัย

นวัตกรรมที่ใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้หมายถึงรูปแบบใหม่ๆ ของสื่อการเรียนการสอนเทคนิควิธีกิจกรรมหรือสิ่งอื่นใดที่ผู้สอนนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพนวัตกรรมที่นำมาใช้อาจเป็นนวัตกรรมที่ผู้สอนคิดขึ้นใหม่หรืออาจเป็นสิ่งที่มีผู้อื่นคิดค้นขึ้นหรือมีการใช้ทั่วไปในที่แห่งหนึ่งแล้วหากนำมาปรับปรุงแก้ไขและสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่อีกแห่งหนึ่งก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมเช่นเดียวกันและสามารถแบ่งนวัตกรรมตามลักษณะของนวัตกรรมได้เป็น ๒ประเภทประเภทแรก นวัตกรรมที่เป็นเทคนิคและวิธีการเช่นการสอนเป็นทีมการสอนแบบศูนย์การเรียน การเรียนเพื่อรอบรู้การสอนแบบโครงการการสอนเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยการสอนซ่อมเสริมการเรียนตามความสามารถการศึกษาเป็นรายบุคคลการฝึกทักษะการทำงานกลุ่มการสอนแบบแก้ปัญหาเป็นต้นและประเภทที่สองนวัตกรรมที่เป็นสื่อการเรียนการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เช่นบทเรียนสำเร็จรูปชุดการสอนชุดสื่อการสอนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวีดีทัศน์ภาพยนตร์เพลงเกมส์การ์ตูนใบงานแบบฝึกปฏิบัติเป็นต้น

เนื่องจากนวัตกรรมที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนมีอยู่เป็นจำนวนมากและครูอาจพบว่าในการแก้ปัญหาที่พบในการเรียนการสอนหนึ่งปัญหาอาจจะมีวิธีการกิจกรรมหรือสื่อที่จะใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนดังกล่าวได้หลายวิธีดังนั้นครูควรพิจารณาว่าแต่ละวิธีมีข้อดีข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในสภาพการณ์ของนักเรียน ครูผู้สอนชั้นเรียนหรือระบบของโรงเรียนหรือเขตพื้นที่การศึกษาเพียงใดแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีการกิจกรรมสื่อที่เหมาะสมที่สุด

ผลจากการดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจนถึงขั้นตอนที่ ๓ ครูผู้วิจัยจะเห็นว่าปัญหาการวิจัยกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยและนวัตกรรมที่ครูจะใช้ในการแก้ปัญหาจะถูกกำหนดขึ้นอย่างชัดเจนแล้วซึ่งครูผู้วิจัยสามารถนำส่วนประกอบต่างๆ ทั้งหมดนี้ไปตั้งเป็นชื่อเรื่องของการวิจัยและเขียนส่วนประกอบอื่นๆ ตามกระบวนการของการวิจัยทั่วไปได้อีกหลายหัวข้อเช่นวัตถุประสงค์ของการวิจัยความสำคัญของการวิจัยขอบเขตของการวิจัยนิยามศัพท์เฉพาะเป็นต้น

ขั้นที่ ๔ การดำเนินการแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ปัญหาของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ๒ ขั้นตอนคือการออกแบบการวิจัยและการดำเนินการวิจัยตามที่ผู้วิจัยออกแบบไว้ การออกแบบการวิจัยเป็นการกำหนดแผนดำเนินงานที่แสดงถึงรูปแบบและแนวทางการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบตามปัญหาวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

ทรัพยากรในขั้นตอนนี้กิจกรรมที่ผู้วิจัยต้องทำประกอบด้วยการกำหนดรูปแบบของการวิจัยว่าจะใช้วิธีวิจัยแบบใดซึ่งรูปแบบการวิจัยเมื่อแบ่งอย่างกว้างๆ จะแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือรูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) และแบบการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง (Non-experimental Research) นอกจากนี้ผู้วิจัยจะต้องกำหนดแนวทางการวิจัยไว้ด้วย โดยแนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ ๓ กิจกรรมคือ ๑) การพัฒนาและหาคุณภาพนวัตกรรมตามที่ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นตอนที่ ๓ ที่ผ่านมา ๒) การพัฒนาและหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย และ ๓) การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การที่ผู้วิจัยจะออกแบบการวิจัยเป็นอย่างไรนั้นต้องตระหนักอยู่เสมอว่าแบบของการวิจัยจะต้องสอดคล้องกับปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัยหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อันจะทำให้งานวิจัยความตรงภายในหรือผลการวิจัยมีคุณภาพเกิดจากสิ่งที่ผู้วิจัยจากกระทำอย่างเป็นระบบระเบียบนั่นเอง

ผู้อ่านจะสังเกตเห็นว่าการออกแบบการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมีลักษณะหรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเช่นเดียวกันกับการวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไปดังนั้นผู้อ่านสามารถศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการวิจัยการพัฒนาและหาคุณภาพนวัตกรรมการพัฒนาและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกันกับเมื่อจะทำวิจัยเชิงวิชาการ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เตรียมกิจกรรมต่างๆ ของการออกแบบการวิจัยพร้อมแล้วขั้นต่อมาคือการดำเนินการวิจัยตามที่ผู้วิจัยออกแบบไว้ ซึ่งส่วนมากการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจะมีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงทดลองส่วนจะมีรูปแบบย่อยๆ เป็นการวิจัยก่อนการทดลอง (Preexperimental Design) หรือรูปแบบการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Design) หรือรูปแบบการวิจัยทดลองแท้จริง (True –experimental design) ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นสำคัญ

ขั้นที่ ๕ การสรุปผลการแก้ปัญหา ในการนำ วิธีการหรือนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมาใช้จำเป็นต้องมีการตรวจสอบผลของการใช้ว่าวิธีการหรือนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นนั้นใช้แก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ดังนั้นเมื่อดำเนินการวิจัยตามแผนปฏิบัติการวิจัยที่กำหนดไว้และทำการวัดผลการแก้ปัญหาหรือเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยโดยใช้วิธีการหรือเครื่องมือที่กำหนดไว้แล้วจะได้ “ผลการวัด” ออกมาผลการวัดนี้จะมีลักษณะหรือจำนวนมากน้อยอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดเช่นถ้าเครื่องมือที่ใช้ในการวัดเป็นแบบทดสอบ “ผลการวัด” ก็จะเป็นคะแนนถ้ากำหนดว่ามีการสอบก่อนและหลังการทดลองสอนก็จะมีผลการวัด๒ชุดเป็นต้นผลการวัดเหล่านี้เป็นผลของการใช้วิธีการหรือนวัตกรรมที่ครูผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมา แต่ยังอยู่อย่างกระจัดกระจายจำเป็นต้องนำมาจัด

ระเบียบเสียใหม่เรียกว่าการวิเคราะห์ข้อมูลและนำการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจของคนอื่นๆ หลังจากนั้นจึงสรุปความสำเร็จของการแก้ปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกิจกรรมภายหลังจากผู้วิจัยได้ผลการวัดจากการนำเครื่องมือวิจัยตามที่กำหนดไว้ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายปกติจะมีผลการวัดรายบุคคลซึ่งครูอาจนำมาวิเคราะห์เป็นรายบุคคลหรือวิเคราะห์สรุปเป็นภาพรวมของห้องโดยใช้สถิติขั้นพื้นฐานหรืออาจใช้สถิติขั้นสูงขึ้นอยู่กับคำถามวิจัยหรือตามศักยภาพและความต้องการของครูเอง ตัวอย่างเช่นการวิเคราะห์คะแนนผลสัมฤทธิ์อาจทำการวิเคราะห์โดยการนำคะแนนของนักเรียนแต่ละคนมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ครูตั้งไว้แล้วดูว่ามีนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์กี่คนคิดเป็นร้อยละเท่าไหร่ของนักเรียนทั้งหมดหรืออาจนำคะแนนของนักเรียนแต่ละคนมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และอาจมีการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการใช้นวัตกรรมว่าแตกต่างกันอย่างไรมีความก้าวหน้าขึ้นมากน้อยเพียงใดโดยการทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์คุณลักษณะอื่นๆ เช่นจำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนน่าพอใจหรือจำนวนพฤติกรรมที่พึงประสงค์อาจใช้การวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่และคำนวณค่าร้อยละนอกจากนี้อาจใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในกรณีข้อมูลที่ได้มาไม่ใช่ข้อมูลเชิงปริมาณ

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถทำได้หลายวิธีตามลักษณะของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งแบ่งออกเป็น ๒กลุ่มประกอบด้วยการนำเสนอเชิงปริมาณซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปของตาราง กึ่งตารางกราฟและแผนภูมิชนิดต่างๆ และการนำเสนอเชิงคุณภาพซึ่งมีลักษณะเป็นการบรรยายสรุปคุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่ปรากฏภายหลังการใช้นวัตกรรม

การสรุปความสำเร็จของการแก้ปัญหาเป็นการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาพิจารณาตัดสินใจว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการมานั้นสามารถแก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ตัวอย่างเช่น

-เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการดำเนินการแก้ปัญหาถ้าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนแสดงว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการอยู่ได้ผลโดยยิ่งมีค่าผลต่างมากเท่าไรก็แสดงว่าได้ผลดีมากเท่านั้น

-เปรียบเทียบจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก่อนและหลังการแก้ปัญหาถ้าหลังการดำเนินการแก้ปัญหามีจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากกว่าก่อนดำเนินการแสดงว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการอยู่ได้ผลยิ่งมีจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้นเท่าไรก็แสดงว่าได้ผลดีมากขึ้นเท่านั้น

-การบรรยายลักษณะหรือพฤติกรรมที่ปรากฏซึ่งรวบรวมได้ระหว่างและหลังการดำเนินการแก้ปัญหาแล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่าเหมือนหรือแตกต่างไปจากเกณฑ์

อย่างไรหรือนำไปเทียบเคียงกับพฤติกรรมก่อนการดำเนินการแก้ปัญหาเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร

ขั้นที่ ๖ การรายงานผลการดำเนินการ การเขียนรายงานผลการดำเนินการเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัยเชิงวิชาการทั่วไปมีลักษณะเป็นการนำเสนอกระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบในส่วนของรูปแบบในการเขียนรายงานนั้นถึงแม้ว่าบางสถาบันหรือหน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ จากกำหนดรูปแบบไว้อย่างเฉพาะเจาะจงแต่ก็ไม่แตกต่างกันมากนักสามารถสรุปวิธีการเขียนอาจแบ่งออกเป็น ๒รูปแบบใหญ่ๆ คือแบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการซึ่งครูผู้วิจัยเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์และวัตถุประสงค์ของการรายงานผลการเขียนในรูปแบบไม่เป็นทางการเป็นการเขียนเล่าถึงสภาพปัญหาที่พบแนวคิดในการแก้ปัญหาวิธีการดำเนินการแก้ปัญหาและผลของการดำเนินการแก้ปัญหาซึ่งอาจเขียนเล่าสั้นๆ พอเข้าใจในความยาวประมาณ ๑-๒หน้ากระดาษหรือเขียนเล่าในรายละเอียดเหมือนการนำเสนอหน้าชั้นงานซึ่งอาจจะมีความยากมากขึ้นถึง ๑๐-๑๕หน้ากระดาษการเขียนในรูปแบบเป็นทางการเป็นการเขียนรายงานการวิจัยและลักษณะรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามข้อกำหนดของหน่วยงานการวิจัยต่างๆ หรือมีลักษณะเหมือนปริญญานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอกซึ่งมีลักษณะเป็นสากลคล้ายกันทุกสถาบันการศึกษา

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสากับพัฒนาผู้เรียน

แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาพัฒนาผู้เรียนกระทรวงศึกษาธิการให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงเป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นระบบประกอบด้วยรูปแบบกระบวนการวิธีการที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงมีความหมายและมีคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมมุ่งสร้างเสริมเจตคติคุณค่าชีวิตปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเองสร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข[๕๒]

สุพัชรา ชิมเจริญ ได้ให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

๑. กิจกรรมที่จัดเป็นกระบวนการ

---

[๕๒] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

๒. มีรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย

๓. พัฒนาผู้เรียนทั้งทางร่างกายจิตใจสติปัญญาและอารมณ์

๔. มุ่งส่งเสริมเจตคติ

๕. สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖. ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์

๗. ส่งเสริมให้รู้จักและเข้าใจตนเอง

๘. ปรับตัวปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข[๕๓]

ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์ ได้ให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงกิจกรรมที่จัดอย่างมีรูปแบบด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลายในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมมุ่งสร้างเสริมเจตคติคุณค่าชีวิตปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเองสร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือกิจกรรมแนะแนวกิจกรรมนักเรียน [๕๔]

๑. ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**กระทรวงศึกษาธิการ**ประเภทของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ประกอบด้วยกิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียนซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓กลุ่มหรือ ๓ประเภทดังนี้

๑.๑ กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์การเรียนรู้ทางพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาต่อและการพัฒนาสู่โลกอาชีพและการมีงานทำนอกเหนือจากกิจกรรมแนะแนวในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้วสถานศึกษาต้องจัดระบบแนะ

---

[๕๓] สุขพัชรา ชิ้มเจริญ, **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

[๕๔] ขจิต ฝอยทอง, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๒”, **วารสารวิชาการ,** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๔๖): ๕๘-๖๒.

แนวให้บริการช่วยเหลือนักเรียนทุกคนเพื่อให้รู้จักตนเองในด้านความสนใจความถนัดความสามารถซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลือกศึกษาต่อและการเลือกอาชีพที่เหมาะสมและเสริมสร้างบุคลิกภาพลักษณะนิสัยการปรับตัวที่เหมาะสมกับสถานการณ์รวมทั้งความสนใจในการจัดการกับปัญหาทางด้านอารมณ์สังคมได้อย่างมีความสุข

๑.๒ กิจกรรมตามความถนัดและสนใจของผู้เรียนหรือกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐหรือเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทักษะความสามารถพิเศษที่นำไปสู่ความเป็นเลิศและศิลปินเช่นเป็นนักวิทยาศาสตร์นักโต้วาที นักแสดงนักดนตรีนักร้องจิตรกรนักกีฬานักกายภาพเป็นต้นนอกจากนี้โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมสนองนโยบายของรัฐเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์เช่นรักการออกกำลังกายมีน้ำใจนักกีฬาการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมการปลูกฝังคุณลักษณะประชาธิปไตยการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดการรณรงค์ยุติความรุนแรงในสตรีและเด็กเป็นต้น

๑.๓ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติโดยมุ่งเน้นปลูกฝังความเป็นระเบียบวินัยซื่อสัตย์สุจริตมีความรักสามัคคีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมความสัมพันธ์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง ๓ประเภทกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแต่ละประเภทถึงแม้จะมีจุดมุ่งหมายเฉพาะแตกต่างกันแต่การจัดกิจกรรมทุกประเภทจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันดังนั้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายจึงเป็นการเสริมเติมเต็มให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์เช่นการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารีหรือยุวกาชาดหรือผู้บำเพ็ญประโยชน์จะต้องปฏิบัติตามกรอบหรือแนวทางที่องค์กรแต่ละประเทศกำหนดแต่ก็มีจุดร่วมกันคือการสร้างความมีระเบียบวินัยคุณลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยซึ่งจะช่วยเสริมจุดประสงค์ของแนะแนวในเรื่องการจัดการกับชีวิต การแก้ปัญหาการควบคุมตนเองของผู้เรียนบางครั้งครูอาจพบผู้เรียนที่มีปัญหาต้องการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษจากกิจกรรมก็สามารถส่งต่อให้แนะแนวช่วยเหลือเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มด้วยกระบวนการของแนะแนวได้ทั้งกลับกัน เมื่ออาจารย์แนะแนวพบว่าผู้เรียนบางคนมีความสนใจหรือความถนัดด้านกีฬาหรือดนตรีหรือศิลปะก็สามารถส่งไปเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจเพื่อฝึกทักษะการเรียนรู้จนสามารถค้นพบความสามารถพิเศษของผู้เรียนได้

กระทรวงศึกษาธิการ คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป้าหมายร่วมกันของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนคือการพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่

สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายอารมณ์สติปัญญาให้ความเห็นว่าลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ[๕๕]

๑. กิจกรรมแนะแนวกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์การเรียนรู้เชิงพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

๒. กิจกรรมนักเรียนกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์วางแผนปฏิบัติตามแผนประเมินและปรับปรุงการทำงานโดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเช่น ลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็นต้นสำหรับกิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหาส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่รวมทั้งกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัยรับผิดชอบรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเองแบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้ ๒ ลักษณะ

๒.๑ กิจกรรมพัฒนาความถนัดความสนใจตามความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการค้นพบความถนัดความสนใจของตนเองและพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพตลอดจนการพัฒนาทักษะของสังคมและปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

๒.๒ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้บำเพ็ญประโยชน์กิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัยกฎเกณฑ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติยุวกาชาดสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์และกลุ่มการรักษาดินแดนในทางปฏิบัติสถานศึกษาจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆที่เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวางลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นอีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพในตนอย่างเต็มที่เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเองสามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมรู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างดีและมี

---

[๕๕] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

ความสุขเช่น กิจกรรมการสร้างเสริมความรู้สึกและเห็นคุณค่าในตนเองกิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตกิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพทางการเรียนเป็นต้นกิจกรรมเหล่านี้สามารถหลอมเข้าไปในการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้บำเพ็ญประโยชน์ในลักษณะของการเข้าค่ายต่างๆ หรืออาจแยกจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะทางได้ เช่น จัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้บำเพ็ญประโยชน์โดยมุ่งการฝึกระเบียบวินัยการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการมุ่งเน้นประสบการณ์ความชำนาญเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจสร้างการเรียนรู้กลุ่มสาระต่างๆ ชุมนุมต่างๆ เพื่อการร่วมคิดค้นกิจกรรมเฉพาะทางก็สามารถบูรณาการกิจกรรมแนะแนวเข้าไว้ด้วยเพื่อค้นพบศักยภาพของตนเอง

ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์ ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานสามารถแบ่งเป็น ๒ลักษณะดังนี้[๕๖]

๑. กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างลักษณะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์ครูผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

๒. กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ปฏิบัติการแผนประเมินและปรับปรุงการทำงานโดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเช่นลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็นต้นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสามารถแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมได้ดังนี้

๒.๑ กิจกรรมพัฒนาความถนัด (Attitude) ความสนใจ (Interest) ตามความต้องการของผู้เรียน(Need) เป็นกิจกรรมที่เพิ่มเติมความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เรียน (experience) อย่างกว้างขวางเช่น หมอภาษางานประดิษฐ์ประชาสัมพันธ์งานเกษตรเป็นต้น

๒.๒ กิจกรรมที่ปลูกฝังระเบียบวินัยกฎเกณฑ์การทำประโยชน์ให้แก่สังคมวิถีชีวิตในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเช่นกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนเป็นต้นการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้นต้องจัดกิจกรรมให้มีบูรณาการกับองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่

---

[๕๖] ขจิต ฝอยทองและกาญดา ทองอินทร์, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช”, **วารสารวิชาการ,** ๖(๘) (สิงหาคม ๒๕๔๖): ๕๘-๖๒.

๒.๔.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. กิจกรรมแนะแนวกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลช่วยผู้เรียนให้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนพร้อมทั้งเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์และการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลและสังคมทั่วไปกิจกรรมแนะแนวจำแนกเป็น ๔ กลุ่มดังนี้

๑.๑ กิจกรรมรู้จักเข้าใจและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

๑.๒ กิจกรรมการแสวงหาและการใช้ข้อมูลสารสนเทศ

๑.๓ กิจกรรมการตัดสินใจและแก้ปัญหา

๑.๔ กิจกรรมการปรับตัวและดำรงชีวิต

๒. กิจกรรมนักเรียนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองครบวงจรตั้งแต่การศึกษาวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติตามแผนตลอดจนการประเมินการปรับปรุงการปฏิบัติงานโดยเน้นการร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มหรือชุมนุมต่างๆ แบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ

๒.๑ กิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเช่นชุมนุมวิทยาศาสตร์ชุมนุมดนตรีชุมนุมกีฬาฟุตบอลเป็นต้น

๒.๒ กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนเพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีของชาติมีระเบียบวินัยมีความรักสามัคคีรู้จักเสียสละและช่วยเหลือผู้อื่นจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่กิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียนซึ่งกิจกรรมนักเรียนยังแบ่งออกเป็น ๒ กิจกรรมคือกิจกรรมแรกเป็นกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน จัดเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนทักษะความสามารถเช่นชุมนุมดนตรีชุมนุมกีฬากิจกรรมที่สองเป็นกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนจัดเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัยซื่อสัตย์สุจริตมีความสามัคคีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้รู้จักบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์เพื่อส่วนร่วมเป็นพลเมืองดีของชาติ

เป้าหมายของการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกระทรวงศึกษาธิการ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนดังนี้ [๕๗]

---

[๕๗] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔,** หน้า ๒.

๑. ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายเกิดความรู้ความชำนาญด้านวิชาการวิชาชีพและเทคโนโลยี

๒. เห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆ และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพสุจริต

๓. รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มีกระบวนการคิดมีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุข

๔. ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเองมองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง

๕. พัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิตเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

๖. มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองครอบครัวสังคมและประเทศชาติตลอดจนความเป็นระเบียบวินัยคุณธรรมและจริยธรรม

สุพัชรา ชิ้มเจริญ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีเป้าหมายดังนี้ [๕๘]

๑. ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่หลากหลายเกิดความรู้ความชำนาญทางวิชาการและวิชาชีพอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒. ผู้เรียนค้นพบความสนใจความถนัดและพัฒนาความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง

๓. ผู้เรียนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบสัมมาอาชีพ

๔. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมในการดำรงชีวิตและเสริมสร้างศีลธรรมจริยธรรม

๕. ผู้เรียนมีจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ

ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์ เป้าหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีความหมายดังนี้[๕๙]

---

[๕๘] สุขพัชรา ชิ้มเจริญ, **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน,** หน้า ๔.

[๕๙] ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิชาการ**, ๖ (๘), (สิงหาคม, ๒๕๔๖): ๕๙-๖๒.

๑. ผู้เรียนได้รับประสบการณ์หลากหลายเกิดความรู้ (Knowledge) ความชำนาญทั้งวิชาการวิชาการ (academic) และวิชาชีพ (Professional)

๒. ผู้เรียนค้นพบความสนใจและความถนัดของตนเองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคต

๓. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความรู้สามารถนำเอาประสบการณ์เพื่อการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพ

๔. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมในการดำเนินชีวิตเสริมสร้างศีลธรรมและจริยธรรม

๕. ผู้เรียนมีระเบียบวินัยมีความรับผิดชอบทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าเป้าหมายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถความชำนาญด้านวิชาการวิชาชีพและเทคโนโลยีค้นพบศักยภาพของตนเองเน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายสามารถมองหาช่องทางในการสร้างงานอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง

๒.๔.๖ หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัดดังนี้[๖๐]

๑. มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียนและวัฒนธรรมที่ดีงาม

๓.บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริงให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงการสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและรู้สึกสนุกกับการใฝ่รู้ใฝ่เรียน

๔. ใช้กระบวนการจัดกลุ่มในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของสถานศึกษา

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาถือเป็นหน้าที่และงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

---

[๖๐] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๓.

๘. ยึดหลักการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ครูพ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

สุพัชรา ชิ้มเจริญ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัด[๖๑] ดังนี้

๑. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียน

๓.บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริงให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการศึกษา

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาถือเป็นหน้าที่และงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

๘. ยึดหลักการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์ หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้[๖๒]

๑. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียน (ability)

---

[๖๑] สุขพัชรา ชิ้มเจริญ, **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน,** หน้า ๖.

[๖๒] ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิชาการ**, ๖ (๘), (สิงหาคม, ๒๕๔๖): ๕๙-๖๒.

๓.บูรณาการเข้ากับชีวิตจริงให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต (life - long education)

๔. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดการเรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์สัมพันธ์กับชีวิตจริงในแต่ละช่วงวัย

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะกิจกรรม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าหมาย (Goal) ของสถานศึกษา

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการครูเป็นเพียงที่ปรึกษา

๘. เปิดโอกาสให้ครูผู้ปกครองชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการจัดกิจกรรมด้วยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าหลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัดดังนี้มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการจัดกิจกรรมที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมโดยคำนึงถึงวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียนสามารถบูรณาการกับชีวิตจริงได้โดยผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนหรือองค์กรมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๒.๔.๗ แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ[๖๓] ได้กำหนดแนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่คณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนตลอดจนวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาโดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังนี้

---

[๖๓] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐.

๑. ศึกษาวิสัยทัศน์พันธกิจเป้าหมายลักษณะอันพึงประสงค์โครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

๒. ศึกษาข้อมูลสารสนเทศเช่นสภาพความพร้อมของโรงเรียนสภาพของชุมชนท้องถิ่นสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเพื่อเป็นข้อมูลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

๓. วางแผนและจัดแผนการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยกำหนดวัตถุประสงค์กระบวนการที่ดำเนินการสื่อ/อุปกรณ์และการประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้เพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

๔. กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนครูที่ปรึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผู้เรียนผู้ปกครองและชุมชนเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๕. กำหนดการประเมินและเกณฑ์การประเมินการผ่านกิจกรรมแต่ละภาคเรียนชั้นปีและช่วงชั้นให้เป็นไปตามสถานศึกษากำหนดเพื่อให้การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประสบผลสำเร็จบรรลุผลตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มากขึ้นนอกจากจะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้วสถานศึกษาจะต้องมีการกำหนดครูผู้รับผิดชอบมีการนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์ กล่าวว่าแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีดังนี้[๖๔]

๑. จัดกิจกรรมให้ส่งเสริมเกื้อกูลการเรียนตามกลุ่มสาระทั้ง ๘ กลุ่มเช่นโครงงานรักษ์วัฒนธรรมไทย

๒. จัดกิจกรรมตามความสนใจความถนัดตามธรรมชาติของผู้เรียนและชุมชนเช่นชุมนุมกีฬาชุมนุมดนตรีไทยเป็นต้น

๓. จัดกิจกรรมให้ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคมเช่นกิจกรรมลูกเสือเนตรนารีรักษาดินแดนและเพื่อนเตือนเพื่อนเป็นต้น

---

[๖๔] ขจิต ฝอยทอง และกาญดา ทองอินทร์, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิชาการ**, ๖ (๘), (สิงหาคม, ๒๕๔๖): ๕๙-๖๒.

๔. จัดกิจกรรมให้บริการด้านต่างๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเช่นบริการห้องสมุดสหกรณ์พยาบาลเป็นต้น

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าแนวการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีแนวการจัดดังนี้จัดให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. ๒๕๕๑ เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชนตามความสนใจของผู้เรียนตามถนัดตามธรรมชาติของผู้เรียนโดยสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งต้องกำหนดครูผู้รับผิดชอบมีนิเทศติดตามผลและประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน

คุณธรรมจริยธรรมในตัวนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือตามหลักแนวคิด ด้วยการผ่านกิจกรรมต่างๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐเช่นความรักความเมตตาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ความยินดีการวางตัวเป็นกลางความมีน้ำใจการเสียสละความกตัญญูความละอายและความกลัวบาปความเคารพนบนอบและความสุภาพอ่อนโยน[๖๕]

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้ให้ความหมายไว้เป็น ๒ ลักษณะคือ[๖๖]

๑. คุณธรรมหมายถึงความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

๒. คุณธรรมหมายถึงคุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรมกรมวิชาการกล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีในด้านกายวาจาและใจซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเกิดความสงบสุขอันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่างๆ

เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกายวาจาใจใดๆ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ[๖๗]

---

[๖๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

[๖๖]พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, **มนุษยสัมพันธ์,** (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘.

[๖๗] เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย,** (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้กล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีคนที่มีคุณธรรมหมายถึงคนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงคนที่มีคุณธรรมนั้นนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น[๖๘]

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่าหมายถึงจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณสังคมต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อแม่สถาบันการศึกษาศาสนาพรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ[๖๙]

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงหลักธรรมที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรมที่คุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในชั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี[๗๐]

วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ ได้ให้ความหมายว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเองและการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงามความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคลทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนตนเองหรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น[๗๑]

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นเรื่องของจิตใจดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรักความปรารถนาดี มีใจกว้างมีความอดทนมีความเสียสละมีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงามและมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด[๗๒]

---

[๖๘] สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

[๖๙] ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

[๗๐] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

[๗๑] วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู,** (สงขลา: ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑.

[๗๒] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวถึง คุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่าในการปกครองของครูในโรงเรียนให้ได้ผลพึงปรารถนานั้นนอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำและมีคุณสมบัติของความเป็นครูใหญ่แล้วยังต้องเป็นคนมีคุณธรรมนั่นก็คือการสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นตามคุณธรรมที่ดีงามนั้น[๗๓]

วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึง คุณธรรมหมายถึงอุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน[๗๔]

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง คุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการกระทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดีซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเกรงใจ ความยุติธรรม และ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น[๗๕]

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงความรู้และความเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริงๆ แล้วจะไม่พลาดจากการประกอบความดีจะไม่ทำความชั่วเพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้ต้องทำความชั่วความเขลาเป็นความชั่วร้ายพอๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือความดีไม่มีใครตั้งใจทำความผิดที่ทำผิดเพราะไม่รู้[๗๖]

กู๊ด (Good) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of Education ว่า “คุณธรรมมีความหมาย ๒นัย คือ นัยแรก คือ ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมาจนเป็นความเคยชินความหมายในที่ ๒ คือคุณภาพของบุคคลตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและหลักศีลธรรม[๗๗]

บรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า คนมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยรูปร่างหน้าตาภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้นแต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั่วไปสิ่งนั้นคือ “คุณธรรม” เพราะคุณธรรมนี้เองทำให้คนได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อันมี

---

[๗๓] พนัส หันนาคินทร์, **การบริหารบุคคลในโรงเรียน,** (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

[๗๔] วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์,** หน้า ๑๐๖.

[๗๕] สงวน สุทธิเลิศอรุณ, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู,** (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

[๗๖] ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (เพชรบุรี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

[๗๗] Good, C.V., **Dictionary of Education,** 3rded, (New York : McGraw-Hill), p.641.

ความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงคำว่า “คุณธรรม” จึงหมายถึงสภาพความดีงามทั้งหลายซึ่งฝังลึกอยู่ในสำนึกของบุคคลอาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม[๗๘]

สุพล วังสินธ์ สรุปได้ว่า คุณธรรมหมายถึงคุณสมบัติภายในใดๆ ก็ตามที่เป็นคุณไม่เป็นโทษเกิดขึ้นเพราะจิตรู้ความจริงความดีความงาม[๗๙]

สมใจ เขียวสด กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลหรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคลเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี[๘๐]

เนตร์พัณณา ยาวิราช ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีของบุคคลที่มีจริยธรรมในจิตใจ มีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่งตรงข้ามกับกิเลส (vice) คุณธรรมคือความดีงามที่เกิดจากการกระทำความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญได้แก่ความซื่อสัตย์ความเสียสละการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่างๆ [๘๑]

ฉลอง มาปรีดา กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงความดีที่อยู่ในจิตใจของบุคคลได้แก่ความเมตตากรุณาความซื่อสัตย์สุจริตความเสียสละและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจความละอายต่อความชั่วและความกล้าที่จะทำความดีสิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไปเมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็งกระด้างหยาบคายหรือก้าวร้าวไร้มารยาทแม้จะเป็นคนฉลาดบริหารงานเก่งแต่เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป[๘๒]

จากความหมายคุณธรรมของนักวิชาการต่างๆ พร้อมสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นความดีความถูกต้องซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคลช่วยเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐเช่นความรักความเมตตาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดีการวางตัว

---

[๗๘] บรรจง ชูสกุลชาติ, “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”, **วารสารมิตรครู,** ๔(๕), ๒๒, (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒): ๕.

[๗๙] สุพล วังสินธ์, “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”, **สารพัฒนาหลักสูตร,** ๑๑ (๖), (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๓๔): ๑๙.

[๘๐] สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา,** เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

[๘๑] เนตร์พัณณา ยาวิราช, **จริยธรรมธุรกิจ,** (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ๊กซ์เพรส, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

[๘๒] ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

เป็นกลางความมีน้ำใจการเสียสละความกตัญญูความละอายและความกลัวบาปความเคารพนบนอบและความสุภาพอ่อนโยนเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติ โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม

๒.๗ แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมและสาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๕ สาระย่อยได้แก่

สาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรม
สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม
สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์
สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์
สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

ในแต่ละสาระต่างก็มีธรรมชาติของวิชาวัตถุประสงค์ของวิชาเนื้อหาสาระมโนมติและหลักการของวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ต่างกันรวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็มีจุดเน้นที่ต่างกันบ้างดังรายละเอียดของแต่ละสาระดังนี้

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมนับเป็นสาระหนึ่งในหลักสูตรที่กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในทุกช่วงชั้นโดยได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติความสำคัญศาสดาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่ตนนับถือและศาสนาอื่นมีศรัทธาที่ถูกต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือจากมาตรฐานทั้งสองประการของสาระที่ ๑ ตลอดจนหัวข้อหลักของสาระนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

สำหรับสาระการเรียนรู้แกนกลางของสาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมประกอบด้วยความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือพุทธประวัติหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือการบริหารจิตและเจริญปัญญาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือปฏิบัติตนและมี

มารยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาสัมมนาและเสนอแนะแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือส่งผลถึงการพัฒนาตนพัฒนาชาติและโลกต่อไป[๘๓]

จากมาตรฐานทั้ง๒ประการของ สาระที่ ๑ ตลอดจนหัวข้อหลักของสาระนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่องของศาสนาที่นักเรียนนับถือสำหรับในส่วนของพระพุทธศาสนาจะเน้นในด้านความรู้ค่านิยมและการปฏิบัติในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมโดยให้รายละเอียดในส่วนของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนานั้นมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาให้ผู้เรียนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาตลอดจนสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเองและเกิดแก่สังคมในส่วนรวมซึ่งความมุ่งหมายนี้ก็เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นั่นเอง

การจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนานั้น

สุมน อมรวิวัฒน์ ให้ความเห็นว่า ถ้าพิจารณาวิธีสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลจะพบว่าเป็นการสอนที่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่งดังนั้นการนำพุทธวิธีของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาเพื่อปลูกฝังความเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนของประเทศจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่งพุทธวิธีในการสอนนั้น[๘๔]

วศิน อินทสระ อธิบายว่าหมายถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทคือภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาหรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์เนื่องจากทรงมีพุทธวิธีหลายประการอันเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือพูดสนทนาด้วยเมื่อจบการสอนหรือการสนทนาจึงมักจะได้รับผลสมความมุ่งหมายคือผู้ฟังได้บรรลุมรรคผลบ้างแสดงตนถึงพระรัตนตรัยเป็นพุทธมามกะบ้างสุดแล้วแต่บารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละคนซึ่งแก่อ่อนไม่เท่ากัน[๘๕]

---

[๘๓] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑,** สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒).

[๘๔] สุมน อมรวิวัฒน์, **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๐), หน้า ๙๐.

[๘๕] วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

วิธีสอนของพระพุทธองค์มีหลายวิธีซึ่งมีผู้อธิบายและศึกษาไว้พอประมวลได้ดังต่อไปนี้

๑) วิธีสอนแบบบรรยาย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความเห็นว่า[๘๖]พระพุทธเจ้าน่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วมาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่า เป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ในการสอนแบบบรรยายในสาระพระพุทธศาสนานั้น ผู้สอนควรเริ่มจากการนำเข้าสู่บทเรียน โดยใช้กิจกรรมต่างๆ เช่น ถ้าจะสอนเกี่ยวกับหลักธรรม อาจให้นักเรียนร้องเพลงเกี่ยวกับหลักธรรมนั้นๆ หรือการสนทนาเกี่ยวกับ เหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะโยงเข้าสู่หลักธรรมที่จะเรียน หรือการใช้สื่อประกอบ เช่น การฉายวีดิทัศน์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่จะเรียน เป็นต้น จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นสอน โดยผู้สอนอธิบายหลักการหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ เรื่องที่เรียน เช่น หลักการของหลักธรรมที่จะเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเบื้องต้น เกี่ยวกับหลักธรรมนั้นๆ เสียก่อน จากนั้นอาจยกตัวอย่างประกอบ หรือตั้งคำถามผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์หาเหตุผล จนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ขั้นตอนต่อไป คือ การสรุปเป็นขั้นที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้เรียนไปแล้วเพื่อให้เกิดมโนมติที่ถูกต้อง

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระพระพุทธศาสนาสามารถนำวิธีการบรรยายมาใช้ในการเรียนการสอนในห้องเรียนได้โดยอธิบายเนื้อหาให้กระจ่างชัดทั้งนี้อาจมีสื่อการสอนประกอบหรือมีการอุปมาอุปไมยเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่เป็นนามธรรมที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

๒) วิธีสอนแบบไตรสิกขาท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า ไตรสิกขา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องตัดรากของความทุกข์ศีล สมาธิ ปัญญาจึงต้องอาศัยกันและกัน ในการแก้ปัญหาและเมื่อมีปัญญา ปัญญาก็คุม ศีล สมาธิให้อยู่ในอำนาจได้[๘๗]

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แนวของวิธีสอนแบบไตรสิกขาว่า เป็นการสอนที่ประกอบด้วยขั้นตอนในการศึกษา ๓ ขั้น ได้แก่ ขั้นศีล เป็นการควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปกติ พร้อมที่จะเรียนขั้นสมาธิให้นักเรียนรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจขั้นปัญญา เป็นขั้นที่นักเรียนใช้สมาธิการมีจิตแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหา

---

[๘๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน,** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

[๘๗] พุทธทาสภิกขุ, **พุทธิกจริยธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖), หน้า ๕.

ได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามเป็นจริงการสอนแบบไตรสิกขา จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เกิดความเข้าใจ และนำความรู้นั้นมาแก้ปัญหาของตนต่อไป[๘๘]

๓) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า การสอนแบบสากัจฉา หรือสนทนานั้น วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย ไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำ คู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อยและทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แนวคิดว่าธรรมสากัจฉาหมายถึงการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการอภิปรายปัญหาการแสวงหาเหตุผลคิดค้นคัดค้านหรือคล้อยตามการปุจฉาวิสัชนาการโต้วาทีทางวิชาการการซักถามและแก้ปัญหาพุทธวิธีสอนนี้ใช้กันมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้วการสอนแบบธรรมสากัจฉาเป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาเป็นคนมีเหตุผลและช่วยให้ผู้เรียนได้แนวคิดทางธรรมและได้ฝึกฝนอย่างจริงจัง[๘๙]

การสอนสาระพระพุทธศาสนาครูสังคมศึกษาสามารถนำแนวการสอนแบบธรรมสากัจฉาไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นเพื่อให้นักเรียนสนทนากันจนเกิดความรู้ทางธรรม นับเป็นการฝึกให้นักเรียนมีคุณลักษณะรู้จักคิดแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีวิธีสอนแบบอริยสัจ ๔ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ในการสอนพุทธบริษัทสำหรับความหมายของอริยสัจนั้นอริยะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุธรรมวิเศษส่วนคำว่าสัจจะหมายถึงความรู้เรื่องแห่งความจริงดังนั้นอริยสัจจึงหมายถึงความจริงของพระอริยะหรือความจริงอัน ประเสริฐเป็นชื่อธรรมสำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา ๔ ประการอันได้แก่ทุกข์สมุทัยนิโรธและมรรค

สาโรช บัวศรี ได้อธิบายวิธีสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจไว้ดังนี้

๑. ขั้นกำหนดปัญหา (หรือขั้นทุกข์) ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองด้วยความรอบคอบและพยายามกำหนดขอบข่ายของปัญหาที่ผู้เรียนจะต้องคิดแก้ไขให้จงได้

---

[๘๘] สุมน อมรวิวัฒน์, **พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๔๗-๔๘.

[๘๙] สุมน อมรวิวัฒน์, **การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

๒. ขั้นตั้งสมมติฐาน (หรือขั้นสมุทัย) โดยครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาด้วยตนเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้างช่วยผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจว่าในการแก้ปัญหาใดๆ นั้นจะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอหรือแก้ที่สาเหตุของปัญหาเหล่านั้นและช่วยผู้เรียนให้คิดว่าในการแก้ปัญหาที่สาเหตุนั้นอาจจะกระทำอะไรได้บ้างคือให้กำหนดสิ่งที่จะกระทำนี้เป็นข้อๆ

๓. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล (หรือขั้นนิโรธ) สัจฉิกิริยาหมายถึงการทำให้แจ้งหรือทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการทำอย่างไรจึงจะทำให้แจ้งได้เมื่อทดลองได้ผลประการใดต้องบันทึกผลของการทดลองแต่ละอย่างไว้เพื่อพิจารณาขั้นต่อไป

๔. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (หรือขั้นมรรค) จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆ อย่างนั้นย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัดผลบางประการจะชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาไม่ได้เลย ผลบางประการนี้ชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาได้แต่ไม่ค่อยชัดเจนนักผลที่ถูกต้องจะชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาได้แน่นอนแล้วและได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ในขั้นที่ ๓ นั้นจนเห็นแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ที่กำหนดในขั้นที่๑ได้สำเร็จ[๙๐]

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริงต่อไปก็ให้สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อๆ หรือเป็นระบบหรือเป็นแนวทางปฏิบัติแล้วลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

การสอนแบบอริยสัจสี่เป็นวิธีสอนวิธีเดียวกับการแก้ปัญหาหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั่นเองซึ่งมีขั้นตอนในขั้นของการกำหนดปัญหาขั้นกำหนดสมมติฐานขั้นการทดลองและการแก้ปัญหาขั้นการวิเคราะห์และขั้นสรุปผลในการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูสังคมศึกษาสามารถนำวิธีดังกล่าวมาใช้สอนได้ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีเหตุผลรวมทั้งสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา เป็นวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ถ้าศึกษาจากพระพุทธประวัติจะเห็นว่าพระองค์ทรงแสดงอนันตลักขณสูตรซึ่งทรงตรัสถามความเห็นของพระปัญจวัคคีย์นั้นก็เป็นลักษณะของการถามตอบ

๕) วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบหรือนักเรียนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการ

---

[๙๐] สาโรช บัวศรี, **วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ ในศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๖-๗.

ถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเองแต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเองคิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็น[๙๑]

๖) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ (วีรยุทธ วิเชียร) ได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนขึ้นโดยมีแนวคิดว่าการสืบสวนสอบสวนเป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อนำไปสู่การควบคุมสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทั้งทางวัตถุทางสังคมและทางจิตใจวิธีวิทยาศาสตร์ทางธรรมมุ่งพัฒนาความเข้าใจและเพื่อการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกของมนุษย์ในทางวัตถุกระบวนการวิทยาศาสตร์มีทั้งทางโลกและทางธรรม[๙๒]

ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนตามแนวการสืบสวนสอบสวนมีดังนี้
ขั้นที่ ๑ การเห็นปัญหาและวิเคราะห์ปัญหา
ขั้นที่ ๒ การเสนอเหตุผลแห่งปัญญาในรูปของการตั้งสมมติฐาน
ขั้นที่ ๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล
ขั้นที่ ๔ การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล
ขั้นที่ ๕ การสรุปผล

ในการสอนสาระพระพุทธศาสนาครูสังคมศึกษาซึ่งก็ใช้การสอนแบบสืบสวนสอบสวนในการสอนสาระต่างๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมมาแล้วการนำวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนมาใช้สอนจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นโดยเฉพาะปัญหาทางธรรม

๗) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ การสอนแบบเบญจขันธ์เป็นการนำเอาหลักธรรมเรื่องขันธ์ ๕ อันได้แก่รูปเวทนาสัญญาสังขารและวิญญาณมาประยุกต์ในการสอนโดยเปรื่องกุมุทได้พัฒนาการสอนแบบเบญจขันธ์อย่างเป็นระบบ

สำหรับขั้นตอนการสอนแบบเบญจขันธ์ มีดังนี้ [๙๓]

---

[๙๑] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

[๙๒] วีรยุทธ วิเชียร, **ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๕๙.

[๙๓] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๑๗๖.

๑. ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึกเป็นสถานการณ์ใดๆ สถานการณ์

๒. ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมสิ่งเร้าให้นักเรียนสัมผัสโดยอายตนะทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางการรับรู้อย่างแท้จริงและใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้

๓. ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามให้นักเรียนเพื่อให้แยกแยะว่ามีอะไรเกิดขึ้นใครทำอะไรที่ไหนเมื่อไรผลเป็นอย่างไรใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

๔. ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นที่ผู้เรียนวิจารณ์ความผิดความถูกความดีงาม ความชั่วร้ายความเหมาะสมควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ

๕. ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มนำความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตนเป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

การสอนแบบเบญจขันธ์นี้ครูสังคมศึกษาสามารถนำไปใช้ในการสอนสาระพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนค่านิยมที่พึงประสงค์โดยฝึกให้คิดตัดสินใจด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ

๘) วิธีสอนตามหลักพหูสูต พหูสูตแปลตามศัพท์หมายถึงการได้สดับมากเป็นวิธีการเรียนรู้จากคำบอกเล่าและในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลอย่างหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ[๙๔]

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้นำหลักพหูสูตมาจัดเสนอเป็นกระบวนการเรียนการสอนโดยมีขั้นตอนดังนี้[๙๕]

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างศรัทธา

๑.๑ การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม

---

[๙๔] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

[๙๕] สุมน อมรวิวัฒน์, **การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๖๐.

๑.๒ บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์

๑.๓ การเสนอสิ่งเร้าและการสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้

ขั้นตอนที่ ๒ การสอนตามหลักพหูสูต

๒.๑ การฝึกหัดฟังพูดอ่านเขียนเพื่อให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ

๒.๒ ฝึกปรือเพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ

๒.๓ การฝึกฝนฝึกทักษะหรือฝึกปฏิบัติจนคล่องแคล่วและจัดเจน

๒.๔ การฝึกคิดพิจารณาเข้าใจแจ่มแจ้งการฝึกคิดนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงให้วิธีคิดไว้หลายวิธีครูสามารถเลือกนำวิธีคิดแบบต่างๆ มาใช้โดยเฉพาะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๒.๕ การฝึกสรุปความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ ๓ การมองตนและการประเมินของกัลยาณมิตร

๓.๑ การวัดและประเมินตนเองของนักเรียน

๓.๒ การวัดและประเมินโดยเพื่อนนักเรียน

๓.๓ การวัดและประเมินโดยครู

๓.๔ การซ่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันกัลยาณมิตรเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่พบจากการประเมิน

การสอนตามหลักพหูสูตรนี้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างแท้จริงโดยสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

๙) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย วิธีอุปมาอุปไมยเป็นพุทธวิธีที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเทศนาซึ่งช่วยการรับรู้ของเหล่าสาวกให้เข้าใจพุทธธรรมแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมยหมายถึงวิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคนสัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพเกิดมโนทัศน์ง่ายชัดเจนและสมจริงใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยากเปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมา

เปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหาตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้นๆ มากที่สุด[๙๖]

สำหรับขั้นตอนการสอนแบบอุปมาอุปไมยพอประมวลได้ดังนี้

๑) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๒) ขั้นดำเนินการสอนโดยผู้สอนอธิบายเนื้อหาเช่นข้อธรรมะพร้อมทั้งเปรียบเทียบโดยการยกตัวอย่างหรืออุปมาอุปไมยเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหายิ่งขึ้น

๓) ขั้นสรุปบทเรียน

๑๐) วิธีสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์ กระบวนการเผชิญสถานการณ์เป็นกระบวนการสมัยใหม่ที่ประยุกต์มาจากวิธีสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาจากกระบวนการสอนได้หลากหลายมีความเห็นว่าการศึกษาย่อมสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตวิถีชีวิตมนุษย์ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงการขัดแย้งมีสุขมีทุกข์มีความหวังผิดหวังบ้างเป็นธรรมดาผู้เรียนควรมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีทางชีวิตที่สำคัญกับวิธีการศึกษา[๙๗]

การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องสร้างสมรรถภาพให้ผู้เรียนสามารถเผชิญผจญผสมผสานวิธีการและเผด็จปัญหาได้

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอการผสมผสานวิธีการต่างๆ เพื่อสามารถเผด็จปัญหาได้โดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนดังนี้[๙๘]

๑. การรวบรวมข่าวสารข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ

๒. การประเมินค่าและประโยชน์

๓. การเลือกและตัดสินใจ

๔. การปฏิบัติ

จากพุทธวิธีในการสอนที่กล่าวมาข้างต้นครูสังคมศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม

---

[๙๖] สุมน อมรวิวัฒน์, **พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๗๓.

[๙๗] สุมน อมรวิวัฒน์, **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,** หน้า ๓๐.

[๙๘] สุมน อมรวิวัฒน์, “การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์”, **โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕-๖๐.

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม การจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งเป็นสาระที่ ๒ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นเป็นสาระที่มุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในที่นี้จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีเนื้อหาสาระเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองดีซึ่งสาระในบทนี้จะช่วยให้ครูสังคมศึกษาเข้าใจการจัดการการเรียนการสอน สาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมและนำไปสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมในสาระที่ ๒ ซึ่งสอดแทรกเนื้อหาการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีโดยตรงได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ๒ มาตรฐานด้วยการดังนี้[๙๙]

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทยดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากมาตรฐานทั้งสองข้อมีจุดเน้นต่างกันคือมาตรฐาน ส ๒.๑ เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีส่วนมาตรฐาน ส๒.๒ เน้นผู้เรียนให้เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันจากมาตรฐานทั้ง ๒ ข้อได้มีการกำหนดสาระการเรียนรู้แกนกลางไว้ในทุกระดับชั้นโดยมีหัวข้อสำคัญๆ เป็นต้นว่า

-การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวโรงเรียนสังคมประเทศชาติ
-ลักษณะความสามารถและลักษณะความดีของตนเองและผู้อื่น
-การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย
-การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น

---

[๙๙] กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

-สิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิมนุษยชน

-กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

-โครงสร้างของครอบครัวโรงเรียนสังคม

-ความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัวโรงเรียนสังคมประเทศชาติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองดี หรือการจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งเป็นสาระที่ ๒ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งจัดกิจกรรมในหลายๆ ลักษณะทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยกิจกรรมที่จัดต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีพัฒนาเจตคติและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตลอดจนมีทักษะและความสามารถในการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกได้อย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งสามด้านด้วยการโดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญเช่นกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการสาธิตการอภิปรายการแสดงบทบาทสมมติการใช้เกมจำลองสถานการณ์การแก้ปัญหาการสืบสวนสอบสวนเป็นต้นกิจกรรมดังกล่าวมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ความเป็นพลเมืองดีการพัฒนาทักษะความสามารถโดยเฉพาะทักษะการคิดและการตัดสินใจซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเป็นพลเมืองดีที่มีคุณภาพ

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

ในสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์นั้นนับเป็นสาระสำคัญสาระหนึ่งในหลักสูตรที่กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในทุกชั้นปีคือระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โดยสาระเศรษฐศาสตร์ได้เน้นเรื่องการผลิตการแจกจ่ายและการบริโภคสินค้าและบริการการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพและการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน[๑๐๐]

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ไว้ดังนี้

---

[๑๐๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

มาตรฐาน ส ๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส ๓.๒ เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

การสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้นครูสังคมศึกษาสามารถนำวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในห้องเรียนได้คือวิธีการศึกษาโดยวิธีอนุมาน (detuctive method) และวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมาน(inductive method)

วิธีอนุมาน หมายถึง การมีหลักกฎเกณฑ์เป็นตัวตั้งแล้วนำสิ่งที่ต้องการพิสูจน์เข้าไปเทียบถ้าสอดคล้องกันก็เป็น “จริง” ถ้าไม่สอดคล้องกันก็เป็น “เท็จ” ส่วนวิธีอุปมานหมายถึงการที่เราหาหลักการโดยการใช้ข้อมูลหรือประสบการณ์เพื่อให้เกิดการสรุปเป็นหลักได้ว่าสิ่งที่ศึกษานั้นมีแนวโน้มว่าจะเป็นจริงหรือเป็นเท็จ

การนำวิธีการศึกษาโดยวิธีอนุมานมาใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้นครูผู้สอนจะเริ่มจากการกำหนดกฎทฤษฎีหลักการหรือแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาก่อนแล้วให้นักเรียนช่วยกันหาข้อมูลหลักฐานรวมทั้งข้อเท็จจริงมาพิสูจน์หรือทดสอบมากกว่าทฤษฎีหลักการหรือแบบจำลองที่ตั้งไว้นั้นถูกต้องหรือไม่

ส่วนวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมานครูผู้สอนจะให้ผู้เรียนหาข้อมูลปรากฏการณ์ต่างๆ หรือประสบการณ์ของผู้เรียนเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจเพื่อมาเป็นข้อสรุปแล้วตั้งเป็นกฎหรือทฤษฎีเพื่อนำไปอธิบายเหตุการณ์อื่นๆ ต่อไป

วิธีการสอนแบบอนุมานและอุปมานนี้เหมาะที่จะนำมาใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์อย่างมากเพราะจะช่วยฝึกผู้เรียนให้เป็นคนช่างสังเกตมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และคิดอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสภาพหรือปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมและสามารถใช้หลักการกฎหรือทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นๆ

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมในส่วนของสาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ ๓ ข้อคือ

มาตรฐาน ส ๔.๑ เข้าใจความหมายความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส ๔.๒ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส ๔.๓ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยมีความรักความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

จากมาตรฐานดังกล่าวจึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาสาระประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีตบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีตความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์จะจัดให้แก่ผู้เรียนในทุกชั้นปี

แนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ การสอนประวัติศาสตร์อาจสอนโดยวิธีการเน้นข้อเท็จจริงเป็นหลัก (Information oriented Approach) กับวิธีการที่เน้นผู้เรียนเป็นหลัก (student oriented approach)

วิธีการที่เน้นผู้เรียนเป็นหลักนับเป็นวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพถ้าเป็นการสอนที่เน้นข้อเท็จจริงผู้สอนจะสอนได้ไม่หมดเพราะข้อเท็จจริงหรือปัญหาของโลกหรือของแต่ละชาติมีมากและซับซ้อนยิ่งขึ้นการสอนเพียงข้อที่จริงอาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรดังที่มีผู้วิจารณ์ว่าการสอนประวัติศาสตร์นั้นถ้าครูสอนให้นักเรียนจดจำเหตุการณ์ชีวประวัติปีพ.ศ. อย่างเดียวข้อมูลเหล่านี้ผู้เรียนอาจลืมและไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ดังนั้นการสอนประวัติศาสตร์จึงควรเน้นผู้เรียนเป็นหลักพยายามพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ข้อมูลหรือหลักฐานในอดีตหรือเหตุการณ์กำลังจะเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล

การสอนประวัติศาสตร์โดยเน้นผู้เรียนเป็นหลักมีอยู่หลายวิธีด้วยกันที่ครูสามารถนำมาใช้สอนในห้องเรียนได้ ในที่นี้จะเน้นวิธีที่สำคัญที่นักประวัติศาสตร์ ใช้ในการศึกษาหาความรู้ซึ่งครูสามารถนำวิธีการนั้นมาใช้เป็นแนวในการเรียนการสอนได้แก่

๑) วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการสอนสาระประวัติศาสตร์ผู้สอนอาจนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ประกอบด้วยขั้นตอน ๖ขั้นคือ

๑) การสะสมข้อเท็จจริงหรือข้อมูลต่างๆ

๒) การคัดเลือกข้อเท็จจริง

๓) การประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริง

๔) การแจกแจงข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

๕) การตีความ

๖) การเรียบเรียง

วิธีการดังกล่าวครูสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างน่าสนใจเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลโดยเฉพาะขั้นของการประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริงหรือการวิพากษ์ขั้นการตีความเป็นต้นการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะเน้นให้ผู้เรียนฝึกหัดการประเมินคุณค่าของหลักฐานให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ

๒) วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรล้วนมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์แต่ในบางครั้งหลักฐานอาจมีไม่เพียงพอทำให้การค้นคว้างานของนักประวัติศาสตร์ไม่สมบูรณ์นักประวัติศาสตร์จึงใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อการค้นคว้าหาข้อมูลประกอบทำให้งานศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์สมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

วิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้การสอนสาระประวัติศาสตร์ในโรงเรียนผู้สอนส่วนใหญ่มักใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาทำให้นักเรียนเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องท่องจำน่าเบื่อหน่ายเป็นวิชาที่ศึกษาแต่เรื่องของอดีตที่อยู่ห่างไกลวิชาประวัติศาสตร์จึงดูด้อยค่าไปดังนั้นผู้สอนจึงต้องทำให้วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่น่าสนใจและมีชีวิตชีวาการนำวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่ามาใช้ในห้องเรียนอาจทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ได้ชี้ให้เห็นว่าวิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นไม่เฉยชาและนักเรียนจะรู้สึกเหมือนว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์มีอยู่รอบตัวเขา

นอกจากวิธีสอนที่นำเสนอดังกล่าวแล้วยังมีวิธีการสอนอื่นๆ ที่ครูสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้เช่นการสอนแบบสืบสวนสอบสวนการแก้ปัญหาเป็นต้น

จากวิธีการสอนที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นหลักที่นำเสนอไปแล้วนั้นผู้สอนสาระประวัติศาสตร์อาจจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมในการเรียนการสอนด้วยดังตัวอย่างกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปนี้

๑) กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ (chronology) สอนการลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นเหตุเป็นผลและยังสามารถทำให้นักเรียนจดจำเหตุการณ์สำคัญๆ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ช่วยทำให้นักเรียนสามารถสร้างสถานการณ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดในอดีตและเชื่อมโยงเหตุการณ์เหล่านั้นมาสู่ปัจจุบัน

๒) กิจกรรมการเทียบศักราชการนับช่วงเวลาและคำศัพท์ในวิชาประวัติศาสตร์ครูควรอธิบายคำศัพท์เกี่ยวกับการนับเวลาและสอนวิธีเทียบศักราชต่างๆ

๓) กิจกรรมการจัดทำแผนภูมิต้นไม้ (Family Tree) เกี่ยวกับประวัติบุคคลการที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ใดๆ ก็ตามนักเรียนควรจะมีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตนเองของครอบครัวหรือบุคคลสำคัญเสียก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมควรให้นักเรียนฝึกการทำแผนภูมิต้นไม้ของบุคคลสำคัญต่างๆ ในประวัติศาสตร์จะทำให้การเรียนประวัติศาสตร์น่าสนใจและผู้เรียนเกิดเข้าใจในเหตุการณ์และความสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น

๔) กิจกรรมเกี่ยวกับการเขียนการเขียนนับเป็นกิจกรรมสำคัญในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์เพราะประวัติศาสตร์นั้นมีรากฐานมาจากการเขียนและบันทึกของมนุษย์ในยุคสมัยต่างๆ ดังนั้นนักเรียนจึงควรได้การฝึกฝนให้รู้จักการบันทึกหรือการเขียนเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวนักเรียนหรือฝึกการบันทึกเพื่อพบเห็นเหตุการณ์สำคัญๆ

๕) กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดเช่นฝึกการพูดในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นการอภิปรายการโต้วาทีการปาฐกถาการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญการหาเสียงเป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่นำเสนอมาข้างต้นนี้ผู้สอนอาจเลือกนำไปใช้โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่จะสอนวุฒิภาวะของผู้เรียนบรรยากาศของห้องเรียนนอกจากนั้นครูสังคมศึกษาควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ด้วยการใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมากเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่ทันสมัยควรให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเช่นการหาข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ ในเว็บไซต์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายเป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้การเรียนการสอนประวัติศาสตร์มีความหมายอย่างแท้จริง

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

สำหรับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ของไทยได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส ๕.๑ เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏผลต่อกันและกันในระบบธรรมชาติใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์สรุปและใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส ๕.๒ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน[๑๐๑]

จากมาตรฐานทั้ง ๒ ข้อสาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ได้เน้นให้ผู้เรียนเรียนเกี่ยวกับลักษณะกายภาพของโลกแหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลกการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ จะจัดให้แก่ผู้เรียนในทุกชั้นปี

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ การเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์พัฒนาให้มีทักษะทางภูมิศาสตร์และพัฒนาให้มีเจตคติทางภูมิศาสตร์ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งสามด้านด้วยกันโดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวนักเรียนเป็นสำคัญซึ่งครูสังคมศึกษาอาจนำวิธีการทางภูมิศาสตร์เข้าไปประยุกต์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ด้วยในที่นี้ขอเสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

ก. กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการใช้โครงการ ครูสังคมศึกษาอาจให้นักเรียนได้ฝึกคิดเรื่องที่เกี่ยวกับประเด็นทางภูมิศาสตร์ว่านักเรียนสนใจเรื่องอะไรแล้วกำหนดเป็นโครงการที่จะศึกษาเช่นถ้านักเรียนต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนนักเรียนอาจจะจัดทำเป็น “โครงการการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเรา” เมื่อกำหนดหัวข้อที่จะทำเป็นโครงการแล้วครูให้นักเรียนวางแผนการดำเนินงานเช่นจะสืบค้นข้อมูลอย่างไรประเภทของข้อมูลเช่นข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารอาจขอเอกสารจากแหล่งวิทยาการหรือผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการส่วนข้อมูลบางอย่างอาจต้องออ กไปสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ทางด้านกายภาพและสภาพทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นการสำรวจภาคสนามเมื่อวางแผนการดำเนินงานแล้วจึงลงมือปฏิบัติงานตามขั้นตอนนำข้อมูลที่สืบค้นมาได้ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเหล่านั้นมาวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินแล้ว

---

[๑๐๑] อ้างแล้ว.

จึงนำมาเรียบเรียงโดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับท้องถิ่นตามหัวข้อที่นักเรียนระบุหัวข้อที่นักเรียนนำมาเรียบเรียงเป็นต้นว่า

-ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นโดยแสดงที่ตั้งด้วยการเขียนเป็นแผนที่สังเขปของท้องถิ่นแสดงลักษณะภูมิประเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิอากาศเป็นต้น

-แสดงผังเมืองแสดงแผนผังของถนนที่ตั้งของสถานที่ราชการสถานที่สำคัญของท้องถิ่นโดยมีทิศทาง

-อาชีพของคนในท้องถิ่นสภาพเศรษฐกิจของท้องถิ่นแสดงข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของประชากรแสดงสินค้าที่น่าสนใจของท้องถิ่นเป็นต้น

-แนะนำสถานที่ทางธรรมชาติที่จะน่าสนใจของท้องถิ่นโดยแสดงรูปภาพของสถานที่นั้นๆ ตลอดจนเส้นทางการเดินทางเป็นต้น

เมื่อจัดทำโครงการเรียบร้อยแล้วครูอาจให้นักเรียนนำโครงการไปเผยแพร่เช่นจัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับแจกจ่ายไปยังนักเรียนหรือกลุ่มสนใจในชุมชนของตนหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ มาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของเราในการเผยแพร่โครงการนี้ก็ควรมีการประเมินความสำเร็จของโครงการด้วย

ข. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ ในการจัดการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ครูอาจนำกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ไปประยุกต์ใช้ผู้เรียนจะได้ความรู้จากการไปสัมผัสสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยตรงเช่นได้เห็นภูมิประเทศที่ครูเคยอธิบายในชั้นเรียนว่าแท้จริงเป็นอย่างไรหรือได้เห็นสภาพของเมืองว่ามีจุดเด่นจุดด้อยของการวางผังเมืองอย่างไรได้เห็นรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยว่ามีความสอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างไรเป็นต้นในการให้นักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่นั้นครูอาจฝึกทักษะการจดบันทึกการสำรวจการทำแผนที่แผนผังการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งถือเป็นทักษะการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ไปพร้อมๆ กันด้วย

ค. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสำรวจ กิจกรรมการสำรวจเป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นอกห้องเรียนครูอาจมอบหมายให้นักเรียนไปสำรวจลักษณะภูมิประเทศของชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่สำรวจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสำรวจสภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นจำนวนประชากรอาชีพลักษณะของที่อยู่อาศัย เป็นต้นขณะที่นักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมการสำรวจอยู่นั้น ครูควรเน้นให้นักเรียนฝึกทักษะการจดบันทึกนอกเหนือจากการจดบันทึกโดยบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วอาจหมายรวมถึงจดบันทึกโดยใช้วิธีทำกราฟิกเช่นการเขียนเป็นแผนผังการจัดทำตารางกราฟหรือการถ่ายภาพเป็นต้น

ง. กิจกรรมการจัดทำแผนที่ แผนที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาสาระภูมิศาสตร์ครูควรฝึกให้นักเรียนทำแผนที่อย่างง่ายๆ เช่นให้นักเรียนจัดทำแผนที่สถานที่ตั้งบ้านของตนแผนที่ที่ตั้งของโรงเรียนแผนที่ชุมชนแล้วจึงขยายไปเป็นแผนที่ภาพและแผนที่ประเทศตามลำดับโดยแสดงรายละเอียดของภูมิประเทศทิศทางรวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดอัตราส่วนเป็นต้นซึ่งกิจกรรมฝึกการทำแผนที่นี้จะพัฒนาผู้เรียนให้มีมโนมติเกี่ยวกับที่ตั้งและมโนมติเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งเป็นมโนมติหลักที่สำคัญของการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์

กิจกรรมการเรียนการสอนที่เสนอแนะดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมนอกห้องเรียนโดยกิจกรรมเหล่านี้ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระภูมิศาสตร์ฝึกและพัฒนาทักษะทางภูมิศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนตลอดจนได้พัฒนาเจตคติทางภูมิศาสตร์ให้แก่นักเรียนด้วยเช่นความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ความภูมิใจในท้องถิ่นความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้น

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary integration) โดยบูรณาการความรู้ที่ได้คัดสรรมาจากกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์รวมทั้งกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์บางส่วนแต่เนื่องจากวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์มีความเป็นพลวัตหรือเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาข้อมูลและสารสนเทศมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและพัฒนาอยู่เสมอดังนั้นครูสังคมศึกษาจึงจำเป็นต้องติดตามความเคลื่อนไหวขององค์ความรู้ใหม่ๆ คือนำข้อมูลหรือสารสนเทศร่วมสมัยมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาดังนั้นการนำสาระร่วมสมัย (Contemporary Issues) ซึ่งเป็นประเด็นสาระในแต่กลุ่มสังคมศาสตร์มาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งนอกเหนือจากสาระการเรียนรู้แกนกลางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑

สาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษามีอยู่หลายสาระด้วยกันที่สำคัญได้แก่

๑) ครอบครัวศึกษา (Family Education) ครอบครัวศึกษาเป็นการศึกษาสถาบันที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุดของสังคมเนื่องจากมีความผูกพันกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวความเข้าใจและตระหนักถึงพันธะผูกพันซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัวอย่างแท้จริงและมีความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัวที่รวมตัวเป็นสถาบันหลักของสังคมและเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ

สำหรับเนื้อหาสาระของครอบครัวศึกษาควรให้เรียนความหมายของสถาบันครอบครัวและหน้าที่ของสถาบันครอบครัว

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครอบครัวศึกษาสามารถจัดได้อย่างหลากหลายโดยเฉพาะ

การจัดไว้ในโปรแกรมวิทยาศาสตร์มนุษย์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสืบค้นภูมิหลังของครอบครัวด้วยวิธีการสืบค้นการวิจัยและใช้เอกสารประกอบการค้นคว้า

๒) สตรีศึกษา (Women Studies) บทบาทและฐานะของผู้หญิงตั้งแต่อดีตจนกระทั่งดูเหมือนว่าจะด้อยกว่าบุรุษเพศในทุกด้านและในทุกกรณีการตระหนักในคุณค่าของสตรีทำให้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับสตรีขึ้นเรียกว่าสตรีศึกษา

การจัดการศึกษาวิชาสตรีศึกษามุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจและค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับสตรีในด้านต่างๆ ทั้งในด้านกายภาพสถานภาพบทบาทสิทธิสตรีสิทธิมนุษยชนความเสมอภาคในโอกาสต่างๆ และปัญหาอื่นๆ ของสตรีรวมทั้งเน้นความสามารถในการแก้ไขปัญหาความเสมอภาคของผู้หญิงและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้หญิงด้วยทั้งนี้เป็นการมุ่งพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของผู้หญิงอย่างแท้จริง

การจัดการเรียนการสอนวิชาสตรีศึกษาในวิชาสังคมศึกษาสามารถจัดได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยศึกษาระดับประถมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเนื้อหาเกี่ยวกับสตรีศึกษาสามารถสอดแทรกไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นต้นว่าในส่วนที่เกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์ควรชี้ให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงบทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์และเน้นความสำคัญของสตรีในฐานะที่เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ด้วย

๓) ผู้สูงอายุศึกษา (The Elderly Education) เนื่องจากผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นประชากรในกลุ่มอายุอื่นๆ โดยเฉพาะนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้มากที่สุดเพื่อการดูแลและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุให้มีความสุขในบั้นปลายชีวิต

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน “ผู้สูงอายุศึกษา” อาจทำได้ด้วยวิธีเดียวกันกับ “ครอบครัวศึกษา” รวมทั้งกิจกรรมการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในครอบครัวการสำรวจเช่นการออกไปยังชุมชนใกล้บ้านเพื่อสำรวจการจัดบริการสาธารณะและการดูแลผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือการแสดงบทบาทสมมติเพื่อให้เข้าใจผู้สูงอายุยิ่งขึ้นเป็นต้น

๔) พลโลกศึกษา (Global Education) การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีเฉพาะในประเทศที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้นอาจไม่เพียงพอ เพราะสภาวการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

การพัฒนาเยาวชนจึงต้องอาศัยขอบเขตไปสู่การพัฒนาให้เป็นพลเมืองดีระดับโลกให้เป็นพลเมืองดีที่มีในโลกทรรศน์ในการมองโลกและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุขแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในระดับโลกนี้ได้รับความสนใจและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแพร่หลายโดยเรียกการจัดการศึกษาตามแนวคิดใหม่นี้ว่า “โลกศึกษา” (Global Education) โดยเป้าหมายการจัดการเรียนการสอนโลกศึกษาคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะและเจตคติที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีคุณภาพ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสาระการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียนและเป็นสาระที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาลูกศึกษาโดยตรงการกำหนดขอบข่ายเนื้อหาสาระของโลกศึกษาต้องมุ่งเนื้อหาที่จะให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกโดยเน้นในส่วนของข้อเท็จจริงและส่วนที่เป็นมโนมติมุ่งพัฒนาทักษะหรือสมรรถนะของผู้เรียนในเรื่องการแก้ปัญหาการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนมุ่งพัฒนาเจตคติในเรื่องการช่วยเหลือการพึ่งพาอาศัยและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยสามารถจัดหลักสูตรด้านโลกศึกษาได้หลายแนวทางได้แก่การสอดแทรกหรือบูรณาการโลกศึกษาในรายวิชาต่างๆ ที่ปรากฏในหลักสูตรการสอดแทรกหรือบูรณาการโลกศึกษาในวิชาสังคมศึกษาและการจัดโลกศึกษาเป็นรายวิชาหนึ่ง

ส่วนการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาแนวคิดด้านโลกศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกหรือบูรณาการไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ทั้ง ๘ กลุ่มสาระที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ การสอดแทรกหรือบูรณาการในวิชาสังคมศึกษารวมทางการนำเสนอประเด็นปัญหาเกี่ยวกับโลกทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับผู้สอนที่จะวินิจฉัยว่าในแต่ละรายวิชามีบทเรียนใดหรือหน่วยการเรียนใดบ้างที่สามารถสอดแทรกแนวคิดดังกล่าวได้โดยบูรณาการทั้งเนื้อหาและสาระเจตคติและทักษะที่เกี่ยวข้องกับโลกศึกษา

๕) พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education) พหุวัฒนธรรมคือความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งได้แก่การดำเนินชีวิตประจำวันที่มีความเหมือนและความต่างจากวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเน้นการยอมรับซึ่งกันและกันโดยทั่วไปสังคมต่างๆ มีปัญหาที่ต้องแก้ไขเหมือนกันสังคมทุกสังคมจึงต้องมีระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมเราเรียกวัฒนธรรมด้านต่างๆ เหล่านั้นว่าวัฒนธรรมสากลและถึงแม้ว่าแต่ละสังคมจะมีปัญหาพื้นฐานเหมือนๆ กันแต่อาจจัดการหรือแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้นแตกต่างกันไปทำให้มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะขึ้นส่วนวัฒนธรรมทั่วไปหมายถึงวัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตทั่วไปของสมาชิกจำนวนมากของสังคมหรือเป็นวัฒนธรรมที่คนจำนวนมากในสังคมมีอยู่ร่วมกันและวัฒนธรรมย่อยหมายถึงส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่ใช้กันในกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้นวัฒนธรรมย่อยมักเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั่วไปและมักจะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั่วไปแต่ในเวลาเดียวกันก็มักแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทั่วไปด้วย

การศึกษาสามารถเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเรื่องพหุวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคมได้ โดยการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมเพื่อประยุกต์กระบวนการคิดและการตัดสินใจในประเด็นเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการติดต่อสื่อสารทั้งกับกลุ่มคนส่วนใหญ่และกลุ่มคนส่วนน้อย เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งและก่อให้เกิดการกระทำในการปรับปรุงเงื่อนไขในปัจจุบันและเพื่อพัฒนาเจตคติค่านิยมและพฤติกรรมที่ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม

สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม ได้เสนอมติ (dimensions) ของการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมออกเป็น ๕ มิติด้วยกันได้แก่ [๑๐๒]

๑) การบูรณาการเนื้อหา (Content Integration)

๒) กระบวนการสร้างองค์ความรู้ (The Knowledge Construction Process)

๓) การลดความเดียจฉันท์ (Prejudice Reduction)

๔) ความเสมอภาคในการจัดการเรียนการสอน (An Equity Pedagogy)

๕) กระบวนการทำให้วัฒนธรรมของโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมมีบทบาทมากขึ้น (An EmpoweringSchool Culture and Social Structure)

ส่วนแนวทางการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพหุวัฒนธรรมในสถานศึกษา แบงคส์ ได้ให้แนวทางการจัดหลักสูตรพหุวัฒนธรรมเป็น ๔ ระดับดังนี้

ระดับที่ ๑ แนวทางการจัดหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วม (The Contributions Approach)

ระดับที่ ๒ แนวทางการจัดหลักสูตรโดยเพิ่มเนื้อหา (Additive Approach)

ระดับที่ ๓ แนวทางสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Approach)

ระดับที่ ๔ แนวทางการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม (Social Actions Approach)

จากแนวคิดของ แบงคส์ ที่เสนอแนวทางการจัดหลักสูตรพหุวัฒนธรรมใน ๔ ระดับนั้นถ้าจะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพหุวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ครูสังคมศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรพหุวัฒนธรรมได้หลายแนวทางด้วยกันคือ

---

[๑๐๒] Banks, J.A., **Cultural Diversity and Education : Foundations, Curriculum, and Teaching (5th ed.)**, (Boston: Allyn and Bacon, 2006), p.26.

๑) การสอดแทรกหรือบูรณาการแนวคิดพหุวัฒนธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑

๒) การสอดแทรกหรือบูรณาการพหุวัฒนธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

๓) การจัดเนื้อหาพหุวัฒนธรรมเป็นรายวิชาหนึ่ง

๖) สันติศึกษา (Peace Education) สันติศึกษาหมายถึงความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านความขัดแย้งความรุนแรงและความไม่สงบในสังคมโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจในเรื่องความขัดแย้งความรุนแรงและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและวิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพโดยมีความมุ่งหมายที่ต่างกัน ๒ ประการคือเป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพหรือเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพเพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น

ความเป็นมาของสันติศึกษา จุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดสันติศึกษามาจากสงครามความรุนแรงและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษแรกๆ ๑๙๕๐ ถึง ๑๙๖๐ องค์กรยูเนสโกได้พยายามใช้แนวทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาติแต่ในช่วงทศวรรษต่อมา (ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๗๐) สงครามและความขัดแย้งกลับมีเพิ่มมากขึ้นจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นเรื่องของสันติศึกษาและสันติศาสตร์อย่างชัดเจนมีโปรแกรมโครงการศูนย์ที่เกี่ยวกับสันติภาพและความขัดแย้งในหลายประเทศการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาได้ดำเนินการสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน[๑๐๓]

วิชาสันติศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนโดยมีลักษณะสำคัญของวิชาสันติศึกษา ๔ ลักษณะได้แก่มีลักษณะสหวิทยาการเป็นวิชาประยุกต์ยึดถือคุณค่าสันติภาพเป็นเป้าประสงค์แนวนำและสันติศึกษาได้ศึกษาทั้งต่างๆ ในหลายระนาบและต่างระดับ[๑๐๔]

การจัดการเรียนการสอนสันติศึกษามีวิธีการสอนอยู่หลายวิธีได้แก่

๑) วิธีสอนโดยการแก้ปัญหา

๒) วิธีสอนโดยการสืบสวนสอบสวน

๓) วิธีสอนโดยการอภิปราย

---

[๑๐๓] ไพฑูรย์ สินลารัตน์, อ้างถึงใน รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, **สันติศึกษากับสันติภาพ ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๑,** (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

[๑๐๔] ไชยันต์ รัชชกุล, **ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๔,** (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕.

๔) วิธีสอนโดยการแสดงบทบาทสมมุติ

๕) วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

๖) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง

๗) เทคนิคพยากรณ์

๘) พุทธวิธีในการสอน

๒.๗.๑ การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา

การนำหลักสูตรสถานศึกษาสู่การเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้นเป็นขั้นตอนสำคัญครูสังคมศึกษาจะต้องสามารถออกแบบหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน (Standard-base Curriculum) หน่วยการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐาน (Standard-base Unit) คือมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนและทุกองค์ประกอบในหน่วยการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงสอดคล้องสัมพันธ์กับมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด[๑๐๕]

๒.๗.๑.๑ องค์ประกอบสำคัญของหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

๑) มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด เนื่องจากมาตรฐาน/ตัวชี้วัดจะระบุให้ทราบถึงสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ซึ่งเป็นเป้าหมายคุณภาพที่ต้องการให้เกิดการเรียนการสอนของหน่วยนั้นดังนั้นในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้จึงต้องระบุมาตรฐาน/ตัวชี้วัดไว้อย่างชัดเจนและในแต่ละหน่วยการเรียนรู้อาจมีตัวชี้วัดที่เป็นเป้าหมายได้มากกว่าหนึ่งตัวชี้วัดซึ่งอาจเป็นตัวชี้วัดจากกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้กันก็ได้ในกรณีที่ต้องการออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ

๒) สาระการเรียนรู้ ขอบข่ายเนื้อหาที่จะเป็นสื่อนำพาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะหรือคุณลักษณะตามที่ระบุในตัวชี้วัดสำหรับรายวิชาพื้นฐานส่วนสาระการเรียนรู้นี้สามารถพิจารณาได้จากสิ่งที่กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้แกนกลางที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดนั้นๆ ส่วนรายวิชาเพิ่มเติม ก็คือสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ผู้สอนจะกำหนดขึ้น ตามผลการเรียนรู้ของรายวิชา

---

[๑๐๕] รุ่งนภา นุตราวงศ์, **การออกแบบหลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาหลักสูตรและการสอน,** (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๔๗.

๓) ชิ้นงานหรือภาระงานที่ผู้เรียนปฏิบัติ ชิ้นงานหรือภาระงานที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติอาจกำหนดโดยครูหรือครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติในแต่ละหน่วยการเรียนรู้โดยชิ้นงานหรือภาระงานเหล่านี้นอกจากจะต้องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้วยังเป็นหลักฐานร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความรู้และทักษะตามที่ระบุไว้ในตัวชี้วัด

๔) การประเมินผล ในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานการวัดประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐาน/ตัวชี้วัดที่กำหนดหรือไม่และมีส่วนใดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงดังนั้นการประเมินผลจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินให้ชัดเจนซึ่งเกณฑ์เหล่านั้นครูอาจจะร่วมกันกำหนดกับผู้เรียนและเกณฑ์นั้นจะต้องมีความชัดเจนเที่ยงตรงทั้งนี้ครูควรแจ้งให้ผู้เรียนทราบล่วงหน้าถึงวิธีการและเกณฑ์ในการประเมินผลก่อนที่จะให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติงาน

๕) กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนานักเรียนให้มีความรู้/ทักษะตามที่ระบุไว้ในตัวชี้วัดและเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์และสมรรถนะสำคัญให้กับผู้เรียนซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้เริ่มจากกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้และกิจกรรมรวบยอดตามลำดับ

๖) สื่อและแหล่งเรียนรู้ ที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนมีอยู่หลายชนิดที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ได้มีทั้งสื่อประเภทโสตทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์สื่อภาพและเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนแหล่งการเรียนรู้ได้แก่แหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนเว็บไซต์เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่จะสอนนอกจากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้วครูผู้สอนอาจเพิ่มหัวข้ออื่นๆ ที่สถานศึกษากำหนด

๒.๗.๑.๒ ขั้นตอนการออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบอิงมาตรฐาน ในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานนั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายเดียวกันมิได้มีการกำหนดหรือจัดลำดับขั้นตอนที่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเหตุผลความจำเป็นของแต่ละบริบทอย่างไรก็ตามรูปแบบในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ที่รู้จักกันแพร่หลายและเป็นที่นิยมใช้คือการ “ออกแบบย้อนกลับ”(Backward Design) ซึ่งเป็นรูปแบบที่สมาพันธ์ทางการนิเทศและพัฒนาหลักสูตร (Association for Supervision and Curriculum Development) ของสหรัฐอเมริกาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรจำนวนมากได้เสนอแนะไว้ว่าเป็นการออกแบบหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานภาพโดยรวมของการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ลักษณะนี้คือจะมีการกำหนดเป้าหมายปลายทางที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนก่อนจากนั้นจึงค่อยคิดย้อนกลับทีละขั้นในเรื่องของงานที่จะเป็นร่องรอยหลักฐานพร้อมทั้งการวัด

ประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพตามเป้าหมายนั้นแล้วจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนทำงานนั้นได้

๒.๗.๒ การออกแบบหน่วยการเรียนการสอนแบบบูรณาการในวิชาสังคมศึกษา

๒.๗.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ หมวด ๔ มาตรา ๒๓ กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องนำความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษา” เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษา ดังกล่าวดังนั้นการออกแบบการเรียนการสอนโดยเฉพาะหน่วยการเรียนรู้จึงต้องออกแบบและลักษณะของการบูรณาการ [๑๐๖]

๑) ความหมายของการบูรณาการ บูรณาการ (integration) หมายถึงความสัมพันธ์เนื้อหาวิชาและวิธีสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมีวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วยทำให้มีการผสมผสานเป็นเรื่องเดียวกันโดยเน้นความสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงที่อยู่รอบตัวผู้เรียนตามความจำเป็นของชีวิตเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ที่สมบูรณ์บรรลุจุดหมายของเรื่องนั้น[๑๐๗]

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายว่าบูรณาการหมายถึงการเชื่อมโยงผสมผสานเข้าเป็นหนึ่งเดียวมีความสัมพันข่มขืนการเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงได้

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่มีการนำศาสตร์ต่างๆ หลายสาขาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงผสมผสานและสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่แท้จริงและเป็นความรู้ที่หลากหลายมุ่งให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ความคิดทักษะประสบการณ์รวมทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรมซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้

---

[๑๐๖] ปราณี สังขะตะวรรธน์ และสิริวรรณ ศรีพหล, **การออกแบบหลักสูตร ในประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน หน่วยที่ ๒,** (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕).

[๑๐๗] สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕-๒๐.

๒) ความสำคัญของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การเรียนการสอนในรูปแบบของการบูรณาการนับว่ามีความสำคัญโดยเฉพาะต่อผู้เรียนซึ่งสรุปความสำคัญของการเรียนการสอนแบบการบูรณาการได้ดังนี้

ก. การบูรณาการจะเชื่อมโยงการเรียนรู้ทุกสาขาวิชาความคิดทักษะตลอดจนเจตคติ

ข. การบูรณาการทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งการบูรณาการจะเกิดความหมายและนำไปใช้ได้ก็ต่อเมื่อความรู้และความคิดย่อยๆ ประสานสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันจนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นรอบตัว

ค. การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนที่ต้องดำรงอยู่อย่างเป็นองค์รวมโดยการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาต่างๆ รวมถึงการเชื่อมโยงพัฒนาการอย่างรอบด้านทั้งด้านสติปัญญาด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนา

ง.การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง/หัวข้อ/สาระการเรียนรู้/กลุ่มสาระการเรียนรู้และความสัมพันธ์ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ กับชีวิตจริง

จ. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ทำให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ฉ. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้จากสิ่งที่เรียนไปสู่ชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนได้

ช. การบูรณาการช่วยตอบสนองความสามารถของผู้เรียนในด้านต่างๆ ตามแนวคิดพหุปัญญา

ซ.การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ฌ. การบูรณาการช่วยลดความซ้ำซ้อนในการเรียนเนื้อหาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ในหลักสูตร

๓) ลักษณะสำคัญของการบูรณาการ การบูรณาการมีความสำคัญดังนี้

ก. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้เนื่องจากปริมาณความรู้มีมากขึ้นมีความสลับซับซ้อนการบอกอธิบายไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นการแสวงหาความรู้จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วย

ข. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางด้านความรู้และทางด้านจิตใจการบูรณาการจะให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านเจตพิสัยแก่ผู้เรียนควบคู่กับการแสวงหาความรู้เพราะการเรียนการสอนไม่ใช่เน้นแต่ด้านพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว

ค. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติเป็นการเน้นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติหรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย

ง. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่อยู่ในห้องเรียนและสิ่งที่อยู่ในชีวิตจริงการให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเมื่อได้เรียนรู้โดยการบูรณาการแล้วสิ่งที่สอนในห้องเรียนจะมีความหมายและคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

จ. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้หรือพุทธิพิสัยเจตพิสัยและทักษะพิสัยที่เหมาะสมตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนการบูรณาการความรู้ของวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันจะสนองความต้องการดังกล่าว

ฉ. เป็นการบูรณาการให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมโนมติของวิชาต่างๆ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

๔) รูปแบบของการบูรณาการ การออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการในวิชาสังคมศึกษานั้นสามารถจัดได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ[๑๐๘]

ก. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ทักษะกระบวนการหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้นั้นๆ เข้าด้วยกันเพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวประเด็นปัญหาหัวข้อหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกันนั้นสามารถจัดการเรียนรู้โดยผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้นั้นๆ ไม่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยใช้หลักการเชื่อมโยงภายในวิชา

ข. การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ทักษะ/กระบวนการหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตั้งแต่สองกลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันเพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวประเด็นปัญหาหัวข้อหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างเข้าใจลึกซึ้งและชัดเจนใกล้เคียงกับความเป็นจริงในชีวิตยิ่งขึ้น

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้ง ๒ ประเภทนี้จะทำให้กระบวนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพต่อเมื่อผู้สอนเลือกใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้วิธีการจัดการเรียนรู้หรือเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเหมาะสมกับบทเรียนและศักยภาพของผู้เรียน

---

[๑๐๘] สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเชื่อมโยงในด้านสาระการเรียนรู้วิธีการและการนำไปใช้โดยมีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านต่างๆ ได้แก่ความรู้ทักษะกระบวนการประสบการณ์และคุณลักษณะอันพึงประสงค์จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนตั้งแต่การวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดเนื้อหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การประสานงานและร่วมมือกันระหว่างผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดการบูรณาการจึงต้องเชื่อมโยงตั้งแต่หลักสูตรไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนด้วยการจัดหน่วยการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการซึ่งมีแนวทางในการจัดทำดังนี้[๑๐๙]

วิธีที่ ๑ กำหนดประเด็น/หัวเรื่องแล้วจึงวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่นำมาบูรณาการ

วิธีที่ ๒ วิเคราะห์และเลือกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มต่างๆ แล้วจึงกำหนดประเด็น/หัวเรื่อง

๒.๗.๒.๒ การออกการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การบูรณาการเชิงเนื้อหาเป็นการผสมผสานเชื่อมโยงเนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ในลักษณะของการหลอมรวมกันเนื้อหาสาระที่นำมาหลอมรวมกันจะต้องมีลักษณะคล้ายกันสัมพันธ์กันหรือต่อเนื่องกันเพื่อจะนำมาเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน

ในการบูรณาการเชิงเนื้อหานั้นครูสังคมศึกษาสามารถบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยมีจุดเน้นภายในกลุ่มสาระเดียวกันโดยนำวิชาต่างๆ ที่สัมพันธ์กันมาบูรณาการเช่นนำสาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมสาระที่ ๒ หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์และสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

ส่วนการบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้นั้นคือการนำสาระการเรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆ ที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ตั้งแต่ ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปมาบูรณาการกัน

๒.๗.๒.๓ สื่อแหล่งเรียนรู้และนวัตกรรมในวิชาสังคมศึกษา

---

[๑๐๙] สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

๑. สื่อการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นมีอยู่หลายชนิดที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ได้มีทั้งสื่อประเภทโสตทัศน์สื่อสิ่งพิมพ์สื่อภาพและเสียงและสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๑ สื่อโสตทัศน์ประกอบด้วยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่อโสตทัศน์ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนหมายถึงการเรียนรู้ผ่านสื่อด้วยการเห็นสื่อด้วยการได้ยินได้ฟังสื่อโสตทัศน์จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ได้เรียนอย่างแจ่มแจ้งและยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดอีกด้วยสื่อโสตทัศน์ที่ครูสอนวิชาสังคมศึกษา

สามารถนำมาใช้ได้ตัวอย่างเช่นกราฟแผนภูมิแผนที่ภาพและภาพชุดการ์ตูนแผ่นป้ายเป็นต้นในการใช้สื่อโสตทัศน์เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นครูผู้สอนสามารถใช้ในขั้นตอนการสอนต่างๆ คือ

๑) ใช้สื่อโสตทัศน์เพื่อนำผู้เรียนเข้าสู่บทเรียน
๒) ใช้สื่อโสตทัศน์ประกอบการอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้น
๓) ใช้สื่อโสตทัศน์ประกอบการสรุปบทเรียน

๑.๒ สื่อสิ่งพิมพ์ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ประกอบการ

เรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานับว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพราะสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อประเภทที่จัดส่งเสริมการอ่านได้มากที่สุด

ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษามีหลายประเภทได้แก่หนังสือตำราแบบฝึกปฏิบัติเอกสารอัดสำเนาหนังสือพิมพ์วารสารจุลสารหนังสืออ้างอิงพจนานุกรมสารานุกรมรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์หนังสือภาพโปสเตอร์แผ่นพับเป็นต้น

๑.๓ สื่อภาพและเสียงประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่อภาพและเสียงเพื่อการศึกษาสามารถนำมาใช้ในการประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสื่อภาพและเสียงที่ครูสังคมศึกษานิยมนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้แก่ภาพยนตร์สไลด์วีดีทัศน์และรายการวิทยุโทรทัศน์รวมทั้งสื่อเสียงคือแผ่นเสียง

๑.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาหมายถึงสื่อการเรียนการสอนหรือการฝึกอบรมที่ผลิตขึ้นสำหรับการเรียนการสอนและการฝึกอบรมในรูปของแผ่นแม่เหล็กการ์ดความจำแผ่นซีดีแผ่นวีซีดีหรือฮาร์ดดิสก์และเผยแพร่โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารของระบบสื่อสารดิจิทัลซึ่งเป็นระบบการสื่อสารที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการผลิต

และการเผยแพร่เป็นสำคัญ สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีความสำคัญในด้านความจำเป็นต่อการศึกษาต่อการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและการทำให้สมบูรณ์กับสถานการณ์และเวลา[๑๑๐]

สำหรับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ได้ตัวอย่างเช่นสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาประเภทใช้แบบเอกเทศคือซีดีรอมในรูปของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาผ่านระบบเครือข่ายคือบทเรียนe-Learning

๑.๕ แหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

แหล่งการเรียนรู้หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศวิทยากรภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามศักยภาพแหล่งการเรียนรู้ที่ปรากฏในชุมชนมีอยู่อย่างหลากหลายแหล่งการเรียนรู้จำแนกได้โดยยึดลักษณะการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้เป็น ๔ ประเภท คือ[๑๑๑]

๑) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล
๒) แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ
๓) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ
๔) แหล่งการเรียนรู้ประเภทวัตถุและอาคารสถานที่

สำหรับแหล่งการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งนี้เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หากครูผู้สอนสังคมศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการให้นักเรียนทำรายงานหรือใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียวจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาสังคมศึกษาแหล่งการเรียนรู้สำหรับวิชาสังคมศึกษามีทั้งแหล่งเรียนรู้ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

๑.๖ เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ครูสังคมศึกษาควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมนอกเหนือจากการใช้สื่ออื่นๆ ดังกล่าวมาข้างต้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างมากทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับ

---

[๑๑๐] บุญเลิศ ส่องสว่าง, **สื่ออิเลคทรอนิกส์เพื่อการศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อการศึกษา หน่วยที่ ๑๐**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๑๒.

[๑๑๑] นฤมล ตันฑสุรเศรษฐ์, **แหล่งวิทยาการในชุมชน ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ ๑**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐.

ข้อมูลใหม่และมีความรู้ที่ทันสมัยดังนั้นควรให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหาข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเช่นการหาข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ ในเว็บไซต์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายเป็นต้น

หลักเกณฑ์ที่อาจนำมาใช้ในการประเมินคุณภาพสารสนเทศคือ

๑) ความถูกต้อง
๒) ความน่าเชื่อถือ
๓) ขอบเขตเนื้อหา
๔) วัตถุประสงค์ในการจัดทำ
๕) ความทันสมัย
๖) การนำมาใช้

การใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการสอนวิชาสังคมศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่ทันสมัยให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหาข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๒.๗.๓ การวัดและการประเมินผลในวิชาสังคมศึกษา

กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล และโกศล มีคุณ ได้อธิบายถึง[๑๑๒]จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยให้ความหมายของคำว่า “การประเมิน” หมายถึงกระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวมวิเคราะห์และตีความหมายของข้อสนเทศเพื่อใช้ในการพิจารณาว่าผู้เรียนสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนหรือไม่เพราะฉะนั้นการที่จะมีข้อสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการประเมินได้จะต้องมีการวัดก่อนผลที่ได้จากการวัดจะอยู่ในรูปของข้อมูลซึ่งอาจเป็นทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณลักษณะแล้วจึงตัดสินคุณค่าจากข้อมูลดังกล่าวว่าดีหรือไม่เพราะฉะนั้นการประเมินเป็นการพยายามที่จะตอบคำถามว่า “ดีอย่างไร” (How good) หากกล่าวโดยสรุปก็คือการประเมิน= การวัด+การตัดสินคุณค่า

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมพฤติกรรมที่ต้องวัดและประเมินผลจึงประกอบด้วย

---

[๑๑๒] กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล และโกศล มีคุณ, **การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะ และวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๖ - ๑๓.

๑) ความรู้ความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษาหรือด้านสติปัญญา

๒) เจตคติและค่านิยมในวิชาสังคมศึกษาหรือด้านความรู้สึกและอารมณ์

๓) ทักษะในวิชาสังคมศึกษาได้แก่ทักษะทางวิชาการและทักษะทางด้านสังคมดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษา

การวัดและประเมินด้านความรู้ความเข้าใจเป็นการประเมินสมรรถภาพทางสมองในส่วนที่เกี่ยวกับสติปัญญาของผู้เรียนความรู้ความสามารถของผู้เรียนเกิดจากการเรียนที่ได้จากการสอนของครูและเกิดจากการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียนเองออร์แลนได (Orlandi) ได้จำแนกประเภทของความรู้ในวิชาสังคมศึกษาออกเป็น ๔ ประเภทคือข้อเท็จจริง (facts) มโนมติ (Concepts) หลักการ (Generalization) และโครงสร้างและแบบจำลอง (Structure and Model) [๑๑๓]

๑) ข้อเท็จจริงหมายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่างๆ ในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา เช่นชื่อเวลาสถานที่เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจำนวน ฯลฯ

๒) มโนมติหมายถึงความรู้ที่ได้จากการศึกษาและทำความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยการแยกแยะให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกัน

๓) หลักการหมายถึงความรู้ที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมโนมติตั้งแต่สองมโนมติขึ้นไป

๔) โครงสร้างและแบบจำลองหมายถึงความรู้ที่ได้จากการรวบรวมข้อเท็จจริงมโนมติและหลักการในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

พฤติกรรมด้านความรู้ในวิชาสังคมศึกษาเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้เรียนในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ ตามที่หลักสูตรกำหนดหากยึดตามแนวคิดของบลูมและคณะ (Bloom.et.at) แบ่งออกเป็น ๖ ขั้นดังนี้ [๑๑๔]

๑) ความรู้ (knowledge)

๒) ความเข้าใจ (comprehension)

๓) การนำไปใช้ (application)

---

[๑๑๓] ออร์แลนได (Orlandi, 1971), อ้างใน กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล และโกศล มีคุณ, **การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะและวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓**, หน้า ๑๑-๑๓.

[๑๑๔] Bloom, et al., **The Function of Excutive,** (London: Oxford University Pres, 1956).

๔) การวิเคราะห์ (analysis)

๕) การสังเคราะห์ (synthesis)

๖) การประเมิน (evaluation)

การวัดความรู้ความคิดตามแนวคิดของบลูมดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวคิดเดิมซึ่งแนวคิดของบลูมได้มีการปรับปรุงใหม่ในปี ๑๙๙๐ โดยแอนเดอร์สันและแครทโวล (Anderson and Krathwohl) โดยแบ่งออกเป็น ๖ ขั้นดังนี้ [๑๑๕]

๑) ความจำ (remembering)

๒) ความเข้าใจ (understanding)

๓) การประยุกต์ (applying)

๔) การวิเคราะห์ (analyzing)

๕) การประเมิน (evaluating)

๖) การสร้างสรรค์ (creating)

สำหรับความหมายของความรู้ความคิดตามแนวคิดใหม่ในแต่ละขั้นมีดังนี้[๑๑๖]

๑) ความจำ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการจำเรื่องราวต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาแล้วซึ่งเป็นความรู้จากการจำในระยะยาว (long-term memory) คำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดความจำเช่นคำว่าระบุให้นิยามจับคู่บอกรายละเอียดทำรายการบอกชื่อเป็นต้น

๒) ความเข้าใจ หมายถึง ความพยายามของผู้เรียนในการเข้าใจความหมายของเรื่องราวต่างๆ ด้วยการตีความและแปลความจากสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดความเข้าใจเช่นคำว่าสรุปแยกประเภทแสดงตัวอย่างแปลความหมายเปรียบเทียบ ฯลฯ

๓) การประยุกต์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปแล้วไม่ใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ที่แตกต่างจากสถานการณ์เดิมคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดการประยุกต์เช่นคำว่าแสดงคำนวณประยุกต์แก้ปัญหาสาธิตสร้างรวบรวมดำเนินการเปลี่ยนแปลงค้นหาอภิปรายตรวจสอบ ฯลฯ

---

[๑๑๕] Anderson, L.W., &Krathwohl, D.R. **A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition.** (New York: Longman, 2001).

[๑๑๖] กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล และโกศล มีคุณ, **การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะและวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓,** หน้า ๖-๑๓.

๔) การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการแยกแยะเรื่องราว เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ คำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดการวิเคราะห์เช่น วิเคราะห์ทดลองคำนวณวิพากษ์ เปรียบเทียบสำรวจจัดกลุ่มเรียงลำดับจำแนกอภิปรายเขียนไดอะแกรมจัดประเภทแยกความแตกต่างแก้ปัญหา ฯลฯ

๕) การประเมิน หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการตัดสินเรื่องราวต่างๆ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดและการประเมินผล เช่น ตรวจสอบกำหนด สมมติฐานวิพากษ์ทดลองตัดสินทดสอบทำนายอ้างอิงเปรียบเทียบประเมินเลือกวัดจัดลำดับแยกความแตกต่างสรุป ฯลฯ

๖) การสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการสร้างแนวคิดและสารสนเทศใหม่จากการใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาก่อนคำกริยาที่ใช้ในการวัดการสร้างสรรค์เช่นพัฒนาเสนอออกแบบสร้างวางแผนประดิษฐ์ผลิตเขียน ฯลฯ

๒.๗.๔ เจตคติและค่านิยมในวิชาสังคมศึกษา

ตามแนวคิดของออร์แลนได (Orland) เจตคติในวิชาสังคมศึกษาแบ่งออกเป็นพฤติกรรมความสามารถที่พึงปรารถนาและพฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา

ค่านิยมในวิชาสังคมศึกษามีค่านิยมต่อพฤติกรรมทางประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาสำหรับการประเมินพฤติกรรมด้านเจตคติและค่านิยมมีแนวทางดังนี้

๒.๗.๔.๑ เจตคติ แบ่งออกเป็น

๑) พฤติกรรมความสามารถที่พึงปรารถนา ประกอบด้วยเจตคติต่อการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์และเจตคติต่อบุคคลอื่น

๑) เจตคติต่อการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์สามารถประเมินได้จากการถามบุคคลโดยตรงซึ่งสามารถเลือกทำได้ ๒ วิธีคือใช้คำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิดการใช้คำถามปลายปิดโดยมากจะใช้วิธีของลิเคิร์ท (Likert) ดังตัวอย่างและสามารถใช้หลักการทั่วๆ ไปในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ได้โดยเห็นด้วยอย่างยิ่งเห็นด้วยไม่ทราบไม่เห็นด้วยไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒) เจตคติต่อบุคคลอื่นในการประเมินเจตคติวิธีหนึ่งอาจใช้สถานการณ์จำลองเช่นบทบาทสมมุติคือกำหนดสถานการณ์ของเจตคติและให้ผู้สังเกตสรุปโดยการประเมินเจตคติของผู้เรียนตัวอย่างเช่นความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อชาวนิโกรใช้บทบาทสมมติโดยการให้นักเรียนแสดงเป็นชาวนิโกรและไปเช่าบ้านอยู่อาศัยในกลุ่มชนผิวขาวและให้นักเรียนอีกคนหนึ่งแสดงเป็นเจ้าของที่ดิน

นอกจากการประเมินเจตคติต่อบุคคลอื่นตามวิธีที่กล่าวมาแล้วยังสามารถประเมินได้อีกวิธีหนึ่งคือการใช้คำถามปลายเปิดและให้ผู้ตอบเติมคำถามลงในช่องว่างเช่น

- ถ้าฉันเป็นนิโกรฉันจะ....

- ถ้าฉันเป็นยิวฉันจะ....

อย่างไรก็ตามในการประเมินไม่ว่าจะใช้บทบาทสมมติหรือการเติมคำตอบลงในช่องว่างมักมีปัญหาในการให้คะแนนกล่าวคือเกณฑ์การให้คะแนนจะต้องชัดเจนมิฉะนั้นจะทำให้การแปลความหมายเจตคติของนักเรียนผิดพลาดได้

๒.๗.๔.๒ พฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ประกอบด้วยความตระหนักและความสนใจการยอมรับในความรับผิดชอบและความเกี่ยวข้อง

๑) ความตระหนักและความสนใจการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถประเมินได้โดยใช้คำถามปลายเปิดหรือคำถามปลายปิดดังตัวอย่างต่อไปนี้เป็นการให้ผู้เรียนเติมคำตอบเกี่ยวกับความตระหนักต่อปัญหาสังคมในประเทศไทยเช่น

-ปัญหาสังคมที่สำคัญที่ประเทศไทยกำลังประสบคือ

๒) การยอมรับในความรับผิดชอบการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถประเมินได้โดยใช้บทบาทสมมติการเติมคำในช่องว่างการสังเกตมาตรประเมินค่าตัวอย่างเช่นครูหรือผู้สังเกตภายนอกสามารถประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในชั้นระหว่างที่มีการอภิปรายโดยใช้มาตรประเมินค่า ๕ ระดับหรือใช้มาตรประเมินค่าในการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนว่าผู้เรียนมีความพอใจในการเข้าร่วมแก้ปัญหาสังคมมากน้อยเพียงใด

๓) ความเกี่ยวข้องการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถใช้มาตรประเมินค่าในการประเมินเช่นเดียวกันตัวอย่างเช่นครูอาจใช้มาตรประเมินค่าแบบลิเคิร์ทในการประเมินว่าผู้เรียนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อบทบาทของพรรคการเมือง

๒.๗.๔.๓ ค่านิยม เป็นพฤติกรรมสำคัญในสังคมศึกษาการประเมินค่านิยมทางประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาจะต้องประเมินโดยใช้คำถามแบบความเรียงเช่นต้องการประเมินเกี่ยวกับเสรีภาพในการพูดก็ให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลที่ดีเกี่ยวกับเสรีภาพในการพูดตามความเชื่อของเขาส่วนอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการประเมินคือใช้เอกสารค่านิยม (Value sheet) โดยมีคำถามและมีคำตอบให้ผู้ตอบเลือกตอบเป็นต้น

๒.๘ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพื้นบ้าน

๒.๘.๑ ความหมายของประเพณีพื้นบ้าน

เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า ประเพณี ซึ่งมาจากคำว่า Tradition เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นดีอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี[๑๑๗]

คำว่าประเพณี ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป[๑๑๘]

โดยสรุปแล้ว ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแปลกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ

---

[๑๑๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓,** (กรุงเทพมหานคร: ศาสนภัณฑ์, ๒๕๑๕), หน้า ๕๖๙.

[๑๑๘] พระยาอนุมานราชธน, **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย,** (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

๒.๘.๒ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมาย ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมา กระบวนกรเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอด สืบต่อกันมาเพื่อให้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย[๑๑๙]

ปรีชา อุยตระกูล กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมา ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน[๑๒๐]

พัชรา อุยตระกูล กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับ คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น[๑๒๑]

ธวัช ปุณโณทก ให้ความหมาย ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระทามาแช่น้ำ ต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาร์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น[๑๒๒]

---

[๑๑๙] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

[๑๒๐] ปรีชา อุยตระกูล, **"ภูมิปัญญาชาวบ้าน", เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ขอนแก่น**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๐).

[๑๒๑] พัชรา อุยตระกูล, **ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นฐาน และแหล่งวิทยาการในชุมชน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่ง วิทยาการในชุมชน หน่วยงานที่ ๑-๘,** (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๙.

[๑๒๒] ธวัช ปุณโณทก, "ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทัศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง", **ทิศทางหมู่บ้านไทย**, (กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๑).

ประเวส วสี กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มายาวนาน ความรู้ด้านต่างๆ จะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกมาเป็นวิชาๆ ตามที่ร่ำเรียนกัน ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาและวัฒนธรรมมันผสมกลกลืนหรือเชื่อมโยงกัน บางทีแยกไม่ออกว่าเป็นวิชาอะไร ไม่ว่าจะจบวิชาอะไร มันก็จะเห็นความเชื่อมโยง[๑๒๓]

๒.๘.๓ ประเภทของประเพณี

ประเพณีนั้นเราสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. จารีตประเพณี (Mores) คือ ประเพณีที่ต้องประพฤติเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและจรรยาของสังคม ถือกันว่ามีคุณค่าต่อบุคคลในสังคมนั้นๆ ใครฝ่าฝืนหรือเฉยเมยถือว่าเป็นการละเมิดกฎของสังคม ผิดประเพณีของสังคม ถือเป็นความผิดความชั่วมีโทษ เช่น ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น

๒. ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบไว้ จะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม โดยตรง เช่น เขียนเป็นกฎหรือระเบียบให้กระทำร่วมกันมีข้ออ้างอิงเป็นตัวบทกฎเกณฑ์ โดยอ้อมหรือโดยปริยาย คือ รู้กันเอง ถือสืบๆ กันมา คนในถิ่นนั้นปฏิบัติกันอย่างนั้นๆ เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระของไทย เป็นต้น

๓. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมดาสามัญของสามัญชน ไม่ถือเอาผิดเอาถูก ไม่มีการลงโทษ ปรับไหมเหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบเคร่งครัดเหมือนขนบประเพณี ผู้ทำผิดประเพณีนี้ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายหรือมีโทษมากนัก เพียงแต่ถือว่าผู้ผิดประเพณีเป็นผู้ไร้การศึกษา ขาดคุณสมบัติผู้ดี เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

๒.๘.๔ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาไว้ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นองค์ความรู้เก่า หรือองค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น มีลักษณะความเด่นชัดหลายด้าน เช่น

---

[๑๒๓] ประเวส วสี, “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”, **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปี ๓๓ ณ จังหวัดนครราชสีมา,** (ม.ป.ป., ๒๕๓๓). (อัดสำเนา)

๑.ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นบนฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒.ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมรอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามรถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยังยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๕. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษาพยาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการการบริการของชุมชน

๖. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๗. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญา ความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประทายข้าว เป็นต้น

๙. **ด้านโภชนาการ** ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่นิยมแพร่หลายรวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพย์กรด้วย

๒.๘.๕ ประเพณีท้องถิ่น

๑) ประเพณีฮีตสิบสอง

คำว่า "ฮีต" หรือ "รีต" หรือ "จารีตประเพณี" หมายความว่า "ประเพณีอันเนื่องด้วยศีลธรรมซึ่งคนส่วนรวมถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครประพฤติฝ่าฝืนหรืองดเว้นไปไม่กระทำตามที่กำหนดไว้ ถือว่าผิดเป็นชั่ว" ฮีตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮีตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความเชื่อในพระพุทธศาสนา และประเพณีนิยมพื้นบ้าน เป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมชนกันทำบุญประจำ ทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกัน รวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละทำงาน ร่วมกัน เมื่อว่างจากงานอาชำแล้ว ดังนั้น ประเพณีฮีตสิบสองก็คือ ประเพณีสิบสองเดือนนั่นเอง[๑๒๔]

๒.๙ ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุพภิกขภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษาหารือกันเพื่อตัดสินใจว่าจะ จัดหรือไม่ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้วก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขอ อนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยง ทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าฟ้อน รอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยม เรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

---

[๑๒๔] บรรเทิง พาพิจิตร, **ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒).

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต (จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธรโดยเฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่างแข็งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศเป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เชิดหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

๒.๙.๑ รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันนี้ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทยงามวิจิตร นำแห่แหนด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง บนขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่จะขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรีวิวประเภทเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชันกันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแถนเป็นการประกวดการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ขึ้นสูงแบะตั้งไฟแฟนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวคุ้มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

๒.๙.๒ จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงามสามารถชมได้ที่ปะรำพิธีถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่สวนสาธารณะพญาแถน

๒.๙.๓ สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแป้น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพิ่งด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้ากับดิน หญิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมี

ความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

๑. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬมณีบนสวรรค์

๒. เป็นการขอฝน

๒.๙.๔ ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ เลยทีเดียวตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ ใหญ่ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึงคิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญามอดไม้ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธพญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเตือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมด สิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของพญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาลสงกรานต์ราวเดือน ๖ ของทุกปี เฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แรงร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสานและเป็นประเพณีที่สำคัญ ขอประเทศตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดงและนางไอ่ และนิทานเรื่องพญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั้นกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดในท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและบันดาลให้ฝนไม่ตกเลย ๗ ปี ๗ เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใครไปรบก็พ่ายแพ้กลับมากลับมาหมดชาวโลกพากันหนีพญาแถนมาที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบ กับพญาแถน ปลวกได้ก่อจอมปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถน

แมลง ป่อง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตกกลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้พญาแถนทราบว่าถึงเวลาที่จะบันดาลฝนให้ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บัง" แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อการจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไปในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ ๓ ขนาด คือ“บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน ๑๒ กิโลกรัม “บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน ๑๒ กิโลกรัม“บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด ๑๒๐ กิโลกรัม ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็จะพากันเลี้ยงฉลอง รื่นเริงกันในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วันโฮม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แหนตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ ๒ ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุดบั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ ๓๐ เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษ ประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญประจำปีทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

๒.๙.๕ ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อ เฒ่า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้อง) เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินป่าว" ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือเชิญชวนเรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการฮดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮด พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์ชาวบ้านจะเรี่ยไรเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณ จะทำเพียงบั้งเดียว)

บอกบุญให้บ้านเรือน ๓-๔ หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว) ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่งโดยมี หญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉบับ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัยผมยังเป็นเด็ก ๒๐ กว่าปีผ่านมาแล้ว ผมก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่าน สำหรับกั่วผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วนทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุช้าก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉบับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไผ่ให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไผ่แตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานดีดคานงัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อรถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ) ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไผ่กลายมาเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมี การระเบิดใส่ผู้คนอย่างที่เป็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา แถนมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อการเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร) นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุ พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีก เช่นกันเมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนฟ้อน ในวันแห่โฮมบุญ ทำนั่งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุดแล้วก็จะถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีก ดังนี้

๑. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อม นำเอาเหล้าไปด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บังเสี่ยง” เพื่อเสียง ทายดูถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็ดื่มเหล้าฟ้อนรำรอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มีเฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

๒. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพิ่งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบักแป้นผูกรอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้

๓. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมิดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพิ่งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพิ่งจะมีคนจ่ายกาพย์ และคนตีกลองให้จังหวะเติ้ง อยู่กลางขบวนฟ้อน เพื่อให้ผู้ฟ้อนเพิ่งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพิ่งได้ชัดเจนการละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมีคำอธิบายได้ว่าเป็นการปลดปล่อย คนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่าย หญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคต ของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ด้อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชด ประชันจากนิทาน “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบ โลนที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตีกลองโฮม เพื่อให้ขบวนแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวชของบุตรหลาน หรือการฮดสงฆ์ ถ้ามีการบวชก็จะมีการแห่นาคด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮดสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่พระภิกษุที่ต้องการ “ฮด" นำหน้าเจ้านาคไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตีกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดในหมู่บ้านตนมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะแสวงหากลองมาเล็งใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจังหันพระ พอตกบ่ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้างที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้างก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพ้นก้อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือฉบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดซุ (พ่นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างหรือฉบับก็จะถูกจับโยนลงตม คือ โยนลงไปในโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เปื้อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นขึ้นสุดลูกหูลูกตา คำว่าหมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิวที่ใช้ทำดินหมื่น คือ ๑๒ กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ ๓ เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสนคือ ๑๒๐ กิโลกรัมดินประสิว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของ

ท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจุดขึ้นพ้นพื้นดินเพียงใดผู้เขียนหลับตานึกถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายไปเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงินแสนเงินหมื่นไม่มีการพูดถึงดอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบั้งไฟเมืองยโสธรคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) น่าเสียดายที่ความงามในฮีตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

๒.๙.๖ การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอารูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ใส่โหวดรอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิดะและยโสธร ให้เป็นเมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒ โดยทุกปีชาวเมืองโยชิดะ จะส่งบั้งไฟแฟนซีประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วยแม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่ยโสธรมีการแข่งขันบั้งไฟแฟนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแฟนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒ นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน ๔ กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสันกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับ จากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า ๒ นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว ๔ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว และ บรรจุดินประสิวหนัก ๑๒๐ กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ทำยาก และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ “ช่างบั้งไฟ" ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟ จะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นเต้นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ้นมากกว่าใคร เพราะหาก บั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนั้นไม่ว่าบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลน เพื่อความสนุกสนานมากกว่า

๒.๙.๗ พิธีกรรม

๑. การเชิงเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการ จัดทำบั้งไฟและเป็นเสบียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ

๒. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)

๓. การประกวดขบวนเซิง

๔. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้

๕. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๖. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แฟนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)

๗. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๒.๙.๘ สาระ

๑. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท

๒. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน

๓. กิจกรรมการเซิง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ

๔. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

๒.๙.๙ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟจะทำได้ในชุมชนใด ชุมชนนั้นจะต้องมีความสามัคคี พร้อมเพียงเพราะจะต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ประเพณีบุญบั้งไฟจะสำเร็จลุล่วงได้ เพราะมีหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ อิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา กตัญญูกตเวทีที่ชุมชนนั้นจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน ขอบคุณที่ได้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูการ คนในชุมชนมีจิตอาสา ช่วยงานส่วนรวมในการประดับตกแต่งบั้งไฟ ต้องใช้สมาธิอย่างจริงจัง

จึงสรุปได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ สามัคคี กตัญญูกตเวที อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ศีลธรรม จริยธรรม

สรุปเนื้อหา ชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุม ปรึกษาหารือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหาร ประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื้ออุปกรณ์ต่างๆ มาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา

มีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ และความกัญญู เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนินการค่อนข้างมาก

๒.๑๐ บริบทของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อโรงเรียน มัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ ถนนอุดรดุษฎี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โทรศัพท์ ๐๔๒-๒๒๓๕๖๕ โทรสาร ๐๔๒-๒๒๓๕๖๕ หรือที่ เว็บไซต์ www.t6udon.ac.th

๒. ได้รับอนุญาตก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๙

๓. เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ ๖

๔. พื้นที่ ๓๙ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา จัดตั้งโดยคณะเทศมนตรี

๕. ประวัติโดยย่อ

โรงเรียนเทศบาล ๖ ไลออนส์อุทิศ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๙ บนพื้นที่ ฌาปนสถานวัดป่าโนนนิเวศน์ บนพื้นที่ ๓๙ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา จัดตั้งโดยคณะเทศมนตรีชุดแรก โดยนายมณเฑียร แก้ววงศ์ เป็นนายกเทศมนตรี นายวัลลภ ประดิษฐ์ด้วงและนายกิติศักดิ์ หัตถสงเคราะห์ เป็นเทศมนตรี พร้อมด้วยสโมสรไลออนส์อุทิศ ให้การสนับสนุนอาคารเรียนไม้ ๑ ชั้น ๑ หลัง จำนวน ๑๐ ห้องเรียน เป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน) และเทศบาลสมทบอีก ๑๗๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน) เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียน ๓๖๕ คน ครู ๑๔ คน มีนายสมชาย ประกิระสา เป็นครูใหญ่

ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จัดสร้างอาคารเรียน ค.ส.ล. ๓ ชั้น ๑๕ ห้องเรียน ด้วยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นเงิน ๒,๑๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านหนึ่งแสนบาทถ้วน)

ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เข้าร่วมโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เปิดทำการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒ ห้องเรียน พร้อมทั้งจัดสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้น จำนวน ๑๒ ห้องเรียน โดยใช้เงินอุดหนุนจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เปิดรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒ ห้องเรียน พร้อมทั้งจัดสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น จำนวน ๑๒ ห้องเรียน อาคารอเนกประสงค์ ๑ หลัง ห้องน้ำห้องส้วม จำนวน ๑ หลัง โดยใช้เงินอุดหนุนจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นเงิน ๑๓,๐๒๗,๔๔๔

ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการปกครองในการจัดสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น ๑๒ ห้องเรียน ๑ อาคาร เป็นเงิน ๖,๓๙๐,๐๐๐ บาท (อาคาร ๓)

ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการปกครองในการจัดสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้น ๓๔ ห้องเรียน ๑ อาคาร เป็นเงิน ๓๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (อาคาร ๔)

ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับคำสั่งเทศบาลนครอุดรธานี ให้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน จาก "โรงเรียนเทศบาล ๖ ไลออนส์อุทิศ" เป็น "โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี"

๖. ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์

๖.๑ ปรัชญา: ปญญาชีวี ชีวิตมาหุ เสฏฐ์ ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐที่สุด

๖.๒ วิสัยทัศน์: เป็นสถานศึกษาดี มีมาตรฐาน ประสานกับเครือข่ายและชุมชน ดำรงตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๖.๓ พันธกิจ

๑. พัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษา
๒. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
๓. ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร
๔. ส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

๖.๔ ยุทธศาสตร์ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี มีดังนี้

๑. การศึกษามีประสิทธิภาพและมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา
๒. หลักสูตรมีความทันสมัย และเป็นสากล
๓. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านวิชาการ
๔. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านดนตรี
๕. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านกีฬา
๖. ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น
๗. ผู้เรียนได้อนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นของตัวเอง
๘. ครู และ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม
๙. ผู้เรียนมีทักษะชีวิตที่ดี และถูกต้อง
๑๐.คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู นักเรียน และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

๖.๕ สัญลักษณ์ประจำโรงเรียน ตราประจำโรงเรียน ท้าวเวสสุวัณ

๖.๖ อักษรย่อ ท.๖

๖.๗ สีประจำโรงเรียน สีม่วง – ขาว ความหมายของสีม่วง – ขาวคือ สีแห่งผู้รู้ สีที่มีความคิดสร้างสรรค์ และผู้ที่มีความสงบในจิตใจ

๖.๘ พระพุทธรูปประจำโรงเรียน
"พระพุทธเมตตาสมังคี" สร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา เฉลิมฉลองพุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปี
แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และพิธีทำบุญครบรอบ ๓๖ ปี โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี
เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๕

๖.๙ ต้นไม้ / ดอกไม้ประจำโรงเรียน ดอกอินทนิล ความหมายของอินทนิล คือ ลูก ท.๖ ทุกคน ควรมีจิตใจที่แข็งแกร่ง ห้าวหาญ มุมานะ และอดทน ภายใต้ท่าทีที่สุภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน นิ่มนวล สดชื่น และเบิกบาน

๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุปรีดา บุญจุน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ผลการวิจัย พบว่า ๑) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๒) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .๐๑ ๓) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิด อยู่ในระดับมากที่สุด[๑๒๕]

สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์ ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ๑) หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาล

---

[๑๒๕] สุปรีดา บุญจุน และคณะ, “ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิด ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**, ที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐): ๑๐๙-๑๑๙.

ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีองค์ประกอบหลักสูตรคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้าง แนวดำเนินการ การวัดและประเมินผล ๒) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่น สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕[๑๒๖]

อัมพร จำเริญพานิช ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑[๑๒๗]

สุวรรณา ตั้งไชยคีรี ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนเทศบาล ๓ (สระกระเทียม) อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีมาก และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในรายวิชานี้ โดยเห็นด้วยกับข้อคำถามต่างๆ ถึงร้อยละ ๘๖.๖๗ ของจำนวนข้อคำถามทั้งหมด[๑๒๘]

ธีรพร อเนกศิลป์ ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล มีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา ๖ ด้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาและบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพและสถานที่สำคัญ ผลการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า แผนการจัด

---

[๑๒๖]สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์ “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕).

[๑๒๗] อัมพร จำเริญพานิช, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกำแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

[๑๒๘]สุวรรณา ตั้งไชยคีรี, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม”, **วิทยนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย**, (บัตฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๓๙).

ประสบการณ์มีความเหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่างๆ มากขึ้นอีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น[๑๒๙]

วิกรณ์ มากดี ได้กล่าวถึงบุญบั้งไฟไว้ว่า เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันจัดทำขึ้น โดยมีการแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม เพื่อแบ่งงานกันทำ ทุกคนถือว่าเป็นงานของตน เช่น การปลูกปะรำ ปลูกที่พักสำหรับเพื่อนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมทำบุญ หาปลา ตัดไม้เผาถ่าน ผสมดินประสิวทำบั้งไฟ แม่บ้านทำอาหารและตัดชุดรำเซิ้งไว้ให้ลูกหลาน ทางวัดเตรียมช้อมนาค เพราะมีผู้นิยมเอาลูกหลานมาบวชในวันนี้[๑๓๐]

สุคนธา สายเชื้อ ได้ศึกษาประเพณีบั้งไฟ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า อำเภออาจสามารถเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีประเพณีบุญบั้งไฟทุกปี และสนุกสนานมาก พิธีนี้จัดขึ้นในเดือน ๖ ของทุกปี มูลเหตุของการทำบุญบั้งไฟเพราะความเชื่อเรื่องการบูชา “พระยาแถน”เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นเทพเจ้าที่คอยควบคุมฝนให้ตกต้องตามฤดูการ[๑๓๑]

ไพจิตร ขันธะชวนะ ได้ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟยโสธร พบว่า ความเชื่อของชาวอิสานเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถน เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์สามารถดลบันดาลฝนฟ้าตกลงมาทำให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นประชาชนจึงมีการบูชาพระยาแถนด้วยบั้งไฟทุกปีในระหว่างเดือน ๖-๗[๑๓๒]

---

[๑๒๙] ธีรพร อเนกศิลป์, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว”, **การค้นคว้าแบบอิสระหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗).

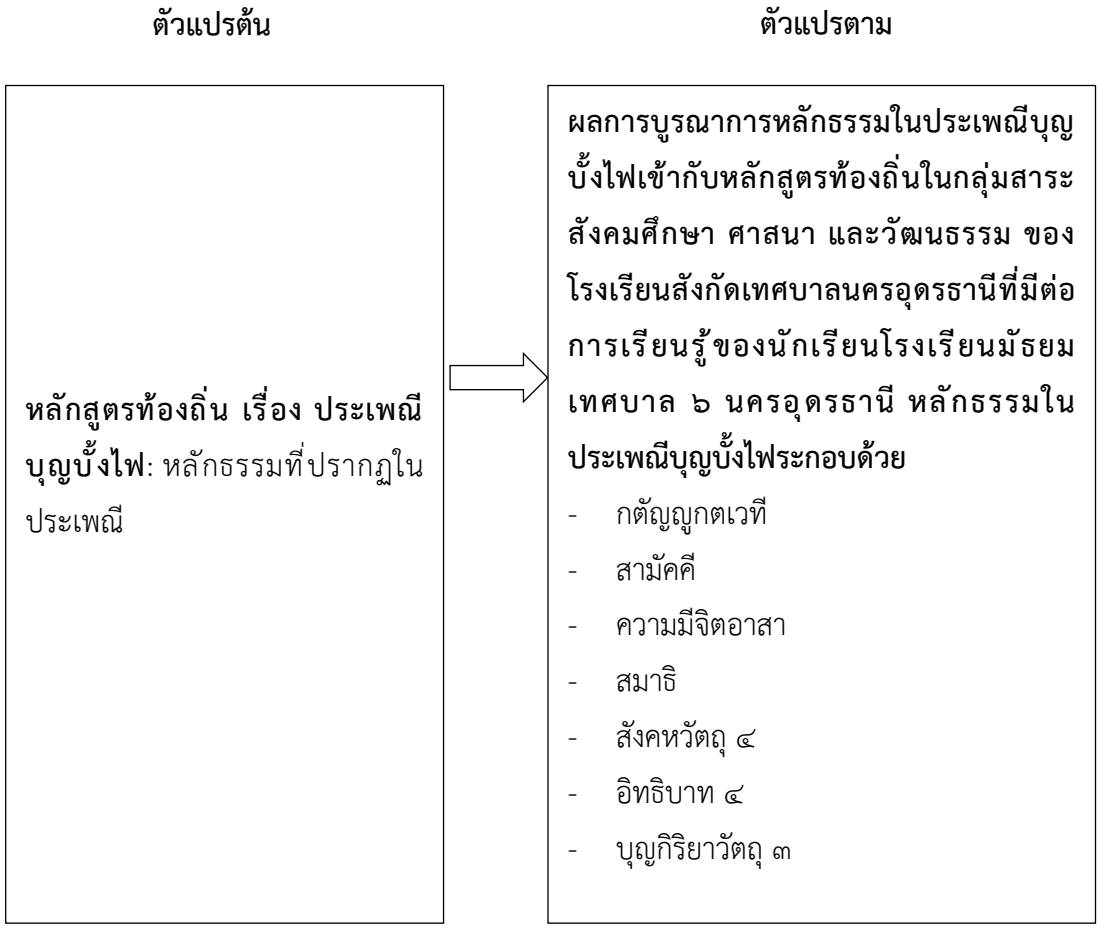
[๑๓๐] วิกรณ์ มากดี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม”, **ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

[๑๓๑] สุคนธา สายเชื้อ, “ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอำเภออาจสามารถ”, **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๑๕.

[๑๓๒] ไพจิตร ขันธะชวนะ, “ประเพณีบุญบั้งไฟยโสธร”, **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๒), หน้า ๑-๑๗.

๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการเรียนรู้เรื่อง การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับหลักสูตรท้องถิ่น ในประเพณีบุญบั้งไฟการเรียนสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี โดยวิธีการรวบรวมข้อมูล เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิชาการและงานวิจัย เป็นการวิจัยเชิงทดลองเปรียบเทียบก่อนเรียนและหลังเรียนและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณีบุญบั้งไฟประกอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๓.๑ ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล
๓.๕ ขั้นบูรณาการ

๓.๑ ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย

หลังจากผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงนำมาเป็นกรอบในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อประเมินแนวทางการบูรณาประเพณีบุญบั้งไฟ แล้วนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ทั้งในเชิงเนื้อหา เชิงโครงสร้าง สถิติ และภาษา ก่อนนำไปเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำนวน ๒๓๕ คน

๒) กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม และจับสลาก ได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน

๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังเรียน (Pre-Test & Post-Test) หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี จำนวน ๓๐ ข้อ

๒. แบบประเมินความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๓. แบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับแนวทางที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน ๖ รูป/คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purpostive Sampling)

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบกับนักเรียนการประเมินผลแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของผู้เรียนนั้น โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๒) วิเคราะห์เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการเรียนรู้ เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ทั้งโดยรวมและรายด้านตามวิธีการ แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ค่าเฉลี่ย ๕ ระดับความคิดเห็น ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ – ๕.๐๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ – ๔.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ มาก
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ – ๓.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ – ๒.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ น้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

๓) วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร ครูผู้สอน ปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการ ด้วยวิธีการเชิงพรรณนา

๔) สูตรการวิเคราะห์ข้อมูลผลการเรียนรู้ก่อนและหลัง เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมและประเพณี

T ๑	X	T ๒

T1 = คะแนนทดสอบก่อนเรียน

T2 = คะแนนทดสอบหลังเรียน

x = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

๓.๕ ขั้นการบูรณาการ

ขั้นการบูรณาการผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ประเพณีบุญบั้งไฟโดยใช้หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ นำมาบูรณาการให้เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดธานี สังกัดเทศบาลนครอุดรธานีดำเนินการดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๕.๒ ศึกษาหลักสูตรท้องถิ่น แล้วจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นฉบับร่างเพื่อเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเป็นเบื้องต้น

๓.๕.๓ ขออนุมัติ แต่งตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินหลักสูตรท้องถิ่นต่อผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๓.๕.๔ นำข้อเสนอแนะและผลการประเมินหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับแก้ไข

๓.๕.๕ นำหลักสูตรไปทดลองก่อนการจัดการเรียนรู้และหลังการจัดการเรียนรู้จำนวน ๓ สัปดาห์ รวม ๖ ชั่วโมง เมื่อสิ้นสุดแล้วประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน

๓.๕.๖ นำผลการจัดการเรียนรู้ไปวิเคราะห์เปรียบเทียบก่อนและหลังเรียน

๓๕.๗ นำข้อมูลที่ได้ทั้งในส่วนการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญประเพณีอีสาน นักวิชาการ และข้อมูลการประเมินผลการเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟของนักเรียนมาวิเคราะห์จัดทำเป็นรูปเล่ม

๓.๖ สถิติใช้วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖.๑ ค่าร้อยละ

๓.๖.๒ ค่าเฉลี่ย ($\overline{\mathbf{X}}$)

๓.๖.๓ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผลข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลความหมายจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าทดสอบสถิติ t – test
$T_{๑}$	แทน	ผลการทดสอบก่อนเรียน
X	แทน	จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง
$T_{๒}$	แทน	ผลการทดสอบหลังเรียน
P – Value	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
**	แทน	ค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๔.๒ ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยไดเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๔.๒.๒ วิเคราะห์สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักวิชาการ เกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟสอดคล้องกับกลุ่มสาระสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

๔.๒.๓ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน ๔๐ คน ซึ่งมีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย ซึ่งแบ่งเป็นตอน ๒ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนค่าร้อยละความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม เพศ

ที่	เพศนักเรียน	จำนวน	ร้อยละ
๑	ชาย	๒๑	๕๒.๕
๒	หญิง	๑๙	๔๗.๕
	ผลรวม	**๔๐**	**๑๐๐**

จากตารางที่ ๔.๑ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เป็นหญิง จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ และเป็นชาย จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕

ตารางที่ ๔.๒ จำนวนค่าร้อยละความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม อาชีพผู้ปกครอง

ที่	อาชีพผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
๑	รับราชการ	๕	๑๒.๕
๒	เกษตรกร	๒๓	๕๗.๕
๓	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๗	๑๗.๕
๔	ค้าขาย	๕	๑๒.๕
	ภาพรวมอาชีพผู้ปกครอง	**๔๐**	**๑๐๐**

จากตารางที่ ๔.๒ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มีผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีความพึงพอใจต่อชุดการเรียน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อาชีพเกษตรกร จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕ อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ อาชีพรับราชการ และอาชีพค้าขาย มีจำนวนเท่ากันอย่างละ ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์วิธีการเชิงพรรณนาวิธี แนวทางการบูรณาประเพณีบุญบั้งไฟให้สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

พระสงฆ์ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมได้ให้ความเห็นในแต่ละประเด็น ดังนี้

แนวทางบูรณาการของหลักพุทธธรรมที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟมาเป็นหลักวิชาการในการทำหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งหลักธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสานเป็นอย่างมาก เพราะเป็นประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน โดยสังเกตได้จากความเชื่อของชาวอีสานคือ เชื่อว่าถ้าไม่มีประเพณีนี้พญาแถนจะไม่บันดาลให้ฝนตก แต่ถ้าจุดบั้งไฟบูชาแล้ว พญาแถนจะบันดาลฝนให้ตกลงมาทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ด้านพืชพรรณธัญญาหารแก่มวลมนุษย์ ซึ่งประโยชน์และคุณค่าของการบูรณการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นนั้น มีดังนี้

- ช่วยให้เด็กและเยาวชนรู้จักประเพณีท้องถิ่นดีขึ้น
- ส่งเสริมให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมิให้สูญหาย
- ทำให้ผู้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นให้เป็นมรดกสำคัญของชาติ[๑]

๑) ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นมีขั้นตอนดังนี้

๑. ปกติหลักสูตรแกนกลางปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีข้อกำหนดให้ปรับปรุงหลักสูตรทุกๆ ๕ ปีอยู่แล้ว และมีการให้ปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่

๒. มีการประชุมหารือเพื่อหาความโดดเด่นของเรื่องที่จะนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในพื้นที่นั้นๆ

๓. แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ ผู้มีความรู้ ผู้มีความชำนาญ ในเรื่องนั้นๆ ยกร่างหลักสูตร

๔. การที่จะนำเอาไปลงในหลักสูตร สาระอะไร ชั้นไหน ถึงจะเหมาะสมนั้น ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้ว เหมาะสมในการจัดเข้ากลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๕. ทำเป็นวิชาเพิ่มเติมจาก ๘ สาระการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลางที่มีอยู่แล้ว

๖. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร

๗. นำหลักสูตรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ

๘. ทดลองใช้หลักสูตรแล้วประเมินผลแต่ละด้าน

๙. จัดให้มีการวิพากษ์หลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

๑๐. นำหลักสูตรไปใช้

๒) ประเพณีบุญบั้งไฟมีอยู่ใน ฮีต ๑๒ อยู่แล้วซึ่งชาวอีสานจะยึดถือประเพณีตามฮีต ๑๒ จึงมีอิทธิพลต่อชาวอีสานเพราะ ซึ่งเกิดจากความเชื่อของเกษตรกร ที่จะทำการขอน้ำขอฝนจากพระยาแถนนอกจากนี้ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ มีดังนี้

- ทำให้สืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญและยังทำให้เยาวชนได้ศึกษาประเพณีวัฒนธรรมของตัวเองเพื่อสืบต่อดำรงไว้ไม่ให้สูญหายไป และนอกจากนี้ยังทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟอีกด้วย[๒]

---

[๑] สัมภาษณ์ พระมหาอำพล ธนปญโญ, ครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

[๒] สัมภาษณ์ ดร.ประภาภรณ์ ภูขาว, ผู้อำนวยการโรงเรียนคำเมยวิทยา อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ผลการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นนั้น

ควรนำเอาหลักธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟนำไปสอดแทรกในการทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ แล้วนำไปสอนนักเรียนจะได้ความรู้ทั้งด้านประเพณีและหลักธรรมนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน มีดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ชาวอีสานสืบทอดกันมานาน เมื่อถึงเวลาบุญประเพณีต่างๆ ก็จะช่วยกันสืบทอดไว้ไม่ให้หายจากไป ประเพณีบุญบั้งไฟเช่นกัน เมื่อถึงเวลาช่วงเวลาฤดูกาลทำนาก็จะนึกถึงประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อทำการขอน้ำขอฝนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ไร่นาของตน

ค. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีนี้ คือ

ทำให้วัฒนธรรมประเพณีนี้ยังคงอยู่คู่คนรุ่นหลัง ทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังรู้จักประเพณีนี้มากขึ้น ทำให้รู้และเข้าใจหลักธรรมจากบุญประเพณีบุญบั้งไฟนี้ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟได้อย่างดี[๓]

ผลการสัมภาษณ์ครูสอนสังคม มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

-ศึกษาหลักสูตรแกนกลางในรายวิชาสังคม เพื่อพิจารณานำประเพณีบุญบั้งไฟมาเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ หรือจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้

-จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ๑ รายวิชา โดยกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

-แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการตรวจสอบ

-นำไปทดลองใช้ประเมินผล จัดให้มีการวิพากษ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิปรับปรุง แก้ไข จึงนำไปใช้

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

-ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นพิธีกรรมชาวอีสานมาแต่โบราณที่เชื่อว่า เมื่อทำพิธีแล้วฝนจะตกต้องตามฤดูกาล

---

[๓] สัมภาษณ์ ส.ท.สิทธิเสริม เฉลิมรัตน์, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนวัดบ้านจิก ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

-เป็นกุสโลบายการจัดงานทำบุญ เพื่อสานความสัมพันธ์ของชุมชน โดยผสมผสานระหว่างพิธีพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน

ค.ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

- มีการสืบต่อประเพณีความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น
- มีการสืบสานการจัดทำบั้งไฟในรูปแบบต่างๆ
- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยในท้องถิ่นให้คงอยู่
- คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นของตนเองและเกิดความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสร้างขึ้น [๔]

ผลการสัมภาษณ์ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

๑. ควรนำเข้ามาบรรจุเข้ากับการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย เปิดเป็นวิชาเพิ่มเติมจากวิชาพื้นฐาน

- จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ๑ รายวิชา โดยกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
- แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเนื้อหา และเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
- จัดให้ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรมาตรวจสอบวิพากษ์แล้วปรับปรุงแก้ไข นำไปทดลองใช้ประเมินผลก่อนนำไปใช้จริง

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

เป็นพิธีกรรมชาวอีสานมาแต่โบราณที่เชื่อว่า เมื่อทำพิธีแล้วฝนจะตกต้องตามฤดูกาล เพราะเป็นประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน เพื่อความอุดมสมบูรณ์

ค.ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

- มีการสืบสานการจัดทำบั้งไฟในรูปแบบต่างๆ เช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน (ตามขนาดน้ำหนักของดินปะสิว)
- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยในท้องถิ่นให้คงอยู่
- สร้างความสามัคคีให้เกิดแก่คนในชุมชน [๕]

---

[๔] สัมภาษณ์ ปัญญาพร อินชิเสน, ครู คศ. ๑ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

[๕] สัมภาษณ์ ลำดวน แสงจันทร์, ครู คศ. ๑ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธาน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

ผลการสัมภาษณ์ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

๑. นำมาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา ๑ หน่วย นำเข้ามาบรรจุเข้ากับการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ มัธยมศึกษาตอนปลาย

-จัดให้เป็นวิชาเพิ่มเติมจากวิชาพื้นฐาน หรือทำเป็นหน่วยย่อย ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

-จัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นที่ดำเนินการ

-นำหลักสูตรไปจัดทำแผนการสอนและทดลองใช้

-นำผลการทดลองมาประเมินข้อเด่นข้อด้อยแล้วจัดทำประชาพิจารณ์ก่อนนำไปใช้สอน

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

๒. เป็นวัฒนธรรมต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน เพราะเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในการขอฝนเพื่อทำการเกษตรจากพระยาแถน ก่อให้เกิดศิลปะการฟ้อนรำ ขบวนแห่ซึ่งจัดอย่างสวยงามยังมีการเชิ้งของคณะบุคคลในงานด้วยคำกาพย์กลอนอีสาน มีการประดับตกแต่งบั้งไฟอย่างสวยงามเพื่อประกวดแข่งขัน

ค.ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

๓. ดำรงอัตลักษณ์เพราะทำให้เด็กและเยาวชนรู้จักประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและก่อให้เกิดศิลปะ การฟ้อนรำ การประดับตกแต่งบั้งไฟ

-สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าร่วมงานบุญบั้งไฟ

-ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนสะพัด เพราะบุญบั้งไฟต้องมีการใช้จ่ายเงิน

-ขณะเดียวกันก็มีข้อเสีย คือ บางท้องถิ่นจะมีการเล่นพนัน และดื่มสุราเมรัย ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและประมาทได้ [๖]

---

[๖] สัมภาษณ์, จรรยา แสนสองเมือง, ครู คศ.๓ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี, ๙ มกราคม ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๓ แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เปรียบเทียบ ก่อนเรียนและ หลังเรียน หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

การทดสอบ	N	$\bar{X}$	S.D.
ก่อนเรียน	๔๐	๙.๔๕	๑.๓๙
หลังเรียน	๔๐	๑๔.๑๕	๐.๙๓

จากตารางที่ ๔.๓ แสดง คะแนนเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ก่อนเรียน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๙.๔๕) หลังเรียนมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = ๑๔.๑๕)

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ที่	การจัดการเรียนรู้ ๔ ด้าน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑	ด้านเนื้อหาหลักสูตร	๔.๙๒	๐.๑๔	มากที่สุด
๒	ด้านหลักธรรม	๔.๘๗	๐.๑๙	มากที่สุด
๓	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๙๑	๐.๑๒	มากที่สุด
๔	ด้านการวัดและประเมินผล	๔.๙๐	๐.๑๙	มากที่สุด
	รวม	๔.๙๐	๐.๑๐	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๔ ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับ มากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๐ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย ด้านเนื้อหาหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ ๔.๙๒ และรองลงมาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๑ และ ๔.๙๐ ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับ มากที่สุด ส่วนด้านค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านหลักธรรม ซึ่งอยู่ในระดับต่ำที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๗

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี โดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวนนักเรียน ๔๐ คน ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบการวิจัยเชิงทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยการจัดการเรียนรู้ใช้แบบทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และนำเสนอความเรียงสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ผู้วิจัยมีประเด็นจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่นำมาสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๑) ความกตัญญูกตเวที ๒) ความสามัคคี ๓) สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ ๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา ๕) สมาธิ ๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และ ๗) ความมีจิตอาสา

๕.๑.๒ แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่าการ นำประเพณีบุญบั้งไฟ มาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๑ หน่วยการเรียน ในระดับชั้นมัธยมตอนต้นหรือตอนปลาย จัดให้เป็นวิชาหลักสูตรท้องถิ่นโดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร/วิพากษ์ ประเมินผลนำไปใช้สอน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากที่ผู้วิจัยได้นำชุดทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนครบถ้วนตามกระบวนการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ จากการทำแบบทดสอบก่อนเรียน นักเรียนมีความเข้าใจหลักธรรมเล็กน้อย ถึง ปานกลางหรือเข้าใจในหลักธรรมส่วนน้อย และเมื่อได้ทดสอบหลังจากที่ได้จัดการเรียนรู้แล้ว พบว่านักเรียนมีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น สามารถตอบแบบทดสอบ อธิบายหรือบรรยายในหลักธรรมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นอีกด้วย ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์** ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ๑) หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีองค์ประกอบหลักสูตรคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้าง แนวดำเนินการ การวัดและประเมินผล ๒) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่น สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่าง

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕[๑]สอดคล้องกับงานวิจัยของอัมพร จำเริญพานิช ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑[๒]

๒. ความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผ่านการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการสอน เรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งด้านที่นักเรียนมีความเห็นมากที่สุด เป็นด้านเนื้อหาหลักสูตร ซึ่งเป็นผลมาจากชุดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความหลากหลายไม่น่าเบื่อ จึงทำให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจสำหรับในด้านนี้สอดคล้องกับงานวิจัย **วิกรณ์ มากดี** ได้กล่าวถึงบุญบั้งไฟไว้ว่า เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน จะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันจัดทำขึ้น โดยมีการแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม เพื่อแบ่งงานกันทำ ทุกคนถือว่าเป็นงานของตน เช่น การปลูกปะรำ ปลูกที่พักสำหรับเพื่อนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมทำบุญ หาปลา ตัดไม้เผาถ่าน ผสมดินประสิวทำบั้งไฟ แม่บ้านทำอาหารและตัดชุดรำเซิ้งไว้ให้ลูกหลาน ทางวัดเตรียมซ้อมนาคเพราะมีผู้นิยมเอาลูกหลานมาบวชในวันนี้[๓] สอดคล้องกับงานวิจัย **สุคนธา สายเชื้อ** ได้ศึกษาประเพณีบั้งไฟ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า อำเภออาจสามารถเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีประเพณีบุญบั้งไฟทุกปี และสนุกสนานมากพิธีนี้จัดขึ้นในเดือน ๖ ของทุกปี มูลเหตุของการทำบุญบั้งไฟเพราะความเชื่อเรื่องการบูชา “พระยาแถน”เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นเทพเจ้าที่คอยควบคุม

---

[๑] สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์, “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕).

[๒] อัมพร จำเริญพานิช, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

[๓] วิกรณ์ มากดี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม”, **ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

ฝนให้ตกต้องตามฤดูการ[๔]สอดคล้องกับงานวิจัย **ไพจิตร ขันธะชวนะ** ได้ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟยโสธร พบว่า ความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถน เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์สามารถดลบันดาลฝนฟ้าตกลงมาทำให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นประชาชนจึงมีการบูชาพระยาแถนด้วยบั้งไฟทุกปีในระหว่างเดือน ๖-๗[๕]

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๕.๓.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ดังนี้ ๑) ความกตัญญูกตเวที ๒) ความสามัคคี, ๓) สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ, ๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา, ๕) สมาธิ, ๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และ ๗) ความมีจิตอาสา

๕.๓.๒ ได้แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๕.๓.๓ ทำให้ได้ผลสัมฤทธิ์การเปรียบเทียบผลการเรียนก่อนและหลังจากการทดสอบการเรียนรู้ของนักเรียนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี

๕.๓.๔ ได้นำประเพณีบุญบั้งไฟมาบูรณาการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้ตระหนักและเรียนรู้ในประเพณีอีสาน

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการการศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๓ ด้านหลัก

---

[๔] สุคนธา สายเชื้อ, “ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอำเภออาจสามารถ”, **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๑๕.

[๕] ไพจิตร ขันธะชวนะ, “ประเพณีบุญบั้งไฟยโสธร”, **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๒), หน้า ๑-๑๗.

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ผู้บริหารควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น

๒) ผู้บริหารระดับผู้กำหนดนโยบายควรสนับสนุนให้ครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้วิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียนในประเด็นเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นๆ

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะนำผลวิจัยไปใช้

๑) สถานศึกษาควรที่จัดการเรียนรู้บูรณการหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำองค์ความรู้ และผลการวิจัยนำไปจัดการเรียนรู้ตามบริบทของสถานที่นั้นๆ

๒) ผู้บริหาร ควรส่งเสริมให้ครูผู้สอนควรนำผลวิจัยไปต่อยอดกับรายวิชาในกลุ่มสาระอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรทำการวิจัยเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏในฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ที่มีในประเพณีอีสานบูรณการเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา

๒) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียน ในกลุ่มสาระอื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กระทรวงศึกษาธิการ. “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓”. มาตรา ๒๗ วรรค ๑. **ราชกิจจานุเบกษา ๑๑๖**, สิงหาคม ๒๕๔๒.

_____. **แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔.** กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖.

_____. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.** สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

_____. **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **กรอบความคิดเพื่อส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

_____. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.

_____. **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

_____. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **หลักการครองตน**. กรุงเทพมหานคร: สนุกอ่าน, ๒๕๔๑.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. **การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุมิตร คุณากร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, ๒๕๒๓.

ฉลอง มาปรีดา. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

ไชยันต์ รัชชกุล. **ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๔.** นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.

ทิศนา แขมมณ. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: เสริมสิน พริเพรส ซิสเท็ม, ๒๕๔๓.

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร.** เพชรบุรี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒.

ธวัช ปุณโณทก. “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทัศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง”. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๑.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. **จริยธรรมธุรกิจ.** กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ๊กซ์เพรส, ๒๕๔๙.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยธรรมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

บรรเทิง พาพิจิตร. **ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

ปราณี วิธุรวานิชย์. **จริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒.

ปราณี สังขะตะวรรธน์ และสิริวรรณ ศรีพหล. “การออกแบบหลักสูตร”. **ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน หน่วยที่ ๒**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) . **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม.** กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. **ถึงเวลามาปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธวิธีการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

_____. **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย.** กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษา กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ) .** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.

พระยาอนุมานราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย**. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พนัส หันนาคินทร์. **การบริหารบุคคลในโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พัชรา อุยตระกูล. **ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นฐาน และแหล่งวิทยาการในชุมชน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่ง วิทยาการในชุมชน หน่วยงานที่ ๑-๘**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส). **แนะแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓.

_____. **พุทธิกจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖.

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์. **มนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐.

เพิ่มศักดิ์ วรรลยางกูร. **ศิลปวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗.

ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓.** กรุงเทพมหานคร: ศาสนภัณฑ์, ๒๕๑๕.

_____. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รุ่งนภา นุตราวงศ์. “การออกแบบหลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา”. **ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาหลักสูตรและการสอน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

ลิขิต ธีรเวคิน. **คนไทยในอุดมคติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: ทองกราว, ๒๕๔๑.

_____. **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

วีรยุทธ วิเชียร. **ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖.

สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์. “เรื่องการป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น: สำนักวิทยบริการ, ๒๕๔๕.

สาโรช บัวศรี. **วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ ในศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ. **วิธีการจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธ์. **จริยธรรมทางวิชาการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า. ๒๕๔๒.

สุขพัชรา ซิ้มเจริญ. **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๕๔.

สุมน อมรวิวัฒน์. **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๐.

_____. **การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.

_____. "การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์". **โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.

สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย. มาตรา ๓๗". **ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๔**, เมษายน ๒๕๖๐.

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๑.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู.** กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖.

สมเดช สีแสง. **คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เกรียงศักดิ์ กลิ่นนุช และคณะ. "การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสิงห์บุรี". **การศึกษาด้วยตนเอง การศึกษามหาบัณฑิตศึกษา.** บัณฑิตวิยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๔.

ชูศรี ศิริโคจน์สถิต. "การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔.

ธีรพร อเนกศิลป์. "การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว". กรุงเทพมหานคร: **การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

ไพจิตร ขันธะชวนะ. "ประเพณีบุญบั้งไฟยโสธร". **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๒.

วิกรณ์ มากดี. “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม”. **ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖.

สุคนธา สายเชื้อ. “ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอำเภออาจสามารถ”. **ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๔.

สุวรรณา ตั้งไชยคีรี. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม”. **วิทยนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๓๙.

สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติภัยในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา**.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

อัมพร จำเริญพานิช. “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกำแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.

(๓) รายงานวิจัย:

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก และคณะ. “การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

(๔) บทความ:

ขจิต ฝอยทอง. “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๒”. **วารสารวิชาการ. ปีที่ ๖** ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๔๖) : ๕๘-๖๒.

บรรจง ชูสกุลชาติ. “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”. **วารสารมิตรครู**. ๔(๕) . ๒๒. (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒): ๕.

สุพล วังสินธ์. “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”. **สารพัฒนาหลักสูตร.** ๑๑(๖) (ตุลาคม-พฤศจิกายน. ๒๕๓๔) : ๗๙-๘๒.

สุปรีดา บุญจุน และคณะ. “ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิด ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, **วารสารศึกษาศาสตร์**

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐): ๑๐๙-๑๑๙.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “สวนทางนิพพาน”. **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ.** ฉบับวันที่ ๑๕. มีนาคม ๒๕๓๐): ๑๔.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล และโกศล มีคุณ. “การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา”. **ประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะ และวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

นฤมล ตันฑสุรเศรษฐ์. “แหล่งวิทยาการในชุมชน”. **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ ๑**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

บุญเลิศ ส่องสว่าง. “สื่ออิเลคทรอนิกส์เพื่อการศึกษา”. **เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อการศึกษา หน่วยที่ ๑๐**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

ประเวส วสี. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปี ๓๓ ณ จังหวัดนครราชสีมา. ม.ป.ป., ๒๕๓๓. (อัดสำเนา)

ปรีชา อุยตระกูล. "ภูมิปัญญาชาวบ้าน". เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๐.

พัฒนาข้าราชการพลเรือน. (สถาบัน) . “คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร”. **เอกสารประกอบการบรรยาย**. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒.

รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. “สันติศึกษากับสันติภาพ”. **เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๑**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

วิทวัฒน์ ขัตติยะมานะ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู.** ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙.

สุมน อมรวิวัฒน์. **พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓.

สมใจ เขียวสด. “คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา”**. เอกสารประกอบการบรรยาย**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔.

สุปรีดา บุญจุน. **ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์, ๒๕๖๑.

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ พระมหาอำพล ธนปญโญ. ครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ดร.ประภาภรณ์ ภูขาว. ผู้อำนวยการโรงเรียนคำเมยวิทยา อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ส.ท.สิทธิเสริม เฉลิมรัตน์. ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนวัดบ้านจิก ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ปัญญาพร อินชิเสน. ครู คศ. ๑ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ลำดวน แสงจันทร์. ครู คศ. ๑ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ. จรรยา แสนสองเมือง. ครู คศ.๓ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี, ๙ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Anderson, L.W.. &Krathwohl, D.R. **A Taxonomy for Learning. Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition.** New York: Longman, 2001.

Banks, J.A.. **Cultural Diversity and Education: Foundations**. **Curriculum, and Teaching (5th ed.).** Boston: Allyn and Bacon, 2006.

Bloom, et al. **The Function of Executive**. London: Oxford University Pres, 1956.

Brown, Roge. **Social Psychology.** New York : Free Press, 1965.

Good, C.V.. **Dictionary of Education**. 3rd ed. New York: McGraw-Hill. 1959.

Griffin, R.W. & Ebert. R.J. **Business**, 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, 1999.

Kohlberg. L.. **Development of moral character and moral ideology in moral reasoning**. Review of child development research. Hartford: Connecticut Printers, 1984.

Longman. **Dictionary of Contemporary English**. Burnt Mill: Pitman, 1984.

Mescon, M. H.. Bovee L. &Thill, J. V.. **Bussiness Today.** 9th ed. New Jersey: Prenticek-Hall, 1999.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

.....

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ มีจุดประสงค์เพื่อการวิจัย เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

2. สาระสำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

3. ในการตอบแบบสอบถาม ขอความกรุณาทุกท่านโปรดตอบข้อคำถามทุกข้อ ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปแปรผลวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ทุกคำตอบของทุกท่านจะถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับ ดังนั้นการตอบแบบสอบถามนี้ จะไม่มีผลเสียหายต่อตัวท่านหรือโรงเรียนของท่านแต่ประการใด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความร่วมมืออย่างดียิ่งจากทุกท่าน

พระมหาอำพล ธนปญฺโญ (ชัยสารี), ดร.
อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารการศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย /ลงในช่อง ☐ ตรงกับสถานะของตัวเองตามความเป็นจริง

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อาชีพผู้ปกครอง

☐ รับราชการ

☐ เกษตรกร

☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ ค้าขาย

ตอนที่ ๒ แบบประเมินความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

คำชี้แจง: ให้นักเรียนอ่านข้อความที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการจัดการเรียนรู้ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ เรื่อง คุณธรรม จริยธรรม แต่ละข้ออย่างละเอียด แล้วทำเครื่องหมาย ☐ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของนักเรียนมากที่สุด โดยกำหนดระดับความคิดเห็น ดังนี้

ระดับที่ ๕ หมายถึง ระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับที่ ๔ หมายถึง ระดับความพึงพอใจมาก

ระดับที่ ๓ หมายถึง ระดับความพึงพอใจปานกลาง

ระดับที่ ๒ หมายถึง ระดับความพึงพอใจน้อย

ระดับที่ ๑ หมายถึง ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

ตอนที่ ๒ แบบประเมินความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ๑	การจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ	ระดับความพึงพอใจ				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านเนื้อหาหลักธรรม/พิธีกรรม						
๑	มีเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่าย					
๒	การบรรยายอธิบายชัดเจน นักเรียนมีความพึงพอใจ					
๓	บรรยากาศการจัดการเรียนการสอนไม่น่าเบื่อ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
๔	เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามและมีการโต้ตอบอยู่เสมอ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
๕	พูดโน้มน้าวน่าสนใจ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
ด้านเนื้อหาของหลักสูตร						
๖	มีเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่าย					
๗	เนื้อหามีความสำคัญในการดำรงชีวิต					
๘	เหมาะแก่การจดจำและนำไปปฏิบัติได้					
๙	ฟังแล้วมีข้อคิดเตือนใจได้ดี					
๑๐	เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าสำหรับมนุษย์ทุกคน					
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้						
๑๑	ทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม					
๑๒	สร้างบรรยากาศการเรียน เพื่อไม่ให้น่าเบื่อในการเรียนการสอน					
๑๓	มีส่วนร่วมในการเรียนร่วมกันกับเพื่อนในห้อง					
๑๔	ได้ปฏิบัติและรู้ถึงหลักคุณธรรม					
๑๕	ทำให้จดจำหลักธรรมได้เป็นอย่างดี					
ด้านการวัดและประเมินผล						
๑๖	มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้					
๑๗	มีการประเมินพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของนักเรียน					
๑๘	ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม					
๑๙	การประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน					

๒๐	มีการพัฒนาการเรียนการสอนได้ดี					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามแบบปลายปิดเกี่ยวกับ**ข้อเสนอแนะแนวทางเพิ่มเติมในการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี**

๑. แนวทางเทคนิคการสอนควรเป็นไปอย่างไร

.....

.....

.....

๒. ด้านเนื้อหาการเรียนการสอนควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....

.....

.....

๓. ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....

.....

.....

๔. ด้านการวัดผลประเมินผล ควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

ตารางแสดงคุณภาพของเครื่องมือ

ตาราง ค่าความสอดคล้องของการจัดการเรียนการสอน เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	รายการประเมิน	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					∑	IOC	เหมาะสม
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๑. ด้านครูผู้สอน									
๑	สื่อการเรียนและเอกสารประกอบการเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	คำชี้แจง สามารถแจ้งรายละเอียดได้ถูกต้องชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	คู่มือสำหรับผู้ใช้ชุดการเรียนการสอน มีสาระเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๕	.๘๐	**เหมาะสม**
๔	คู่มือสำหรับชี้แจงกิจกรรมการเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๕	มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด มีความถูกต้อง ตามสาระการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๖	ตารางการดำเนินการเรียนการสอน มีเนื้อหาก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของชุดการสอน									

๑	ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน มีความเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	กระบวนจัดการเรียนการสอนของชุดการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	แนวคิดและวิธีสอนสอดคล้องกับเนื้อหาของชุดการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓. ด้านสื่อการสอนของชุดการสอน									
๑	สื่อการสอนที่ใช้ มีความทันสมัยและเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	ใช้สื่อการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	สื่อการสอน อุปกรณ์ที่ใช้สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔. ด้านการวัดและประเมินผลของชุดการสอน									
๑	วิธีการวัดและประเมินผลเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**

๓	เกณฑ์วัดและประเมินผลมีความถูกต้องและชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
รวม								**0.๙๙**	**เหมาะสม**

ตารางค่าความสอดคล้องของการประเมิน แบบประเมินพฤติกรรมการทำงาน ชุดการสอน โดยใช้ แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	**รายการประเมิน**	**ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ**					$\sum R$	IOC	**เหมาะสม**
		คนที่ ๑	**คนที่ ๒**	**คนที่ ๓**	**คนที่ ๓**	**คนที่ ๕**			
๑	ในด้านการแบ่งหน้าที่กันอย่างเหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	ด้านความร่วมมือในการทำงาน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	ด้านการแสดงความคิดเห็น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	ด้านการรับฟังความคิดเห็น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๕	ด้านความมีน้ำใจช่วยเหลือกันและกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
รวม								**๑.๐๐**	**เหมาะสม**

ตารางค่าความสอดคล้องของแบบประเมินความพึงพอใจของ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	**รายการประเมิน**	**ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ**					$\sum$	IOC	**เหมาะสม**
		คนที่ ๑	**คนที่ ๒**	**คนที่ ๓**	**คนที่ ๔**	**คนที่ ๕**			
๑. ด้านครูผู้สอน									
๑	ครูชี้แจงกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๑.๐๐	**เหมาะสม**

๒	ครูจัดแบ่งกลุ่มนักเรียนโดยคละด้านความสามารถ และแยกเพศชาย-หญิงอย่างเหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	.๘๐	**เหมาะสม**
๓	ครูให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลนักเรียนในการเรียนรู้อย่างทั่วถึง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	ครูส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๕	ครูให้การเสริมแรงโดยการให้รางวัลแก่กลุ่มที่ทำกิจกรรมสำเร็จสูงสุด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒. ด้านเนื้อหา									
๑	ความยากง่ายของเนื้อหาเหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	เนื้อหา ภาษา รูปแบบตรงกับความสนใจ และความต้องการของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปสู่ยาก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	การจัดเนื้อหาสาระเหมาะสมกับเวลาเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน									
๑	นักเรียนสามารถใช้สื่อการเรียนรู้ต่างๆ ร่วมกันได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**

๓	นักเรียนได้อธิบายความรู้ความเข้าใจที่ได้ ให้สมาชิกในกลุ่มและคนอื่นๆ ฟังได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	นักเรียนมีการแลกเปลี่ยนการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔. ด้านการวัดและประเมินผล									
๑	มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๒	มีการประเมินพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๓	ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่มได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
๔	การประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	**เหมาะสม**
รวม								**0.๙๙**	**เหมาะสม**

ภาคผนวก ค

คู่มือการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรท้องถิ่น

เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

คำนำ

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สอดคล้องลับแนวการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวอิสาน

ผู้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ สามารถขยายเครือข่ายการเรียนรู้ไปยังโรงเรียนอื่นๆ ที่มีสภาพความเป็นอยู่คล้ายๆ กัน และยังก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส และ นายทวี ทาทอง วิทยากรท้องถิ่นการทำบั้งไฟ ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะด้วยดีเสมอมา

ขออนุโมทนา ขอบคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คุณครูลำดวน แสงจันทร์ ครูสังคมศึกษา ที่สนับสนุนอำนวยความสะดวกในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งนี้ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระมหาอำพล ธนปญฺโญ (ชัยสารี), ดร.

ประเพณีบุญบั้งไฟ

๑.บทนำ

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุพภิกขภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษาหารือกันเพื่อตัดสินใจว่าจะจัดหรือไม่ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้วก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขออนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าฟ้อนรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยมเรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต (จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธรโดยเฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่างแข็งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศเป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เชิดหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

๒. ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

๒.๑ รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันนี้ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทยงามวิจิตร นำแห่แหนด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง บนขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่จะขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรีวิวประเภทเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชัน

กันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแถนเป็นการประกวดการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ขึ้นสูงแบะตั้งไฟแฟนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวคุ้มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

๒.๒ จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงาม สามารถชมได้ที่ปะรำพิธีถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่สวนสาธารณะพญาแถน

๒.๓ สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแป้น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพิ่งด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้ากับดิน หญิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

๑. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬมณีบนสวรรค์

๒. เป็นการขอฝน

๒.๔ ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดงนางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟเลยทีเดียว

ตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึง คิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่

พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญามอดไม้ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธ พญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้ คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเตือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมดสิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของพญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาลสงกรานต์ราวเดือน ๖ ของทุกปี เฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แรงร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และเป็นประเพณีที่สำคัญขอประเทศ

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดงและนางไอ่ และนิทานเรื่องพญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั้นกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดในท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและบันดาลให้ฝนไม่ตกเลย ๗ ปี ๗ เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใครไปรบก็พ่ายแพ้กลับมากลับมาหมดชาวโลกพากัน หนีพญาแถนมาที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบ กับพญาแถน ปลวกได้ก่อจอมปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถน แมลง ป่อง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตกกลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้พญาแถนทราบว่าถึงเวลาที่จะบันดาลฝนให้ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บัง" แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อ การจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไปในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ ๓ ขนาด คือ

“บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด๑๒๐ กิโลกรัม

ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็จะพากันเลี้ยงฉลอง รื่นเริงกันในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วันโฮม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แหนตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ ๒ ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุดบั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ ๓๐ เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญประจำปีทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

๒.๕ ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อเฒ่า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้อง)

เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินป่าว" ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือเชิญชวนเรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการฮดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮด พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์

ชาวบ้านจะเรี่ยไรเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณจะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน ๓-๔ หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว)

ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่งโดยมี หญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ

ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉบับ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัยผมยังเป็นเด็ก ๒๐ กว่าปีผ่านมาแล้ว ผมก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่านสำหรับกั่วผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุช้าก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉบับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไผ่ให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไผ่แตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานดีดคานงัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อรถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ)

ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไผ่กลายมาเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมีการระเบิดใส่ผู้คนอย่างที่เป็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา แถนมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อการเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร)

นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุ พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีกเช่นกัน

เมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนฟ้อนในวันแห่โฮมบุญ ทำนั่งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด แล้วก็จะถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีกดังนี้

๑. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อม นำเอาเหล้าไปด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บังเสี่ยง” เพื่อเสียง ทายดูถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็ดื่มเหล้าฟ้อนรำรอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มีเฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

๒. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพิ่งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบักแป้นผูกรอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้

๓. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมิดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพิ่งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพิ่งจะมีคน

จ่ายกาพย์ และคนตีกลองให้จังหวะเติ้ง อยู่กลางขบวนฟ้อน เพื่อให้ผู้ฟ้อนเพิ่งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพิ่งได้ชัดเจน

การละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมีคำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อยคนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ด้อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชดประชันจากนิทาน “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบโลนที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตีกลองโฮม เพื่อให้ขบวนแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวชของบุตรหลาน หรือการฮดสงฆ์ ถ้ามีการบวชก็จะมีการแห่นาคด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮดสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่พระภิกษุที่ต้องการ “ฮด" นำหน้าเจ้านาคไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตีกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดในหมู่บ้านตนมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะแสวงหากลองมาเล็งใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจังหันพระ พอตกบ่ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้างที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้างก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพ้นก้อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือฉบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดซุ (พ่นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างหรือฉบับก็จะถูกจับโยนลงตม คือ โยนลงไปในโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เปื้อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นขึ้นสุดลูกหูลูกตา คำว่าหมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิวที่ใช้ทำดินหมื่น คือ ๑๒ กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ ๓ เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสน คือ ๑๒๐ กิโลกรัมดินประสิว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจุดขึ้นพ้นพื้นดินเพียงใด ผู้เขียนหลับตานึกถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายไปเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงินแสนเงินหมื่นไม่มีการพูดถึงดอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบั้งไฟเมืองยโสธรคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) น่าเสียดายที่ความงามในฮีตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

๒.๖ การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอารูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ใส่โหวดรอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิดะและยโสธร ให้เป็นเมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒ โดยทุกปีชาวเมืองโยชิดะ จะส่งบั้งไฟแฟนซีประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วย

แม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่ยโสธรมีการแข่งขันบั้งไฟแฟนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแฟนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒ นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน ๔ กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสันกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับ จากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า ๒ นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว ๔ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว และ บรรจุดินประสิวหนัก ๑๒๐ กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ทำยาก และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ “ช่างบั้งไฟ" ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟ จะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นเต้นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ้นมากกว่าใคร เพราะหาก บั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนั้นไม่ว่าบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลน เพื่อความสนุกสนานมากกว่า

๒.๗ พิธีกรรม

๑. การเซิงเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการจัดทำบั้งไฟและเป็นเสบียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ

๒. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)

๓. การประกวดขบวนเซิง

๔. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้

๕. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๖. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แฟนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)

๗. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๒.๘ สาระ

๑. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท

๒. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน

๓. กิจกรรมการเซิง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ

๔. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

๒.๙ วิเคราะห์และสรุปหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

สามัคคีธรรม จากประเพณีบุญบั้งไฟได้จากการที่หมู่บ้าน หรือชุมชนที่ร่วมใจกันจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งต้องร่วมแรงในการจัดเตรียมงานทุกด้าน ตั้งแต่การประชุมปรึกษาเตรียมงาน การเตรียมข้าวปลาอาหารเลี้ยงแขก การทำฎีกาเชิญไปยังหมู่บ้านต่างๆ ให้นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน นอกจากนี้ ในส่วนของศาสนาพิธีนั้น ตอนเย็นจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นศิริมงคลและชาวพุทธที่ไปในงานร่วมกัน ไหว้พระสมาทานศีล ฟังพระเจริญพุทธมนต์ ในวันรุ่งขึ้นจะมีการถวายภัตราหารเช้าแด่พระสงฆ์และเลี้ยงอาหารแก่ชาวพุทธทั่งไป หลักธรรมที่ได้จากศาสนพิธีนี้ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล และภาวนา นอกจากนี้แต่ละครอบครัวในหมู่บ้านและชุมชนนั้น มีการต้อนรับแขกต่างบ้านหรือชุมชนอื่นๆ ที่มาร่วมงาน โดยการเลี้ยงอาหารกล่าวโอภาปราศรัย ในฐานะญาติมิตรสหายมอบข้าวปลาอาหารและขนมให้ก่อนกลับบ้านตนเอง เป็นการแสดงออกอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้นเอง ในการตระเตรียมงานทุกอย่าง เช่น การทำบั้งไฟ การประดับตกแต่ง การจัดกระบวนแห่ ล้วนแต่ใช้หลักธรรม คือ อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ พอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ วิมังสา หมั่นไตร่ตรอง และสมาธิ มีใจตั้งมั่น การอำนวยความสะดวกช่วยเหลือแก่ผู้ที่ไปร่วมงานบุญบั้งไฟของคณะกรรมการผู้รับผิดชอบหรือชาวบ้านแสดงให้เห็นถึงความมีจิตอาสา ส่วนการจุดบั้งไฟบูชาพระยาแถน เพื่อขอฝนและเมื่อฝนตกลงมา การจุดบั้งไฟก็จัดเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีคุณบันดาลให้ฝนตกเพื่อประโยชน์ในการทำไร่ทำนาของตนเองนั้นเอง

ประเพณีบุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ ความกตัญญูกตเวที, ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔, อิทธิบาท ๔, สมาธิ, บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

สรุปได้ว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุม ปรึกษาหารือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหาร ประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื้ออุปกรณ์ต่างๆ มาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนามีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔, สังคหวัตถุ ๔, และความกตัญญูกตเวที เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนินการค่อนข้างมากและการจัดประเพณีบุญบั้งไฟได้จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากของชาวบ้านหรือชุมชนนั้นๆ

บรรณานุกรม

เจริญ ต้นมหาพราน. เบิ่งประเพณีบ้านข้อย. กรุงเทพฯ : ธนบรรณ, ๒๕๔๑

นิธิ เอี่ยวศีรี. ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๓๖

สวิง บุญเจิม. ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน : กรุงเทพฯ : มรดกอีสาน.๒๕๓๙

สำลี รักสุทธิ. สืบสานตำนานประเพณีและงานบุญอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔

เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์. ๒๕๔๔

ถวัลย์ มาศจรัส และ ณิชนันทน์ ประสงค์. คู่มือการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (หลักสูตรท้องถิ่น) ด้านวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, ๒๕๕๖

นพเกล้า ณ พัทลุง. การจัดทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น : ตามแนวของหลักสูตรแกนกลางการวิเคราะห์ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. สงขลา : ร้านดาษหองสงขลา, ๒๕๕๔

สารบัญ

เนื้อหา หน้า

หลักการ จุดมุ่งหมาย
โครงสร้างหลักสูตร สาระการเรียนรู้
อัตราเวลาเรียน แนวการจัดกิจกรรม
สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

หลักการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๗ กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มาตรา ๒๙ ให้ สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กร วิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัด กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องลับสภาพปัญหาและ ความต้องการรวมทั้งวิธีการ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องพัฒนาหลักสูตรเฉพาะท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดการ เรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ประสบการณ์ไปพัฒนา ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักความภูมิใจ ผูกพันกับท้องถิ่นของตน มาตรา ๗ ได้บัญญัติไว้ว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกฝัง จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และ ความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบ อาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกี่ยวลับท้องถิ่นของตน สร้างความเชื่อมโยงการเรียนรู้กับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง การเชื่อมโยงระหว่าง การเรียนที่บ้าน โรงเรียนและชุมชน และเชื่อมโยงให้เข้าลับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ ความว่า“ความ พอเพียงไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมี

ความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความ ต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไหร่ ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก ในท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีการทำนา ทำไร่ ทำการเกษตร จึงต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมและสืบทอด เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มคุณค่า ร่วมกันรักษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนไว้

จุดมุ่งหมาย

๑. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี

๒. เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจวิถีชาวอีสาน

๓. เพื่อให้นักเรียนมีนิสัยรักการทำงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

๔. เพื่อให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและความสามารถของบุคคลในท้องถิ่น

โครงสร้างหลักสูตร

โครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี เวลาเรียน ๖ ชั่วโมง

กิจกรรมที่	เรื่อง	จุดประสงค์การเรียน	สาระการเรียนรู้	เวลา (ชั้วโมง)
๑	ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ	- บอกความเป็นมาและวิวัฒนาการของประเพณีบุญบั้งไฟได้	- ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ	๒
๒	คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ	- สามารถบอกหลักธรรม ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟได้	- หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม	๒
๓	กิจกรรมบทบาทสมมุติประเพณีบุญบั้งไฟ	- สามารถทำให้เห็นสถานการณ์จริง และสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต	- การแสดงบทบาทสมมุติ - การวิเคราะห์สถานการณ์จริง	๒

ตารางวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่ม สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยม เทศบาล ๖ นครอุดรธานี

	จุดประสงค์การเรียนรู้	**การจัดกิจกรรม**
๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ - ความเป็นมาของบุญบั้งไฟ - ลักษณะของบุญบั้งไฟ	๑.บอกความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ ๒.บอกลักษณะของประเพณีบุญบั้งไฟ	๑. ศึกษาความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ ๒.อภิปรายเกี่ยวลับลักษณะของประเพณีบุญบั้งไฟ
คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ	- สามารถบอกหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟได้	หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
กิจกรรมบทบาทสมมุติประเพณีบุญบั้งไฟ	- สามารถทำให้เห็นสถานการณ์จริงและสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต	๑.การแสดงบทบาทสมมุติ ๒.การวิเคราะห์สถานการณ์จริง

สาระการเรียนรู้

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ได้จัดประสบการณ์ สาระการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และเกิดทักษะในการปฏิบัติงาน มี คุณลักษณะที่ดีในการทำงาน เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และพัฒนาสังคม จึงได้กำหนด สาระการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียบเรียงตามลำดับดังนี้

๑. ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ
   - ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ
   - ลักษณะของบุญบั้งไฟ
๒. คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ
๓. กิจกรรมบทบาทสมมุติประเพณีบุญบั้งไฟ

อัตราเวลาเรียน

อัตราเวลาเรียน ใช้เวลาทั้งหมดในการจัดกิจกรรม จำนวน ๖ ชั่วโมง

ตารางวิเคราะห์เนื้อหาและคาบเวลาเรียน หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ เทศบาลนครอุดรธานี

กิจกรรม	เรื่อง	เวลา (ชั้วโมง)	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ ๑ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ	- ความเป็นมาของประเพณี - ลักษณะของประเพณี	๒	
กิจกรรมที่ ๒ คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ	- สามารถบอกหลักธรรม ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟได้	๒	
กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมบทบาทสมมุติประเพณีบุญ	สามารถทำให้เห็นสถานการณ์จริงและสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต	๒	

แนวการจัดกิจกรรม

เพื่อให้การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้จึงกำหนดแนวดำเนินการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรมให้ยืดหยุ่นตามสภาพและความเหมาะสมของท้องถิ่น

๒. การจัดกิจกรรมโดยการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้สอดคล้องกับความสนใจและควาถนัดของ ผู้เรียน ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสามารถอย่างเท่าเทียมกัน

๓. ครูผู้สอนเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องเนื้อหาและภาคทฤษฎี และวิทยากรท้องถิ่นที่มีความรู้ความ ชำนาญในการทำบั้งไฟ จะเป็นผู้ให้ความรู้เสริมและคอยให้คำแนะนำในการ ลงมือปฏิบัติ

๔. การจัดตารางเรียนควรยืดหยุ่นตามเนื้อหาที่กำหนดแต่ละครั้งเพื่อความสะดวกในการสอน ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

๕. จัดกิจกรรมโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม

๖. การจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติโดยวิธีการให้วิทยากรท้องถิ่น สาธิตให้ดูแล้วให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ ตาม

๗. การจัดกิจกรรมควรจัดให้ผู้เรียนมีโอกาสแกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอน

๘. เมื่อสิ้นสุดการจัดกิจกรรมให้นักเรียนจัดแสดงผลงาน

๙. สื่อและแหล่งการเรียนรู้

๑๐. วิทยากรท้องถิ่น (แหล่งเรียนรูประเภทบุคคล)

๑๑. เอกสาร ตำรา เกี่ยวกับการทำบั้งไฟ

๑๒. ใบความรู้

๑๓. ใบงาน

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลระหว่างเรียนและหลังเรียนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดโดยเน้นให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียนดังนี้ เครื่องมือการวัดและประเมินผล ได้แก่

๑. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เกณฑ์การวัดและประเมินผลนักเรียนที่เรียนจบหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานีมี

ดีมาก	๕	คะแนน
ดี	๔	คะแนน
ปานกลาง	๓	คะแนน
พอใช้	๒	คะแนน
ปรับปรุง	๑	คะแนน

ผลสัมฤทธิ์ ทางก่อนเรียนหลังเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๘๐

๒. แบบประเมินทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียน เกณฑ์การวัดและประเมินผลทักษะการปฏิบัติงาน ของนักเรียนโดยมีเกณฑ์การให้คะแนนทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๒๕-๓.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับน้อยที่สุด

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ

เรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เวลาเรียน ๒ ชั้วโมง

ผลการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปี ๔

เห็นคุณค่า อนุรักษ์ สืบสาน และประยุกต์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

สาระสำคัญ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นสิ่งที่คนภาคอีสาน นิยมประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องกันมา เพราะ ถือว่ามีคุณค่าที่ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ชีวิตและสังคมไทย

สาระการเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ

จุดประสงค์การเรียนรู้

ความรู้

๑. บอกความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟได้

๒. บอกที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟได้

ทักษะกระบวนการ

๑. กระบวนการคิด

๒. กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม

๓. กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๔. กระบวนการเรียนรู้

๕ STEPS

คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

๑. ความซื่อสัตย์สุจริต

๒. ขยันหมั่นเพียร อดทน

๓. ใฝ่หาความรู้

๔. ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่

๕. ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

๒. มีวินัย

๓. ใฝ่เรียนรู้

๔. มุ่งมั่นในการทำงาน

๕. รักความเป็นไทย

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

๑. ความสามารถในการสื่อสาร

๒. ความสามารถในการคิด

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

๑. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน (ข้อ ๒)

๒. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรง และทางอ้อม (ข้อ ๔)

๓. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม (ข้อ ๕)

ภาระงาน / ชิ้นงาน

๑. ศึกษาใบความรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

๒. ใบงานแผนภูมิความคิด

๓. ใบงานแบบบันทึก

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

๑. วิธีวัด/ประเมินผล

๑.๑ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด
- คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น

๑.๒ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- การมีส่วนร่วมในการทำงาน
- คุณธรรมจริยธรรม

เบื้องต้น ๑.๓ ตรวจผลงาน

- ใบงานแผนภูมิความคิด
- ใบงานแบบบันทึก
- แบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังรียน

๒. เครื่องมือที่ใช้วัด

๒.๑ แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล

๒.๒ แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม

๒.๓ ใบงานแผนภูมิความคิด

๒.๔ ใบงานแบบบันทึก

๒.๕ แบบทดสอบก่อนเรียน

๒.๖ แบบทดสอบหลังเรียน

๓. เกณฑ์การประเมิน

๓.๑ นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินพฤติกรรมเป็นรายบุคคล ร้อยละ ๘๐

๓.๒ นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินพฤติกรรมในการทำงานกลุ่ม ร้อยละ ๘๐

๓.๓ นักเรียนทำใบงานแผนภูมิความคิด ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

๓.๔ นักเรียนทำใบงานแบบบันทึก ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

๓.๕ นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

กิจกรรมการเรียนรู้ (กระบวนการเรียนรู้ ๕ STEPS)

ชั่วโมงที่ ๑

นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ แบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

ขั้นที่ ๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ครูนำภาพเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนดูแล้วให้นักเรียนร่วมกัน แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ครูนำภาพมาให้ดูมีอะไรบ้าง
- ภาพประเพณีบุญบั้งไฟที่ครูนำมาให้ดู จัดได้ว่าประเพณีของภาคใด

๒. นักเรียนศึกษาเนื้อหาจากใบความรู้ เรื่อง ประเพณีไทยบุญบั้งไฟ

๓. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยครูใช้คำถาม ดังนี้

- ประเพณีไทยในแต่ละท้องถิ่นมิความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากปัจจัยใด
- ประเพณีบุญบั้งไฟมีต้นกำเนิดมาอย่างไร

ขั้นที่ ๒ ขั้นคิด วิเคราะห์ และสรุปความรู้

๔. ครูนำภาพประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนจำแนก โดยใช้ใบงานแผนภาพความคิด แล้วสรุปความคิดรวบยอด

ขั้นที่ ๓ ขันปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่มๆ ละ ๔-๕ คนศึกษาและลืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ที่สมาชิก กลุ่มสนใจมา ๑ ตัวอย่าง โดยลืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในใบงานแบบบันทึก แล้วสรุปเป็นความคิดรวบยอด

๖. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปหลักการ

ชั่วโมงที่ ๒

ขั้นที่ ๔ ขั้นสื่อสาร และการนำเสนอ

๗. นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลงานการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณีบุญบั้งไฟ จากใบงานแบบบันทึก ในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ

ขั้นที่ ๕ ขั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ

๘. นักเรียนเปลี่ยนกันเล่าถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ได้ศึกษา เพื่อนให้ทุกคน เห็นคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น

นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบเสือกตอบ ๔ ตัวเสือก จำนวน ๑๐ ข้อ

สื่อ / แหล่งเรียนรู้

๑. ภาพประเพณีบุญบั้งไฟ

๒. ใบความรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

๓. ห้องสมุด โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๔. อินเตอร์เน็ต

บันทึกหลังแผนการเรียนรู้

ผลการสอน

.....

.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ .....

(พระวรศานต์ วรธมฺโม)

ผู้สอน

...../...../.....

ความคิดเห็นของผู้บริหาร

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ .....

(นางสาวมะลิวัลย์ ธรรมราช)

ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

...../...../.....

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบก่อนเรียนเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒ ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว โดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบที่แจกให้

๑. วัตถุประสงค์การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเพื่ออะไร

ก.เพื่อขอขมาแม่น้ำคงคา

ข.เพื่อเป็นการขอฝน

ค.เพื่อบูชาพญานาค

ง.เพื่อบูชาบรรพบุรุษ

๒. สัญลักษณ์ที่สามารถสังเกตได้จากประเพณีบุญบั้งไฟมีอะไรบ้าง

ก. บักแป้น หรือ ปลัดขิก

ข.การบวชชีพราหมณ์

ค.การแห่พระยานาค

ง.การแจกทาน

๓. ประเพณีบุญบั้งไฟนิยมจัดในช่วงใดของปี

ก. ช่วงเดือน ๓ ของทุกปี

ข. ช่วงเดือน ๔ ของทุกปี

ค. ช่วงเดือน ๕ ของทุกปี

ง. ช่วงเดือน ๖ ของทุกปี

๔. นิทานเรื่องใดมีความสัมพันธ์กับประเพณีบุญบั้งไฟ

ก. เรื่องผาแดงนางไอ

ข.เรื่องสุวรรณสาม

ค.เรื่องพระเวสสันดร

ง.เรื่องชาวนากับงูเห่า

๕. บั้งไฟที่ไม่ยอมพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าเจ้าของบั้งไฟจะถูกลงโทษอย่างไร

ก. เสียค่าปรับ

ข.ให้ทำบั้งไฟตัวใหม่มาจุด

ค.ถูกจับโยนลงโคลน

ง.ถูกจับส่งตำรวจ

๖. การเอ้บั้งไฟ คืออะไร

ก. การแห่บั้งไฟ

ข.การจุดบั้งไฟ

ค.การประดับบั้งไฟ

ง.การประกอบบั้งไฟ

๗. วันสุกดิบ ในประเพณีบุญบั้งไฟชาวบ้านจะทำอะไร

ก. จุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า

ข.จัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน

ค.แห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน

ง.ทำบุญถวายจังหันพระ

๘. การเชิง ในประเพณีบุญบั้งไฟคืออะไร

ก. การแข่งตีกลอง

ข.การจุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า

ค.การประกอบบั้งไฟ

ง.การรับบริจาคทรัพย์สินเงินทองและอาหาร

๙. บั้งไฟมีหลายขนาดซึ่งจะเรียกตามน้ำหนักของดินประสิวที่ใช้ทำบั้งไฟ ถ้าเป็นบั้งไฟแสน ควรจะมีดินประสิวน้ำหนักเท่าไร

ก. ๑๒ กิโลกรัม

ข. ๕๐ กิโลกรัม

ค. ๑๒๐ กิโลกรัม

ง. ๒๐๐ กิโลกรัม

๑๐.พิธีกรรมในวันรุ่งเช้าของประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะต้องทำสิ่งใด

ก.ขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่

ข.ทำบุญถวายจังหันพระ

ค.แห่บั้งไฟกลับบ้าน

ง.ตีกลองประชุมหมู่บ้าน

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. ตอบ ข.เพื่อเป็นการขอฝน

๒. ตอบ ก. บักแป้น หรือ ปลัดขิก

๓. ตอบ ง. ช่วงเดือน ๖ ของทุกปี

๔. ตอบ ก. เรื่องผาแดงนางไอ

๕. ตอบ ค.ถูกจับโยนลงโคลน

๖. ตอบ ค.การประดับบั้งไฟ

๗. ตอบ ข.จัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน

๘. ตอบ ง.การรับบริจาคทรัพย์สินเงินทองและอาหาร

๙. ตอบ ค. ๑๒๐ กิโลกรัม

๑๐.ตอบ ข.ทำบุญถวายจังหันพระ

ภาพประกอบขั้นรวบรวมข้อมูล

เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ

(ทีมา : https://www.google.com)

ใบความรู้

จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นท้องถิ่น
เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ รายวิชาเพิ่มเติม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ประเพณีบุญบั้งไฟ

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุพภิกขภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษาหารือกันเพื่อตัดสินใจว่าจะ จัดหรือไม่ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้วก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขอ อนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยง ทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าฟ้อน รอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยม เรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต(จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธรโดยเฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่างแข็งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศเป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เชิดหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันนี้ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทยงามวิจิตร นำแห่แหนด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง บนขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่จะขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรีวิวประเภทเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ

ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชันกันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแถนเป็นการประกวดการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ขึ้นสูงแบะตั้งไฟแฟนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวคุ้มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงามสามารถชมได้ที่ปะรำพิธีถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่สวนสาธารณะพญาแถน

สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแป้น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพิ่งด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้ากับดิน หญิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

๑. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬมณีบนสวรรค์

๒. เป็นการขอฝน

ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ เลยทีเดียว

ตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึง คิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญามอดไม้ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธ พญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้ คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเตือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมดสิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของพญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาลสงกรานต์ราวเดือน ๖ ของทุกปี เฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แรงร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และเป็นประเพณีที่สำคัญขอประเทศ

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดงและนางไอ่ และนิทานเรื่องพญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั้นกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดในท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและบันดาลให้ฝนไม่ตกเลย ๗ ปี ๗ เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใครไปรบก็พ่ายแพ้กลับมากลับมาหมดชาวโลกพากัน หนีพญาแถนมาที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบ กับพญาแถน ปลวกได้ก่อจอมปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถน แมลง ป่อง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตก

กลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้พญาแถนทราบว่าถึงเวลาที่จะบันดาลฝนให้ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บัง" แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อการจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไปในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ ๓ ขนาด คือ

“บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด๑๒๐ กิโลกรัม

ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็จะพากันเลี้ยงฉลองรื่นเริงกันในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วันโฮม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แหนตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ ๒ ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุดบั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ ๓๐ เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญประจำปีทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อเฒ่า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้อง)

เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินป่าว" ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือเชิญชวนเรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการฮดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮด พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์

ชาวบ้านจะเรี่ยไรเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณจะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน ๓-๔ หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว)

ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่งโดยมี หญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ

ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉบับ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัยผมยังเป็นเด็ก ๒๐ กว่าปีผ่านมาแล้ว ผมก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่านสำหรับกั่วผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุช้าก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉบับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไผ่ให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไผ่แตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานดีดคานงัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อรถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ)

ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไผ่กลายมาเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมีการระเบิดใส่ผู้คนอย่างที่เป็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา แถนมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อการเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร)

นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุ พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีกเช่นกัน

เมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนฟ้อนในวันแห่โฮมบุญ ทำนั่งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด แล้วก็จะถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีกดังนี้

๑. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อม นำเอาเหล้าไปด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เซ่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บังเสี่ยง” เพื่อเสียง ทาย

ดูถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็ดื่มเหล้าฟ้อนรำรอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มีเฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

๒. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพิ่งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบักแป้นผูกรอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้

๓. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมิดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพิ่งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพิ่งจะมีคนจ่ายกาพย์ และคนตีกลองให้จังหวะเต้ิง อยู่กลางขบวนฟ้อน เพื่อให้ผู้ฟ้อนเพิ่งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพิ่งได้ชัดเจน

การละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมีคำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อยคนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ด้อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชดประชันจากนิทาน “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบโลนที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตีกลองโฮม เพื่อให้ขบวนแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวชของบุตรหลาน หรือการฮดสงฆ์ ถ้ามีการบวชก็จะมีการแห่นาคด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮดสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่พระภิกษุที่ต้องการ “ฮด" นำหน้าเจ้านาคไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตีกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดในหมู่บ้านตนมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะแสวงหากลองมาเล็งใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจังหันพระ พอตกบ่ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้างที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้างก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพ้นก้อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือฉบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดซุ (พ่นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่าง

หรือฉบับก็จะถูกจับโยนลงตม คือ โยนลงไปในโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เปื้อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นขึ้นสุดลูกหูลูกตา คำว่าหมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิวที่ใช้ทำดินหมื่น คือ ๑๒ กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ ๓ เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสน คือ ๑๒๐ กิโลกรัมดินประสิว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจุดขึ้นพ้นพื้นดินเพียงใดผู้เขียนหลับตานึกถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายไปเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงินแสนเงินหมื่นไม่มีการพูดถึงดอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบั้งไฟเมืองยโสธรคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) น่าเสียดายที่ความงามในฮีตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอารูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ใส่โหวดรอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิดะและยโสธร ให้เป็นเมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒ โดยทุกปีชาวเมืองโยชิดะ จะส่งบั้งไฟแฟนซีประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วย

แม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่ยโสธรมีการแข่งขันบั้งไฟแฟนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแฟนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒ นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน ๔ กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสันกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับ จากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า ๒ นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว ๔ เมตร เส้นผ่าน

ศูนย์กลาง ๖ นิ้ว และ บรรจุดินประสิวหนัก ๑๒๐ กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ทำยาก และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ “ช่างบั้งไฟ" ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟ จะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นเต้นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ้นมากกว่าใคร เพราะหาก บั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนั้นไม่ว่าบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลน เพื่อความสนุกสนานมากกว่า

พิธีกรรม

๑. การเซิงเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการจัดทำบั้งไฟและเป็นเสบียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ

๒. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)

๓. การประกวดขบวนเซิง

๔. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้

๕. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๖. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แฟนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)

๗. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

สาระ

๑. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท

๒. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน

๓. กิจกรรมการเซิง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ

๔. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟจะทำได้ในชุมชนใด ชุมชนนั้นจะต้องมีความสามัคคี พร้อมเพียงเพราะจะต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ประเพณีบุญบั้งไฟจะสำเร็จลุล่วงได้ เพราะมีหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ อิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา กตัญญูกตเวทีที่ชุมชนนั้นจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน ขอบคุณที่ได้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูการ คนในชุมชนมีจิตอาสา ช่วยงานส่วนรวมในการประดับตกแต่งบั้งไฟ ต้องใช้สมาธิอย่างจริงจัง จึงสรุปได้ว่า ประเพณี

บุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ สามัคคี กตัญญูกตเวที อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ศีลธรรม จริยธรรม

สรุปเนื้อหา ชาวอิสานส่วนใหญ่จะยึดคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุม ปรึกษาหารือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหาร ประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื้ออุปกรณ์ต่างๆ มาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนามีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ และความกัญญู เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนนการค่อนนข้างมาก

ใบงานแบบบันทึก

จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นไทย

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย

เรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง รหัส ส ๒๓๒๓๖

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

แบบบันทึกขนบธรรมเนียมประเพณีไทย
๑. ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ที่สนใจ
๒. จัดอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเภทใด
๓. รายละเอียดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ได้ศึกษามา

แบบสังเกตพฤติกรรมเป็นรายบุคคล เรื่อง ประเพณีไทยบุญบั้งไฟ

ที่	ชื่อ-สกุล	ความสนใจ		ความกระตือริอร้น		ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด		คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น		สรุปผลการประเมิน	
		ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การประเมิน

ปฏิบัติ ๓ รายการขึ้นไป ผ่าน

ปฏิบัติต่ำกว่า ๓ รายการ ไม่ผ่าน

แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนในการทำงานกลุ่ม เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

ที่	ชื่อ-สกุล	ความสนใจ		ความกระตือริอร้น		ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด		คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น		สรุปผลการประเมิน	
		ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การประเมิน

ปฏิบัติ ๓ รายการขึ้นไป ผ่าน

ปฏิบัติต่ำกว่า ๓ รายการ ไม่ผ่าน

แบบประเมินใบงานแผนภูมิความคิด

เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย / ในช่องระดับคะแนน

๓ = ดี ๒ = พอใช้ ๑ = ปรับปรุง

ที่	ชื่อ - สกุล	เขียนหนังสือ ได้ถูกต้องตามอักขรวิธี			เขียนคำตอบได้ถูกต้อง			ใจความสำคัญครบถ้วน		ทำงานสะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบ				ทำงานเสร็จทันเวลา			สรุปผลการประเมิน	
		๓	๒	๑	๓	๒	๑	๓	๒	๑	๓	๒	๑	๓	๒	๑	รวม	ระดับ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จุดเน้นที่ ๑ หลักธรรมที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักธรรมที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ

เรื่อง บุญบั้งไฟ เวลาเรียน ๒ ชั้วโมง

ผลการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เห็นคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ อนุรักษ์ สืบสาน และประยุกต์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

สาระสำคัญ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นสิ่งที่คนภาคอีสาน นิยมประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องกันมาโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ เพราะ ถือว่ามีคุณค่าที่ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ชีวิตและสังคมไทย

สาระการเรียนรู้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ จุดประสงค์การเรียนรู้

ความรู้

๑. บอกความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟได้

๒. บอกที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟได้

ทักษะกระบวนการ

๑. กระบวนการคิด

๒. กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม

๓. กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๔. กระบวนการเรียนรู้

๕ STEPS

คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

๑. ความซื่อสัตย์สุจริต

๒. ขยันหมั่นเพียร อดทน

๓. ใฝ่หาความรู้

๔. ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่

๕. ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

๒. มีวินัย

๓. ใฝ่เรียนรู้

๔. มุ่งมั่นในการทำงาน

๕. รักความเป็นไทย

๖. มีศีลธรรม

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

๑. ความสามารถในการสื่อสาร

๒. ความสามารถในการคิด

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

๑. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน (ข้อ ๒)

๒. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรง และทางอ้อม (ข้อ ๔)

๓. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม (ข้อ ๕)

๔. มีศีลธรรม (ข้อ ๗)

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

๑. วิธีวัด/ประเมินผล

๑.๑ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด
- คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น

๑.๒ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- การมีส่วนร่วมในการทำงาน
- คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น **๑.**๓ ตรวจผลงาน

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน

๒. เครื่องมือที่ใช้วัด

๒.๑ แบบทดสอบก่อนเรียน

๒.๒ แบบทดสอบหลังเรียน

๓. **เกณฑ์การประเมิน**

๓.๑ นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

กิจกรรมการเรียนรู้ (กระบวนการเรียนรู้ ๕ STEPS)

ชั่วโมงที่ ๑

นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ แบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

ขั้นที่ ๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ครูนำหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนศึกษาแล้วให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ครูนำมาให้ศึกษามีอะไรบ้าง
- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ครูนำมาให้ศึกษาสามารถนำไปใช้อย่างไร

๒. นักเรียนศึกษาเนื้อหาจากใบความรู้ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

๓. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยครูใช้คำถาม ดังนี้

- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากปัจจัยใด

ขั้นที่ ๒ ขั้นคิด วิเคราะห์ และสรุปความรู้

๔. ครูนำหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนจำแนก แล้วสรุปความคิดรวบยอด

ขันที่ ๓ ขันปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่มๆ ละ ๔-๕ คนศึกษาและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมมาในประเพณีบุญบั้งไฟที่สมาชิก กลุ่มสนใจมา ๑ ตัวอย่าง โดยลืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในใบงาน แบบบันทึก แล้วสรุปเป็นความคิดรวบยอด

๖. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปหลักการ

ชั่วโมงที่ ๒

ขั้นที่ ๔ ขั้นสื่อสาร และการนำเสนอ

๗. นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลงานการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ จากใบงานแบบบันทึก ในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ

ขั้นที่ ๕ ขั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ

๘. นักเรียนแลกเปลี่ยนกันถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับหลักธรรมที่มาในประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ได้ศึกษา เพื่อนให้ทุกคน เห็นคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น

นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนเรื่อง หลักธรรมที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

สื่อ / แหล่งเรียนรู้

๑. หลักธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

๒. ห้องสมุด โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๓. อินเตอร์เน็ต

บันทึกหลังแผนการเรียนรู้

ผลการสอน

.....

.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา

.....

.....

.....

.....

.

ลงชื่อ .....

(พระวรศานต์ วรธมฺโม)

ผู้สอน

...../...../.....

ความคิดเห็นของผู้บริหาร

.....

.....

.....

.....

.

ลงชื่อ .....

(นางสาวมะลิวัลย์ ธรรมราช)

ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

...../...../.....

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ
๒.ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว โดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบที่แจกให้

๑. หลักธรรมใดที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
ก. สังคหวัตถุ ๔
ข. ขันธ์ ๕
ค. พรหมวิหาร ๔
ง. อริยสัจ ๔

๒. การให้ จัดอยู่ในหลักธรรมใดของบุญกิริยาวัตถุ ๓
ก. ศีลมัย
ข. ทานมัย
ค. ภาวนามัย
ง. สมาธิมัย

๓. การจุกบั้งไฟเกิดจากความเชื่อที่ว่า เพื่อบูชาพระยาแถนที่บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมข้อใด
ก. หลักอหิสา
ข.หลักกตัญญูกตเวที
ค.หลักเมตตา
ง.หลักปัญญา

๔. เราควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในประเพณีอย่างไร
ก. เมื่อต้องรับแขกมาร่วมงาน
ข. เมื่อประกอบพิธีจุดบั้งไฟ
ค. เมื่อร่วมขบวนการแห่บั้งไฟ
ง. เมื่อประดับตกแต่งบั้งไฟ

๕. ข้อใดมีความหมายเป็นจิตอาสาในงานประเพณีบุญบั้งไฟ
ก. การให้ทาน
ข. การเซิ้งบั้งไฟเพื่อขอรับบริจาค
ค. การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มาร่วมงาน

ง.การร่วมฟังการเจริญพุทธมนต์

๖. พิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟมีหลักความเชื่อว่าอย่างไร

ก. ทำแล้วชีวิตจะดีขึ้น

ข. ทำแล้วจะมีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร

ค.ทำแล้วเศรษฐกิจจะดีขึ้น

ง. ทำแล้วร่างกายแข็งแรง

๗. หลักความสามัคคีที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟคืออะไร

ก. ชาวบ้านพูดจาดี ไม่พูดส่อเสียด

ข. ทุกฝ่ายต่างมีความเพียรตามหน้าที่

ค. ชาวบ้านสมัครสมานร่วมใจกันทำงาน

ง. ชาวบ้านให้ความสงเคราะห์กับแขกผู้มาเยือน

๘. ในประเพณีบุญบั้งไฟชาวบ้านใช้หลักสมาธิในด้านใด

ก. การผสมดินปืน

ข. การจัดขบวนแห่

ค. การเอ้บั้งไฟ

ง. การเชิงบั้งไฟ

๙. การจัดประเพณีบุญบั้งไฟจนสำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะมีหลักธรรมใด

ก. อิทธิบาท ๔

ข. พรหมวิหาร ๔

ค.สังคหวัตถุ ๔

ง. ฆราวาสธรรม ๔

๑๐. พิธีกรรมในวันรุ่งเช้าของประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านใช้หลักธรรมใด

ก.หลักการให้ทาน

ข.หลักสมาธิ

ค.สังคหวัตถุ ๔

ง.หลักของศีล

เฉลยแบบทดสอบ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. ตอบ ก. สังคหวัตถุ ๔
๒. ตอบ ข. ทานมัย
๓. ตอบ ข.หลักกตัญญูกตเวที
๔. ตอบ ก. เมื่อต้อนรับแขกมาร่วมงาน
๕. ตอบ ค. การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มาร่วมงาน
๖. ตอบ ข. ทำแล้วจะมีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร
๗. ตอบ ค. ชาวบ้านสมัครสมานร่วมใจกันทำงาน
๘. ตอบ ก. การผสมดินปืน
๙. ตอบ ก. อิทธิบาท ๔
๑๐.ตอบ ก.หลักการให้ทาน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียน**รู้ ประเพณีบุญบั้งไฟและฮีตสิบสอง** ระดับชั้น **มัธยมศึกษาปีที่ ๔**
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ **ฮีตสิบสอง**
เรื่อง **ฮีตสิบสองเวลา** **๓ ชั่วโมง**
****

๑. สาระสำคัญ

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมขอมนุษย์ที่ ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง

๒. จุดประสงค์การเรียนรู้

๒.๑ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายประเพณีการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสานได้

๒.๒ นักเรียนสามารถอธิบายความเป็นมาและวิธีการทำบุญประเพณีในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสานได้

๒.๓ นักเรียนบอกคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีในฮีตสิบสอง ได้

๓. สาระการเรียนรู้

ฮีตสิบสองในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวภาคอีสาน

๔. กระบวนการจัดการเรียนรู้ ชั้วโมงที่ ๑

ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูสนทนากับนักเรียนถึงเรื่องเทศการงานประเพณีของไทย ว่าในแต่ละเดือนจะมีงานเทศกาลที่สำคัญ ๆ เช่น เดือนมกราคม จะมีการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ เดือนมีนาคมมีงาน วันมาฆบูชา หรือ วันจาตุรงคสันนิบาต เดือนเมษายนมีงานบุญวันสงกานต์ เป็นต้น ซึ่งในภาคอีสาน ประชาชนก็จะมีการทำบุญประจำเดือนที่สำคัญ ๆ เรียกว่าฮีตสิบสอง ดังนี้

เดือน ๕	ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖	ประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือน ๗	พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘	บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙	บุญข้าวประดับดิน	เดือน ๑๐	บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑	บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒	บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย	บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่	บุญหาพื้นมาไว้

เดือนสาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา เดือน สี่ บุญพระเวส

๒. นักเรียนดูรีดีทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่างๆ ของชาวภาคอีสาน เช่น บุญบั้งไฟ บุญปีใหม่ บุญมเหศักดิ์หลักเมือง บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา) เป็นต้น

๓. ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูวีดีทัศน์หรือภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

๑. ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนพิงและร่วมกันอภิปราย ซักถาม

๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษา ใบความรู้และทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน ๕ บุญขึ้นปีใหม่

กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ๖ บุญขึ้นปีใหม่

กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง

กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน ๘ บุญข้าวัดสา (เข้าพรรษา)

๓.นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

๔.ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มน่าเสนอผลงานหน้าขั้นเรียน

ขั้นสรุป

๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ และเดือน แล้วติดแผนภูมิภาษาลาวซื่อประเพณีทั้ง ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ

๖.นักเรียนน่าผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ

๗.นักเรียนคัดลายมือซื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด

ชั่วโมงที่ ๒

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูทบทวนซื่อประเพณีฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ดังนี้

เดือน ๕ ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖ ประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘ บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙ บุญข้าวประคับดิน	เดือน ๑๐บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่ บุญหาพื้นมาไว้
เดือนสาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา	เดือน สี่ บุญพระเวส

๒. ในักเรียนดูวีดีทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่างๆ ของชาวภาคอีสาน เช่น บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกวัดสา(ออกพรรษา) บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ

๓. ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูรีดัทัศน์หรือภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

๑.ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนพิงและร่วมกันอภิปราย ซักถาม

๒.แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษาใบความรู้และทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน
กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ๑๐ บุญข้าวสาก
กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)
กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน ๑๒ บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ

๓.นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

๔.ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มน่าเสนอผลงานหน้าขั้นเรียน **ขั้นสรุป**

๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน ๙ เดือน ๑๐ เดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ แล้ว ติดแผนภูมิภาษาลาวซื่อประเพณีทั้ง ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ

๖.นักเรียนน่าผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ

๗.นักเรียนคัดลายมือซื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด

ชั่วโมงที่ ๓

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูทบทวนซื่อประเพณีฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ดังนี้

เดือน ๕	ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖	ประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือน ๗	พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘	บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙	บุญข้าวประคับดิน	เดือน ๑๐	บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑	บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒	บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย	บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่	บุญหาพื้นมาไว้
เดือนสาม	บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา	เดือน สี่	บุญพระเวส

๒. นักเรียนดูวีดีทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่างๆ ชองชาวภาคอีสาน เช่น บุญลังฆเจ้าเข้ากรรม บุญหาฟันมาไว้ บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา บุญพระเวส

๓. ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูวีดีทัศน์หรือ ภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

๑.ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนพิงและร่วมกันอภิปราย ซักถาม

๒.แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษาใบความรู้และทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน อ้าย บุญลังฆเจ้าเข้ากรรม
กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ยี่ บุญหาฟืนมาไว้
กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน สาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา
กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน สี่ บุญพระเวส

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

๔. ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มน่าเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นสรุป

๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่ แล้วติดแผนภูมิภาษาลาวชื่อประเพณี ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ

๖.นักเรียนน่าผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ

๗.นักเรียนคัดลายมือชื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด

๘.นักเรียนทำแบบทดสอบเรื่อง ประเพณีการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวอีสาน

๑. สื่อ / แหล่งเรียนรู้

๑.วีดีทัศน์ประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่

๒.รูปภาพประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่

๓.ใบความรู้ภาษาลาว ประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่

๔.ใบงานและแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

๕.แผนภูมิภาษาลาวประเพณีฮีตสิบสอง

๒. การวัดและประเมินผล

๑.สังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน

๒.สังเกตจากการอภิปรายของนักเรียน

๓.ตรวจผลงานการบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

๔.ตรวจสมุดคัดลายมือ

๕.ทดสอบ

กิจกรรมเสนอแนะ/งานที่มอบหมาย (ถ้ามี)

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง ฮิตสิบสอง

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒.ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียวโดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบที่แจกให้

๑. ฮีตสิบสอง คำว่า ฮีต คืออะไร

ก. จารีต ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี

ข. สิ่งที่คนนิยมทำกัน

ค. การทำงานของชาวอีสาน

ง. สถานที่ชาวอีสานนิยมไป

๒. ประเพณีบุญบั้งไฟ นิยมจัดกันในเดือนใดของปี

ก. เดือน ๕

ข. เดือน ๖

ค. เดือน ๗

ง. เดือน ๘

๓. ในเดือน ๙ นิยมจัดบุญประเพณีใด

ก. ประเพณีบุญปีใหม่

ข. ประเพณีบุญบั้งไฟ

ค. ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

ง. ประเพณีบุญกฐิน

๔. เมื่อออกพรรษาแล้วจะมีบุญประเพณีใด

ก. บุญพระเวส

ข. บุญข้าวสาก

ค. บุญข้าวประดับดิน

ง. บุญกฐิน

๕. ประเพณีใดนิยมจัดกันในเดือนสี่

ก. บุญพระเวส

ข. บุญข้าวสาก

ค. บุญข้าวประดับดิน

ง. บุญกฐิน

๖. การนำผ้าอาบน้ำฝนไปถวายพระควรทำกันช่วงใด

ก. ปีใหม่

ข. เข้าพรรษา

ค. ออกพรรษา

ง. วันมาฆบูชา

๗. การเทศน์มหาชาติแสดงว่าถึงช่วงประเพณีบุญอะไร

ก. บุญพระเวส

ข. บุญข้าวสาก

ค. บุญข้าวประดับดิน

ง. บุญกฐิน

๘. บุญเดือนสิบ ชาวอิสานนิยมทำบุญอะไร

ก. บุญพระเวส

ข. บุญข้าวสาก

ค. บุญข้าวประดับดิน

ง. บุญกฐิน

๙. ในงานบุญพระเวสนิยมเทศน์เรื่องใดให้ประชาชนฟัง

ก. ปลาบู่ทอง

ข. สุวรรณสาม

ค. พระเวสสันดรชาดก

ง. สังข์ทอง

๑๐. บุญประเพณีบั้งไฟมีความเชื่อจัดขึ้นเพื่ออะไร

ก. เพื่อขอฝน

ข. เพื่ออุทิศบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ค. เพื่อเป็นมงคลแก่ข้างเปลือก

ง. เพื่อขอขมาและขอพร

เฉลยแบบทดสอบ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง ฮิตสิบสอง

๑. ตอบ ก. จารีต ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี

๒. ตอบ ข. เดือน ๖

๓. ตอบ ค. ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

๔. ตอบ ง. บุญกฐิน

๕. ตอบ ก. บุญพระเวส

๖. ตอบ ข. เข้าพรรษา

๗. ตอบ ก. บุญพระเวส

๘. ตอบ ข. บุญข้าวสาก

๙. ตอบ ค. พระเวสสันดรชาดก

๑๐. ตอบ ก. เพื่อขอฝน

ภาคผนวก ง

ประวัติคณะผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	:	พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี), ดร. Phramaha Ampol Dhanapañño (Chaisaree), Dr.
วัน เดือน ปีเกิด	:	วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๕
ภูมิลำเนาที่เกิด	:	จังหวัดหนองคาย
การศึกษา	:	1. ปริญญาเอก ศษ.ด. ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565. 2. ปริญญาโท พธ.ม. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562. 3. ปริญญาตรี พธ.บ. พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560. 4. เปรียญธรรม 4 ประโยค สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย แม่กองบาลีสนามหลวง, 2564 5. นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย แม่กองธรรมสนามหลวง, 2551
ประสบการณ์การทำงาน	:	อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
ผลงานทางวิชาการ	:	พระมหาอำพล ชัยสารี และคณะ, “ การพัฒนาแบบฝึกสำหรับสอนซ่อมเสริมทักษะการเขียนและบอกความหมายคำที่ประสมด้วยสระที่มีหลายรูป ผ่านระบบออนไลน์ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหนองแวงคูป่าชาติ", ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, 2565. พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี) และคณะ, “ รูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ด้วยนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ในสถานการณ์ NEXT NORMAL ของโรงเรียนในจังหวัดขอนแก่น ",

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2567.

พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี) และคณะ, “ นิราศลอนดอน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทัศนคติเชิงบวกที่คนไทยมีต่อภาพลักษณ์ของประชาชนชาวอังกฤษ ", ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, 2567.

พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี) และคณะ “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, 2568.

ความสามารถพิเศษ	:	สาขาวิชาสังคมศาสตร์, สาขาวิชาจิตวิทยา, สาขาวิชาเทคโนโลยี
อุปสมบท	:	วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๕
สังกัด	:	วิทยาเขตหนองคาย
ตำแหน่ง	:	อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
ที่อยู่ปัจจุบัน		มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เลขที่ 219 หมู่ 3 ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โทร 094-978-9552

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ โพธิ์ชัย), ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๑๘ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓
ภูมิลำเนาที่เกิด	บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ที่ ๗ ตำบลวังตามัว อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๕ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านวังตามัว ตำบลวังตามัว อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม พ.ศ. ๒๕๒๘ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักศาสนศึกษาวัดโพธิ์ชัย ตำบลในเมือง เขต ๒ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เลขที่ประกาศนียบัตร นค ๑๕ /๒๕๒๘ พ.ศ. ๒๕๓๓ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา วัดศรีษะเกษ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากสำนักศาสนศึกษาวัดโพธิ์ชัย ตำบลในเมือง เขต ๒ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เลขที่ประกาศนียบัตร นค ๕๗๙ /๒๕๓๕ พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พ.ศ. ๒๕๔๔ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ประสบการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๗- ๒๕๕๗ ตำแหน่ง อาจารย์บรรยายพิเศษ สังกัดวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

	พ.ศ. ๒๕๕๙ - ปัจจุบัน ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา สังกัด วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย
	พ.ศ. ๒๕๖๖ - ปัจจุบัน ตำแหน่ง คณาจารย์ประจำ สังกัดวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย
	ตำแหน่งบริหาร ใน มจร (อดีต-ปัจจุบัน)
	พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๖๐ ตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬา ลงกรณราชวิทยาลัย สังกัด วิทยาเขตหนองคาย
	(พ.ศ. ๒๕๖๕ – ปัจจุบัน ตำแหน่ง รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย สังกัด วิทยาเขตหนองคาย
อุปสมบท	วันที่ ๒๓ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔
สังกัด	สังกัด วิทยาเขตหนองคาย
ตำแหน่ง	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย สังกัดวิทยาเขตหนองคาย
ความสามารถพิเศษ	การศึกษาพิเศษ อ่าน เขียน พูด แปล ภาษาบาลี – สันสกฤต ได้เป็นอย่างดี
	ความชำนาญการ เป็นผู้ชำนาญการในนวกรรม
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง เขต ๒ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จำนงค์ ผมไผ), ดร.
	PhrakruSutasarabandit Siriwunno (Jumnong Pompai), Dr.
วัน เดือน ปีเกิด	วันศุกร์ ที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
ภูมิลำเนาที่เกิด	๑๐๖ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลจอมศรี อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี
การศึกษา	ปริญญาตรี - พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	ปริญญาโท รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต (ร.ม.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
	ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รป.ด.) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ประสบการณ์การทำงาน	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์
ผลงานทางวิชาการ	๒๕๖๓ การพัฒนาจิตอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนบ้านป่งไฮราษฎร์สามัคคี อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ
	๒๕๖๔ ความร่วมมือกรมการปกครองส่วนท้องถิ่นกับการแก้ไขปัญหาความต้องการบริโภคสุราของกลุ่มเยาวชนในจังหวัดหนองคาย
	อำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำสวยจังหวัดหนองคาย
สังกัด	วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย
ตำแหน่ง	อาจารย์
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๗๐ หมู่ที่ ๙ ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระวรศานต์ วรธมฺโม (วัฒนวงศ์), ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	วันพุธ ที่ ๑๓ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
ภูมิลำเนาที่เกิด	บ้านเลขที่ ๒๒-๒๓ ถนนหมากแข้ง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
การศึกษา	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาล ๒ มุขมนตรี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จบนักธรรมเอก สำนักเรียนวัดมัชฌิมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๕๕ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ สาขาวิชา สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
อุปสมบท	วันที่ ๒๖ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ พรรษา ๑๖ อุปสมบท ณ วัดมัชฌิมาวาส (พระอารามหลวง) ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
สังกัด	มหานิกาย
ตำแหน่ง	อาจารย์
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดมัชฌิมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตฺติธมฺโม (จ่าพันธ์), ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๗
ภูมิลำเนาที่เกิด	จังหวัดสุพรรณบุรี
การศึกษา	ค.ด. (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๖
	Ph.D. (อังกฤษ) มหาวิทยาลัยปูเณ่ เมืองปูเณ่ อินเดีย๒๕๕๘
	พธ.ม. (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๓
	M.A. (ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยบาณารัส ฮินดู เมืองพาราณสี อินเดีย ๒๕๔๙
	ค.บ. (การบริหารการศึกษา) สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ๒๕๔๕
	พธ.บ. (การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔
ประวัติผลงาน วิจัย บทความวิชาการ หนังสือ	PhrasamuKitphisit Jarphan,Sukan Saengchot,Naddhira Sridee,Woravit Nithedsilp,Panya Klaydesh “Model of the Online Course Management System of Mahachulalongkornrajavidyalaya University in the Era of Thailand 4.0”..รายละเอียดของการตีพิมพ์เผยแพร่.. ICMCER-2020..On 30th-31st July 2020 at Ayutthaya,Thailand. (Scopus) http://solidstatetechnology.us/index.php/JSST/article/view/3984
	อนันต์ คติยะจันทร์, พระสมุห์กฤติพิสิฐ จ่าพันธ์, พระสุวรรณ์ ปูนอ่อน “การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นฐานรากในพื้นที่ชายแดนไทย จังหวัดหนองคาย”วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ Journal of MCU Nakhondhat, Received 19 December 2020; Revised 5 January 2021; Accepted 8

January 2021. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/249599

บทความวิชาการ

Thanakorn Choosukhserm, Prayong Saenpuran,Phramaha Surawut Sangmano, Phrakhruwinaithorn Worachat Thasa, Phrasamu Kitphisit Jarphan “Ritual of Ancestor Sacrifice and Social Function in the Veda and Thai People.”. รายละเอียดของการตีพิมพ์เผยแพร่ http://psychologyandeducation.net/pae/index.php/pae/article/view/977/791 PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(1): 1744-1750 http://psychologyandeducation.net/pae/index.php/pae/article/download/977/791/1763

อุปสมบท	วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘
สังกัด	มหานิกาย
ตำแหน่ง	อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง เขต ๒ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	พระครูอโสกภัทรวงศ์ นิรุตฺติเมธี (เกริกเกียรติ ไพศาลเจริญลาภ), ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	วันเสาร์ที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2533
ภูมิลำเนาที่เกิด	จังหวัดหนองคาย
การศึกษา	นักธรรมชั้นเอก
	เปรียญธรรม ๔ ประโยค
	ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ สาขาสังคมศึกษา
	ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ สาขาบริหารการศึกษา
	ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย
	มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
อุปสมบท	วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓
สังกัด	มหานิกาย
ตำแหน่ง	อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ค.ม.(การบริหารการศึกษา)
ที่อยู่ปัจจุบัน	1068 หมู่ที่ 3 วัดหายโศก ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย 43000
	: E-mail. Phramaha1990@gmail.com
	: Tel. Mobile 09 7310 0716
	: ID. Line 09 7310 0716